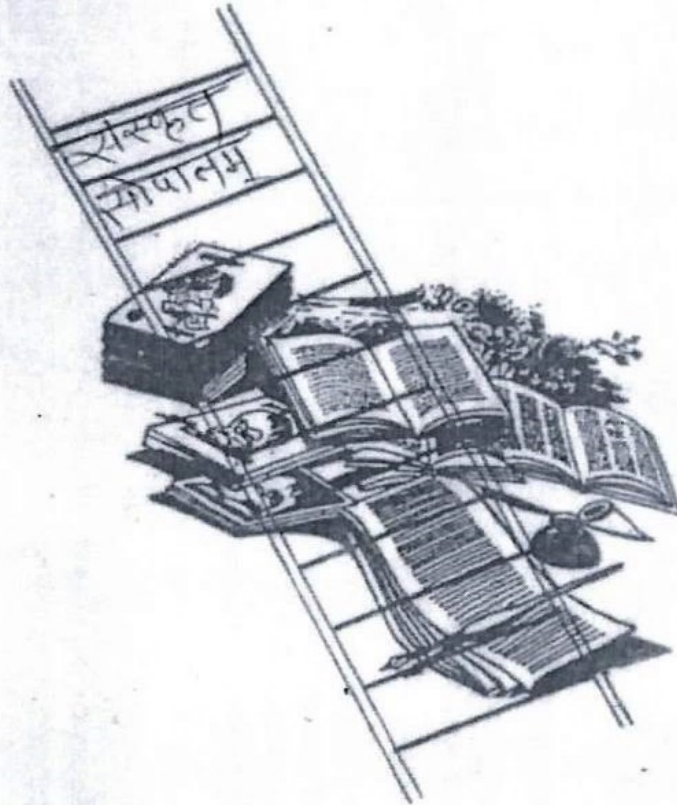

संस्कृत सोपानम्।

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती
बी.ए. प्रथम वर्षाकरिता (आवश्यक संस्कृत)

परिमल प्रकाशन, पुसद

संस्कृत सोपानम्।

प्रथमं सोपानम्।

अनुक्रमणिका

प्रथमः विभागः

गद्यः

१) गृध्रमाजरीयोः कथा।	०१
२) परिवर्तनम्।	०५
३) गगनं स्मृशन्ती कल्पना।	११
४) कथा—कस्यचित् कोलकस्य।	१४

पद्यः

१) वाणिप्रशंसा। ✓	१९
२) सुभाषितानि। ✓	२३
३) वृक्षमहिमा।	२७
४) महात्मा गान्धेः जन्ममहोत्सवः। ✓	२९

द्वितीयः विभागः

गद्यः

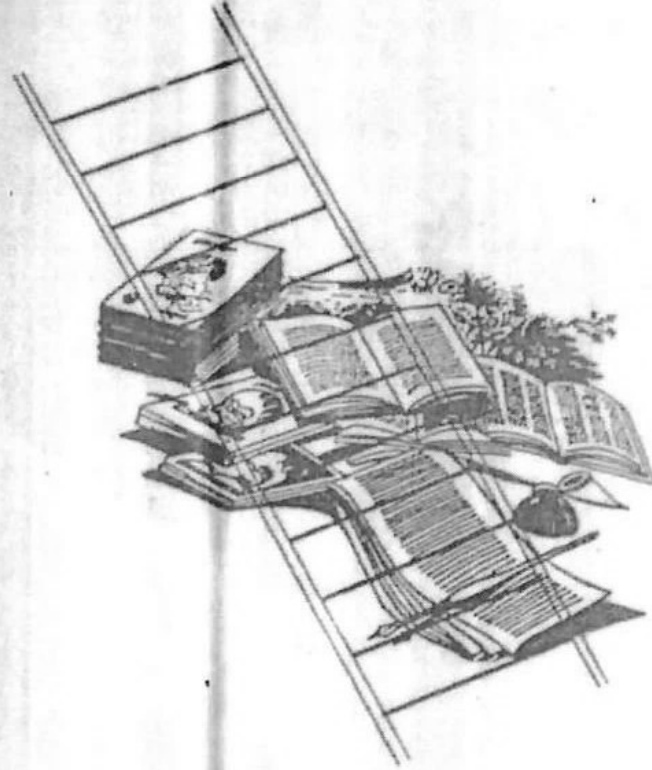
१) शल्यकर्णसंवादः।	३१
२) विक्रमादित्यस्य सिंहासन—प्राप्तिकथा।	३६
३) कर्मयोगी — गाडगे—महाराजः।	४०
४) भारतीया संस्कृतिः।	४५

पद्यः

१) देवासुरसम्पद्योगः।	५१
२) भवननिवेशः।	५५
३) लेखनक्रिया।	५९
४) श्रमगौता।	६३

संस्कृत सोपानम्।

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती
बी.ए. द्वितीय वर्षाकरिता (आवश्यक संस्कृत)

परिमल प्रकाशन, पुसद

संस्कृत सोपानम्। द्वितीयं सोपानम्।

प्रथमः विभागः

गद्य

१) एक बृद्धिरहम् ।	०१
२) चन्दनदासोः वधस्ताम्भं नीयते।	०४
३) हस्तस्यभूषणं दानम्।	०८
४) अत्र मृत्युर्विलज्जितः ।	१४

पद्य

१) गणेशनामार्थमाला ।	२०
२) विदुलोपदेशः।	२३
३) भीममञ्जरी।	२६

द्वितीयः विभागः

गद्य

१) लौकिक न्यायः।	३०
२) प्राचीन भारते विमान विद्या।	३६
३) भारतीयानामेकात्मिता ।	३९

पद्य

१) पत्नीधर्मः ।	४४
२) गुणत्रयविभागः।	४८
३) मनोरमः रामः।	५२
४) चित्रकाव्यानि ।	५५

संस्कृत सोपानम्।

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती
बी.ए. तृतीय वर्षाकरिता (आवश्यक संस्कृत)

परिमल प्रकाशन, पुसद

संस्कृत सोपानम्। तृतीयं सोपानम्।

प्रथमः विभागः

गद्य

- १) प्रज्ञाचक्षुः गुलाबरावमहाराजः। ०१
- २) संगणकविज्ञाने संस्कृत रचनानां महत्त्वम्। ०५
- ३) श्वेतकेतु—आरुणीकथा। ०९
- ४) एषा सा आगता। १२

प्रथमः विभागः

पद्य

- १) उमाबदु संवादः। १७
- २) महिल्लोनतिः। २०
- ३) वैदिक शांतिमंत्राणि। २३
- ४) कलिविडम्बनम्। २३

द्वितीयः विभागः

पद्य

- १) अन्योक्तयः। २९
- २) शरीरमेवायतनं सुखस्य। ३१
- ३) नवरस वर्णनम्। ३५
- ४) स्वभावो नहि परिवर्तनीयः। ३९

द्वितीयः विभागः

गद्य

- १) सीतायाः अग्निशुद्धिः। ४३
- २) अग्निपक्षान्वितः शास्त्रज्ञः। ४८
- ३) राजप्रणिधिः। ५१
- ४) ऋतुवर्णनम्। ५६

(संत गाडगेराबा अमरावती विद्यापीठाच्या
वार्षिक स्नातक भाग-१ च्या अभ्यासक्रमासाठी नेमलेले पुस्तक)

गीर्वाणसायथिः

भाग-१

डॉ. भगवान पंडा
डॉ. रूपाली कवीश्वर

अनुक्रमणिका

पहिले सत्र

गद्य विभाग	१) सर्वधर्मपरिषदि विवेकानन्दः।	०१
	२) स्वामिभक्तिः।	०३
	३) प्रतिमागृहवर्णनम्।	०७
	४) लक्ष्मीमदः।	१०
	१) कर्मयोगः।	१२
पद्य विभाग	२) हंसविलापः।	१४
	३) दिलीपसिंहसंवादः।	१६
	४) सुभाषितानि।	१९
प्रश्नावली भाग - १		२१

दुसरे सत्र

गद्य विभाग	१) वानरयूथकथा।	३१
	२) पुत्रसङ्गमः।	३३
	३) समस्यायाः परिहाराय....।	३६
	४) विनयाधिकारिकम्।	३९
	१) अयं मे हस्तो भगवान्।	४१
पद्य विभाग	२) विदुरोपदेशः।	४३
	३) वर्षावर्णनम्।	४५
	४) वैद्यकीयसुभाषितानि।	४८
प्रश्नावली भाग - २		५०

Girwansarathi (Vol. 3) (Prescribed Syllabus for B.Com. III,
Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati)

गीर्वाणसारथिः

(भाग ३)

मुख्य संपादक
डॉ. भगवान पट्ट
संस्कृत विभाग, शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान संस्था, अमरावती

सह संपादक
डॉ. मीराक्षी पांडकर,
संस्कृत विभाग प्रमुख
सं. नागवेल्लु मुरुगा कल्ल, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, चांदूर रेल्वे
डॉ. स्याली कवीश्वर,
संस्कृत विभाग, शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान संस्था, अमरावती
प्रा. आतिथ कुलकर्णी,
संस्कृत विभाग, सं. पाकरगाव शिबवे कला, प्रा. नागवेल्लु मुरुगा कल्ल, चांदूर रेल्वे
अतिथि आचार्यता सारथे वाणिज्य महाविद्यालय, गजलमखेडा, जि. बुलढाणा

श्री रेणुका प्रकाशन

बजाजनागर, नागपूर-४४० ०१०

प्रा. मंजुश्री नेव्हल
पदा. प्र., नेट, मेर (अमरावती)

अनुक्रमणिका

पाचवे सत्र

गद्य विभाग	
पाठ १. धांदुलदृष्ट्यान्तः	१
पाठ २. दानवीरः कर्णः	४
पाठ ३. काव्यपुरुषोत्पत्तिः	६
पाठ ४. मन्दविषसर्पस्य कथा	८

पद्य विभाग	
पाठ १. लोकसङ्ग्रहः	१०
पाठ २. अन्योक्तयः	१३
पाठ ३. भारवेर्यगौरवम्	१६
पाठ ४. यक्षप्ररनाः	१८

प्ररनावली-५	२०
-------------	----

सहावे सत्र

गद्य विभाग	
पाठ १. कर्तव्यबोधः	२५
पाठ २. अपुत्रजातकम्	२८
पाठ ३. धन्याऽसि	३१
पाठ ४. कुमारप्रत्यभिज्ञानम्	३५

पद्य विभाग	
पाठ १. यक्षगृहवर्णनम्	३८
पाठ २. आत्मपटकम्	४१
पाठ ३. सुभाषितानि	४३
पाठ ४. ऋतुचर्या	४६
प्ररनावली-६	४८

श्रीत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती—वाणिज्य—भाग २
(सङ्-३ व ४) द्वितीया

गीर्वाणसारथिः।

भाग - २

परिमल प्रकाशन, पुसद

गीर्वाणसारथिः।

सत्र - ३ भाग - २

प्रथमः विभागः

गद्य

१) मदनिकायाः चातुर्यम्।	०१
२) सज्जनशक्तिः जागरणीया।	०६
३) आदिशङ्कराचार्यः।	१०
४) मनुमत्स्यकथा	१२

पद्य

१) सुभाषितानि ।	१४
२) ग्रामरक्षणम्।	१७
३) पितृमाहात्म्यपद्धतिः।	२०
४) अयोध्यावर्णनम्।	२३
प्रश्नावली भाग - ३	२५

सत्र - ४

द्वितीयः विभागः

गद्य

१) व्यसने मित्रपरीक्षा।	२९
२) लवचन्द्रकेतुसंवादः।	३३
३) माननीयेषु गुरुचरणेषु	३६
४) वणिक् कथा	३९

पद्य

१) प्रवहतात् संस्कृतमन्दाकिनी	४१
२) चर्पटपञ्जरिकास्तोत्रम्।	४३
३) अन्योक्तयः।	४६
४) कलिविडम्बनम्।	४८
प्रश्नावली भाग - ४	५०

महाकवी भास विरचितम्

स्वप्नवासनवदेतम्

(भाषांतर व टीपासह)

प्रा. डॉ. सौ. शैलजा मधुकर रानडे

अनुक्रमणिका

चरित्र चित्रण	५
भूमिका	१७
प्रथमोऽङ्कः	२२
द्वितीयोऽङ्कः	४१
तृतीयोऽङ्कः	४५
चतुर्थोऽङ्कः	४८
पंचमोऽङ्कः	६४
षष्ठोऽङ्कः	७८
मिश्रविष्कम्भकः	८०

कौमुदी विहार

भाग १ ला

। सज्ञासंधि प्रकरणम् ।

संस्कृत हि भाष्यनेर्मुद्रम् ।

प्राचार्या सो. नीला प्र. सोमलवार
एम्.ए. (संस्कृत), एम्.ए. (हिन्दी), बी.टी.
एम्.फॉल्, बी.ए.एम.एस. (आयुर्वेद)

मूल्य रूपये ३० फक्त

Rajshree Ramesh Ambekar

॥ श्री निकालस प्रसन्न ॥

:- मनोगत :-

'कौमुदी विहार' भाग १ ला (सज्ञासंधि प्रकरणम्) सहावी आवृत्ती आज सादर लहना अत्यंत आनंद होत आहे. इतक्या लवकर ह्या पुस्तकाची सहावी आवृत्ती काढावी शकली, ह्यावरून हे पुस्तक विद्यार्थ्यांना अतिशय उपयुक्त ठरले असे दिसून येते. पाणिनीय याकरणाचे मराठी भाषेतील भाष्य ही विद्यार्थ्यांची निकडीची गरज आहे. हे लक्षात घेऊनच या कार्याला आरंभ केला. 'कौमुदी विहार' भाग २ रा (समास प्रकरणम्) कौमुदी विहार भाग २ रा (कृदन्त प्रकरणम्) 'कौमुदी विहार' भाग ४ था (कारक प्रकरणम्) ही पुस्तके कौमुदी प्रकाशनाद्वारा प्रकाशित झाली आहेत.

चारावीकरिता उपयुक्त २५ निबंधांचा संग्रह 'निबंध स्तवक' पण संपादित केला आहे. 'अभिज्ञान शाकुन्तलम्' कालिदासकृत नाटकाचे मराठी भाषांतरासह प्रकाशन झाले आहे. 'मेषदुर्ग' ह्या कालिदासकृत खण्डकाव्याचे पण मराठी भाषांतर व टीपासह प्रकाशन करण्याचे काम कौमुदी प्रकाशनाने केले आहे. कौमुदी प्रकाशनाची प्रकाशित पुस्तके शेवटच्या पृष्ठावर दिलेली आहेत.

संस्कृत वाङ्मयाची मराठी माध्यमानुन पुस्तके उपलब्ध करून देण्याचे कार्य कौमुदी प्रकाशनाने हाती घेतले आहे. मोठमोठे ग्रंथ एकसंध संपादित करणे हे कार्य अतिशय विलंबाचे व खर्चाचे असल्यामुळे प्रत्येक ग्रंथ भागशः संपादित करण्याचे ठरविले आहे. सर्व ग्रंथमाला व्यङ्कटेश चरणी समर्पण करते.

काही नाही आपले माझे
जे आहे ते सारेच तुझे
तुझे असो तुलाच समर्पण
तुझे प्रतिविंब माझा दर्पण

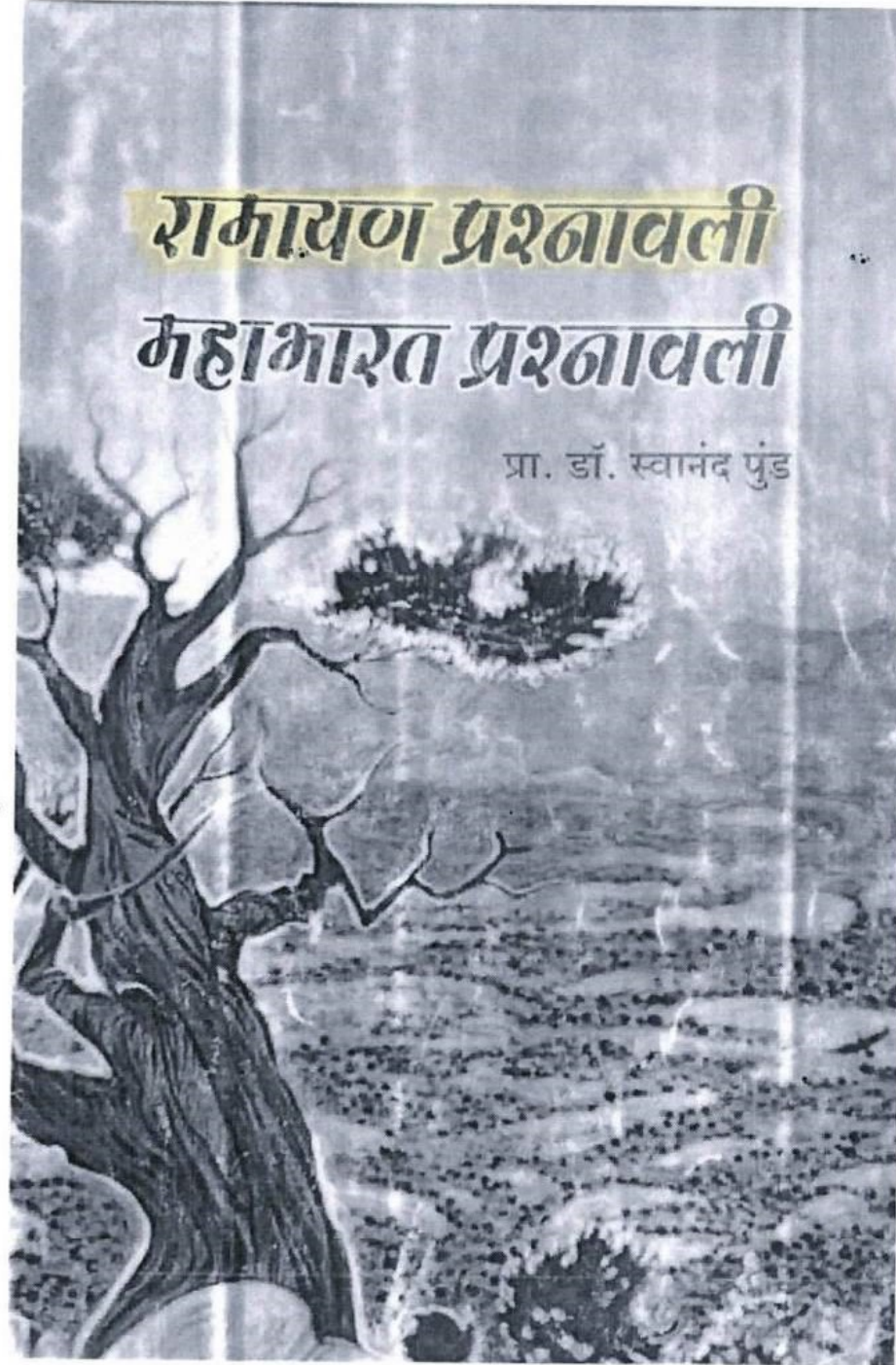
पहिली आवृत्ती १९७६
सहावी आवृत्ती १९९७

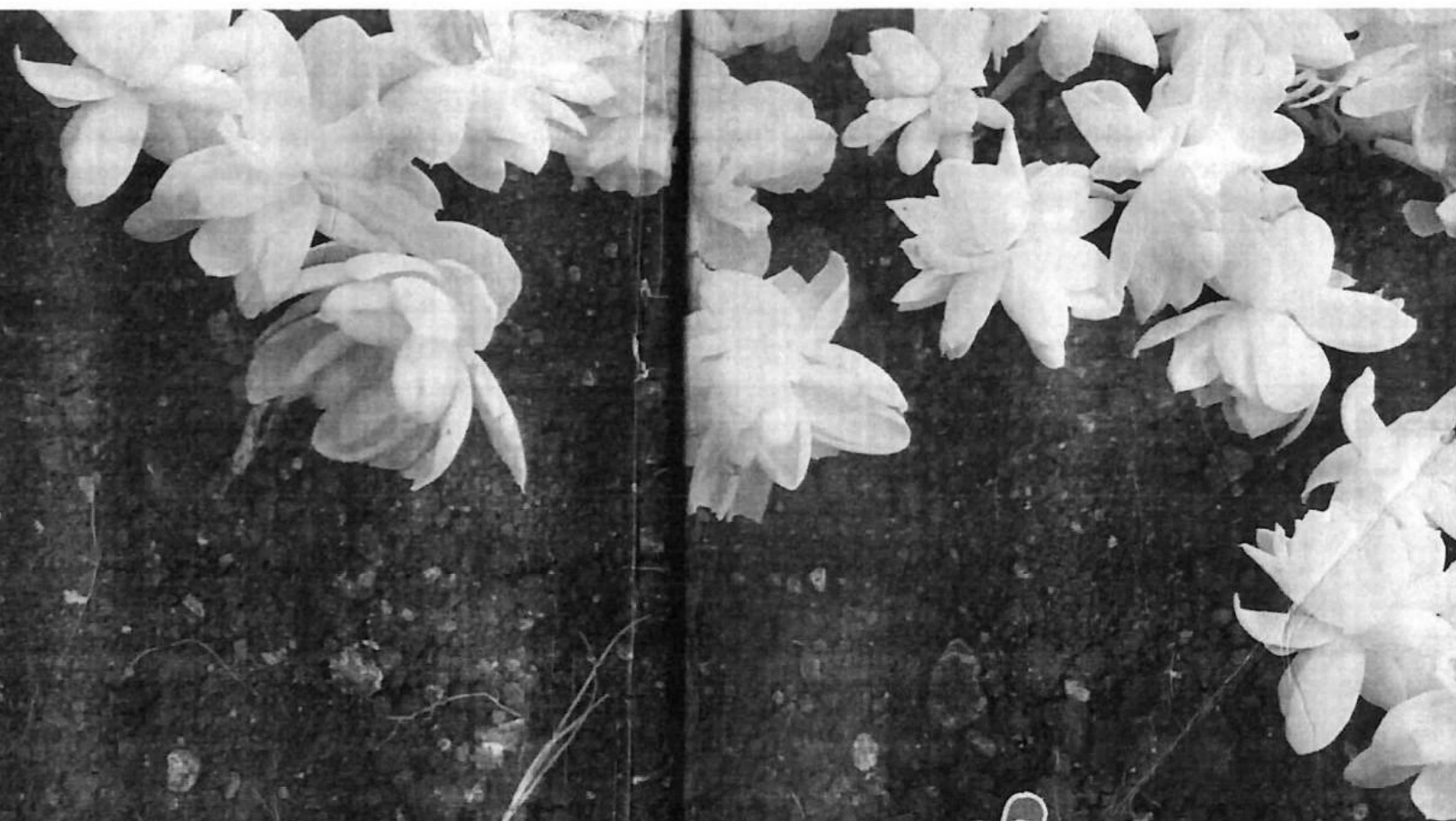
सो. नीला प्र. सोमलवार
प्राचार्या
लोकनायक बापुजी अण्णे महाविद्यालय
यवतमाळ.

रामायण प्रश्नावली

महाभारत प्रश्नावली

प्रा. डॉ. स्वानंद पुंड

कृष्णार्णव

भाग-९

ISBN 978-93-83132-52-2
9 789383 132522

राघव पब्लिशर्स अण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स
नागपूर-४४००३२.

अनुक्रमणिका

सत्र-१

■ विभाग-अ (वैचारिक)

१. जीवन आणि शिक्षण	- विनोबा भावे	३
२. ध्येयांची पराकाष्ठा	- साने गुरुजी	९
३. चालाल तर वाचाल!	- अभय बंग	१७

■ विभाग-ब (ललित)

१. आंगण	- मधुकर केचे	२०
२. अन्वरशा फकीर	- मधुकर वाकोडे	२७
३. इर्जिक	- अरुण जाखडे	३५

■ विभाग-क (कविता)

१. संतवाणी		
(अ) संत ज्ञानेश्वर		३९
(ब) संत सावता माळी		४०
२. स्फूर्ति	- केशवसुत	४१
३. या झोपडीत माझ्या	- राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज	४३
४. आत्ता	- नामदेव ढसाळ	४५
५. शेतकरी राजा	- शंकर बडे	४६
६. भंगार	- अजीम नवाज राही	४८

अनुक्रमणिका

सत्र-२

■ विभाग-अ (वैचारिक)

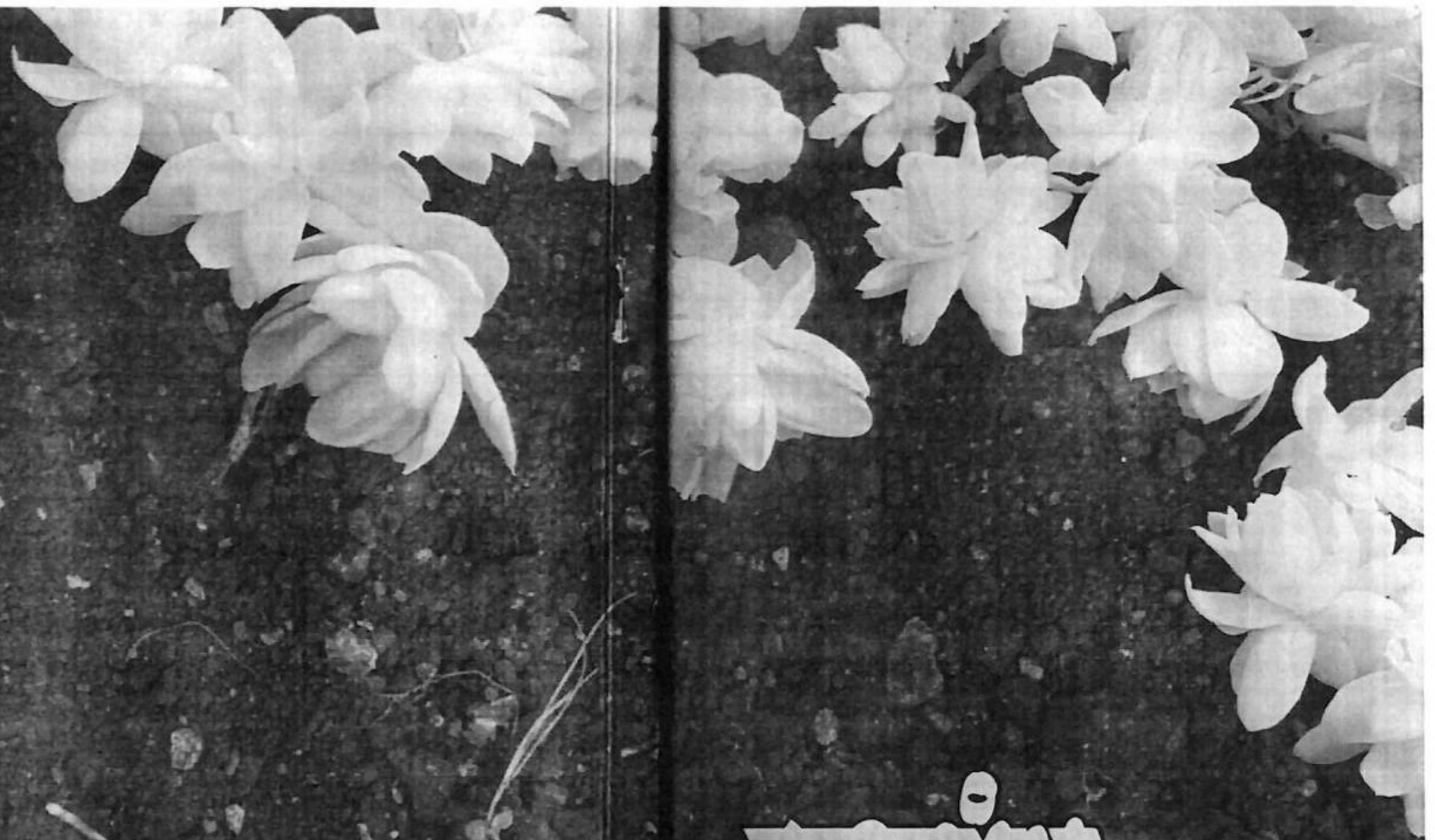
१. तरुणांनो! निर्भय बना, शूर बना	- स्वामी विवेकानंद	५३
२. वैज्ञानिक दृष्टिकोन	- नरेंद्र दामोळकर	६१
३. स्त्री शूद्रांचा राजा छत्रपती शिवराय	- चंद्रशेखर शिखरे	६९

■ विभाग-ब (ललित)

१. हतीचा दृष्टांत	- केशिराज बास	७४
२. अल्पभूधारक	- बाबाराव मुसळे	७५
३. वसंतवेणा	- मोनल येवले	८१

■ विभाग-क (कविता)

१. संतवाणी		
(अ) संत नामदेव		८६
(ब) संत जनाबाई		८७
२. तयास मानव म्हणावे का?	- सावित्रीबाई फुले	८८
३. चाफा	- नी	९१
४. गेले तुटून पंख	- शिवा राऊत	९४
५. योद्धा	- मलिका अमरशेख	९६
६. माय	- स. ग. पाचपोळ	९७

कृष्णसिंघ

भाग-२

ISBN 978-93-83132-65-2

9 789383 132652

राघव पब्लिशर्स अॅण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स
नागपूर | जबलपूर

अनुक्रमणिका

सत्र-३

■ विभाग-अ (वैचारिक)			
१. शुद्ध चारित्र्याचा प्रज्ञावंत राजकारणी - तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी	३		
२. मीपण स्वत्वाच्या सीमित दरवळतं, - आ. ह. साळुंखे	९		
तोपर्यंतच ते सुगंधी असतं!			
३. भाषाभिवृद्धीची सामाजिक दृष्टी - श्री. म. माटे	१३		
■ विभाग-ब (ललित)			
१. आज्ञापत्र - रामचंद्रपंत अमात्य	१९		
२. माझे दत्तक वडील - चिं. वि. जोशी	२०		
३. दिवस असे होते - दया पवार	२९		
■ विभाग-क (कविता)			
१. संतवाणी			
(अ) संत चोखामेळा	३४		
(ब) संत सोयराबाई	३५		
२. अखेर कमाई - कुसुमाग्रज	३६		
३. पाखरे - केशव मेश्राम	३८		
४. जातं - श्रीकांत देशमुख	४०		
५. सात-बाराची नोंद - लक्ष्मण महाडिक	४२		
६. शांतता - सिद्धार्थ भगत	४४		

अनुक्रमणिका

सत्र-४

■ विभाग-अ (वैचारिक)			
१. स्त्री-पुरुष तुलना - ताराबाई शिंदे	४७		
२. आरसा - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	५४		
३. विज्ञानयुगात भारत - जयंत नारळीकर	५८		
■ विभाग-ब (ललित)			
१. गाडगेबाबांच्या कीर्तनातले तत्त्वज्ञान - प्रबोधनकार के. सी. ठाकरे	६६		
२. स्मशानातील सोनं - अण्णा भाऊ साठे	७६		
३. चळवळीने आम्हाला आमच्या अस्तित्वाची जाणीव दिली - विद्युत भागवत	८३		
■ विभाग-क (कविता)			
१. संतवाणी			
(अ) संत एकनाथ	८८		
(ब) संत कान्होपात्रा	८९		
२. सारेच दीप कसे मंदावले आता - अनिल	९०		
३. जिवलगा - शांता शेळके	९३		
४. जागजागी - भ. मा. परसवाळे	९५		
५. पेटवू नका देश - मिर्झा रफी अहमद बेग	९७		
६. माती - राजेश महल्ले	९९		

कृष्णंष्ट

भाग-३

ISBN 978-93-83132-82-9

9 789383 132829

राघव पब्लिशर्स अॅण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स
नागपूर | जबलपूर

अनुक्रमणिका

सत्र-५

■ विभाग-अ (वैचारिक)

१. शेतकऱ्याचा असूड	- जोतीराव फुले
२. मंत्रबळ नव्हे, यंत्रबळ!	- वि. दा. सावरकर
३. बुद्धी : माणसाची खरी शक्ती	- दादा धर्माधिकारी

■ विभाग-ब (ललित)

१. लोकजीवनातील वृक्षपूजा	- द. ता. भोसले
२. पाणी	- भास्कर चंदनशिव
३. दहा पैशाचा तमाशा	- मुकुंद टाकसाळे

■ विभाग-क (कविता)

१. संतवाणी	
(अ) संत तुकाराम	
(ब) समर्थ रामदास	
२. औदुंबर	- बालकवी
३. गाव	- ग्रेस
४. जीवनाचा शोध घेताना	- वाहरू सोनवणे
५. खूणच पुसली मानवतेची	- सुखदेव ढाणके
६. दातासाठी हत्तीला मारण्याचे गणित	- लोकनाथ यशवंत

अनुक्रमणिका

सत्र-६

■ विभाग-अ (वैचारिक)

३	१. डॉ. पंजाबराव	- वि. भि. कोलते	६३
६	२. राजर्षी शाहू : वसा आणि वारसा	- गोविंद पानसरे	७१
१७	३. स्वराज्य संकल्पिका	- अशोक राणा	७७
	राष्ट्रमाता जिजाऊ		

■ विभाग-ब (ललित)

२१	१. मरणाहून अपेश वोखटे	- भाऊसाहेबांची बखर	८५
२४	२. अरणी	- मारुती चित्तमपल्ली	८९
	३. ढग	- सखा कलाल	९८

■ विभाग-क (कविता)

५०	१. संतवाणी		
५१	(अ) शेख महंमद		१०६
५२	(ब) फादर थॉमस स्टीफन्स		१०७
५३	२. पोरसवदा होतीस	- बा. सी. मर्डेकर	१०८
५५	३. विज्ञता विज्ञता स्वतःला	- नारायण सुर्वे	१०९
५६	४. बैलाचा मृत्यू	- वसंत आबाजी डहाके	११०
५९	५. काय कराल?	- नारायण कुळकर्णी कवठेकर	११२
	६. शेतकरी	- बबन सराडकर	११४

अनुबंध

भाग-१

(सत्र-१)

संपादक

डॉ. अशोक नामदेव पळवेकर

डॉ. पंडित गोबरा राठोड

डॉ. अनंत सिरसाट

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या
वाणिज्य स्नातक प्रथम वर्षासाठी मराठी (आवश्यक) विषयाचे पाठ्यपुस्तक

हे विचारधन विद्यार्थ्यांचा सामाजिक-सांस्कृतिक दृष्टिकोन वृद्धिंगत करण्यासाठी अत्यंत मोलाचे ठरेल याचा मला विश्वास आहे.

वाणिज्य विद्याशाखेच्या स्नातक स्तरावरील प्रथम वर्ष अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांना उपयोजित मराठी या घटकाशी संबंधित अभ्याससामग्री उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने डॉ. केतकी मोडक, श्री. संतोष शेणई व डॉ. सुजाता शेणई यांनी संपादित केलेल्या 'उपयोजित मराठी' (पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे) या ग्रंथातील पाठ्यांश सदर्हू पाठ्यपुस्तकात समाविष्ट करण्यासाठी आमचे मित्र श्री. संतोष शेणई यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल मी त्यांच्याविषयी कृतज्ञता व्यक्त करतो. तसेच आमचे स्नेही डॉ. मनोहर रोकडे यांचेही आभार मानतो.

नागपूर येथील राघव पब्लिशर्स अँड डिस्ट्रीब्युटर्सने या पुस्तकाच्या प्रकाशनाचे अत्यंत सुबक व दर्जेदार काम करून दिले त्याबद्दल मी त्यांनाही धन्यवाद देतो.

प्राध्यापक, विद्यार्थी व पालक वर्गाकडून प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकाचे निश्चितच स्वागत होईल याची मला खात्री आहे.

डॉ. अशोक नामदेव पळवेकर
संपादक
अनुबंध : भाग-१

अनुक्रमणिका

विभाग-अ (वैचारिक)

१. नवीन ग्रंथांची आवश्यकता	- लोकहितवादी	३
२. शेती सुधारण्याचे उपाय	- जोतीराव फुले	७
३. भारतीय लोकशाहीचे भवितव्य काय?	- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	११
४. भाषा आणि लोकजीवन	- डॉ. कुसुमावती देशपांडे	१७

विभाग-ब (ललित)

५. वेणु	- बाबा पद्मनजी	२७
६. इहलोकचा स्वर्ग	- हरी नारायण आपटे	३५
७. सांजवात	- आनंदीबाई शिर्के	४२
८. युवा कोण?	- बाबा आमटे	५०
९. कवितेचा जन्म	- बाबूराव बागूल	५८
१०. लाट	- हमीद दलवाई	६८

विभाग-क (कविता)

११. संतवाणी		
(अ) ज्ञानेश्वर		७९
(ब) जनाबाई		८०
(क) तुकाराम		८१
१२. स्वर्ग, पृथ्वी आणि मनुष्य	- केशवसुत	८२
१३. धर्मान्तर म्हणजे देशान्तर नव्हे	- लक्ष्मीबाई टिळक	८४
१४. हिरीताचं देनं घेनं	- बहिणाबाई चौधरी	८७
१५. शीगवाला	- नारायण सुर्वे	८९
१६. निरभ्र	- तुळशीराम काजे	९२
१७. मनातल्या मनात मी	- सुरेश भट	९४
१८. वटहुकूम	- श्रीपाद भालचंद्र जोशी	९६

विभाग-ड (उपयोजित लेखन)

१. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन	- संतोष शेणई	१०१
२. अपठित उतारा-प्रश्नोत्तरे		११६
३. सारांश लेखन		११८

अनुबंध

भाग-१

(सत्र-२)

संपादक

डॉ. अशोक नामदेव पल्लवेकर

डॉ. पंडित गोबरा राठोड

डॉ. अनंत सिरसाट

ISBN 978-93-83132-62-1

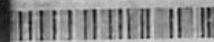

9 789383 132621

राघव पब्लिशर्स अॅण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स
नागपूर-४४० ०३२

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या
णिज्य स्नातक प्रथम वर्षासाठी मराठी (आवश्यक) विषयाचे पाठ्यपुस्तक

978-93-83132-62-1

हे विचारधन विद्यार्थ्यांचा सामाजिक-सांस्कृतिक दृष्टिकोन वृद्धिंगत करण्यासाठी अत्यंत मोलाचे ठरेल याचा मला विश्वास आहे.

वाणिज्य विद्याशाखेच्या स्नातक स्तरावरील प्रथम वर्ष अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांना उपयोजित मराठी या घटकाशी संबंधित अभ्याससामग्री उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने डॉ. केतकी मोडक, श्री. संतोष शेणई व डॉ. सुजाता शेणई यांनी संपादित केलेल्या 'उपयोजित मराठी' (पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे) या ग्रंथातील पाठ्यांश सदर्हू पाठ्यपुस्तकात समाविष्ट करण्यासाठी डॉ. कल्याणी दिवेकर यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल मी त्यांच्याविषयी कृतज्ञता व्यक्त करतो.

नागपूर येथील राघव पब्लिशर्स अँड डिस्ट्रीब्युटर्सने या पुस्तकाच्या प्रकाशनाचे अत्यंत सुबक व दर्जेदार काम करून दिले त्याबद्दल मी त्यांनाही धन्यवाद देतो.

प्राध्यापक, विद्यार्थी व पालक वर्गाकडून प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकाचे निश्चितच स्वागत होईल याची मला खात्री आहे.

डॉ. अशोक नामदेव पळवेकर
संपादक
अनुबंध : भाग-१

अनुक्रमणिका

विभाग-अ (वैचारिक)

१. स्वातंत्र्य : संकल्पना आणि व्यवहार	- डॉ. आ. ह. साळुंखे	३
२. प्रशासक नेता	- प्रा. सुरेश द्वादशीवार	१४
३. सारे युग वाट पाहते आहे!	- डॉ. प्रल्हाद लुलेकर	२६
४. मी तीच आहे!	- मलाला	३२

विभाग-ब (ललित)

५. गोदो	- नामदेव कांबळे	४१
६. अवधूत	- रमेश अंधारे	४५
७. दिंडी गेली पुढे!	- किशोर सानप	५३
८. महालूट	- सदानंद देशमुख	६२
९. जन्मचिंतन	- अनंत नानोटी	७३
१०. पीळ	- ऐश्वर्य पाटेकर	७५

विभाग-क (कविता)

११. अद्याप	- प्रभा गणोरकर	८५
१२. माय	- स. ग. पाचपोळ	८६
१३. सावज	- नारायण कुळकर्णी कवठेकर	८८
१४. जखम	- उषाकिरण आत्राम	९१
१५. देणं	- जयराम खेडेकर	९३
१६. कबीर	- लोकनाथ यशवंत	९५
१७. ते आले, त्यानंतरची गोष्ट	- प्रभू राजगडकर	९८
१८. दरवेशी	- अजीम नवाज राही	१००
१९. यापुढे माझी लढाई	- सिद्धार्थ भगत	१०२
२०. अभंग	- वीरा राठोड	१०३

विभाग-ड (उपयोजित लेखन)

१. कार्यालयीन पत्रव्यवहार : स्वरूप, वैशिष्ट्ये आणि प्रकार	- डॉ. कल्याणी दिवेकर	१०७
२. आशय लेखन		११७
३. भाषांतर		११९

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या
वाणिज्य स्नातक द्वितीय वर्षासाठी मराठी भाषा पाठ्यपुस्तक

अनुबंध

भाग-२

(सत्र-३ व सत्र-४)

ISBN 978-93-83132-66-9

9 789383 132669

राधव पब्लिशर्स अॅण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स
नागपूर | जबलपूर

अनुक्रमणिका

सत्र-३

■ विभाग-अ (वैचारिक)

१. अद्भुतरम्य आणि स्फूर्तिदायक जीवन - डॉ. वि. भि. कोलते ३
२. या अंधारातून वाट सापडत नाही - रा. ग. जाधव ११
३. राष्ट्रसंत तुकडोजी : एक विचार - डॉ. अरविंद देशमुख १८

■ विभाग-ब (ललित)

१. स्टीव्ह जॉब्स : एक झपाटलेला तंत्रज्ञ! - अच्युत गोडबोले
अतुल कहाते २२
२. डेबूचा गाडगेबाबा होताना... - विठ्ठल वाघ २९
३. पारख - नरेंद्र इंगळे ३४

■ विभाग-क (कविता)

१. सोहळा - मधुकर केचे ४३
२. मोडलेल्या माणसांचे... - ना. धों. महानोर ४५
३. जगणे कठीण झाले - अशोक थोरात ४७
४. वाटा - शशिकांत हिंगोणेकर ४८
५. हमीभाव वाहून गेला - विठ्ठल कुलट ५०

अनुक्रमणिका

सत्र-४

■ विभाग-अ (वैचारिक)

१. आत्मनिरीक्षणाचा परिणाम - महात्मा गांधी ५५
२. जेट युगातील मराठी माणूस - शंतनु ल. किलोस्कर ५८
३. कर्मवीर आणि महाराष्ट्राची जडणघडण - गंगाधर पानतावणे ६३

■ विभाग-ब (ललित)

१. धांदुल मोक्ष कथन - श्रीचक्रधरस्वामी ६९
२. आगळ - महेंद्र कदम ७३
३. आबा - विजय पाटील ७७

■ विभाग-क (कविता)

१. एक आम्ही असे निघालो- - नारायण सुर्वे ८६
२. झुंज - सुरेश भट ८७
३. दुःखाचं महावस्त्र - पी. विठ्ठल ८९
४. या नभाला वेचतो मी... - विष्णू सोळंके ९१
५. डार्विन - वैभव भिवरकर ९३

आशय
भाग-३

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावतीच्या
वाणिज्य स्नातक तृतीय वर्षासाठी मराठी भाषा पाठ्यपुस्तक

आशय

भाग-३

(सत्र-५ व सत्र-६)

ISBN 978-93-83132-84-3

9 789383 132843

राघव पब्लिशर्स अॅण्ड डिस्ट्रीब्युटर्स
नागपूर । जबलपूर

अनुक्रमणिका

सत्र-५

■ विभाग-अ (वैचारिक)

१. राजर्षी शाहू महाराज यांचे शिक्षणविषयक कार्य	- गोविंद पानसरे	३
२. आगरकरांच्या राजकीय विचारांची पार्श्वभूमी	- डॉ. अशोक चौसाळकर	७
३. पाणी आणि पर्यावरणनिष्ठ जागतिकीकरण	- दिलीप पु. चित्रे	१२

■ विभाग-ब (ललित)

१. वटवृक्ष उन्मळून पडतोय	- अविनाश डोळस	१८
२. अनुभवांतून शिकलेलं शहाणपण	- धनंजय दातार	२५
३. सुखदुःखाचा ताळेबंद	- आशुतोष शेवाळकर	२९
४. अंधारयात्रा	- सतीश तराळ	३३

■ विभाग-क (कविता)

१. सत्याच्या जातीला	- शरच्चंद्र मुक्तिबोध	३९
२. माझी कविता	- नागराज मंजुळे	४०
३. माती	- शोभा रोकडे	४२
४. दोन मुक्तकं	- संजय घरडे	४४
५. पाऊस आला	- विजय सोसे	४५

■ विभाग-ड (उपयोजित मराठी)

१. निविदा सूचना लेखन	- डॉ. सतीश बडवे	४७
२. इतिवृत्त लेखन	- प्रा. वैजयंती चिपळूणकर	५६

अनुक्रमणिका

सत्र-६

■ विभाग-अ (वैचारिक)

१. सावित्रीबाई फुले आणि ताराबाई शिंदे	- डॉ. सदानंद मोरे	६७
२. डॉ. आंबेडकरांची राजकीय भूमिका	- डॉ. भा. ल. भोळे	७३
३. अंधश्रद्धा विनाशाय	- पुरुषोत्तम अवारे	७९

■ विभाग-ब (ललित)

१. स्मशानातील सोनं	- अण्णा भाऊ साठे	८२
२. अजातशत्रू अटलजी!	- शरद पवार	८९
३. ललाटरेषा	- मिलिंद जाधव	९३
४. ठकन	- दिवाकर सदांशिव	१००

■ विभाग-क (कविता)

१. गाभारा	- कुसुमाग्रज	१०६
२. बाई	- सुखदेव ढाणके	१०९
३. निर्धार	- अनंत खेळकर	१११
४. धोंडी धोंडी पानी दे...	- रवींद्र महल्ले	११४
५. माणसं!	- अशोक इंगळे	११६

■ विभाग-ड (उपयोजित मराठी)

१. जाहीर निवेदन	- प्रा. आनंद काटीकर	११८
२. अहवाल लेखन	- प्रा. वैजयंती चिपळूणकर	१२३

Blooming Buds has been prepared keeping in mind the needs of the undergraduate student in today's world. It seeks to introduce students to contemporary as well as classic literature. The textbook thus features a choice selection of modern authors like A.P.J. Abdul Kalam, Sudha Murthy and Maneka Gandhi, alongside writers beloved to multiple generations, like Rudyard Kipling and William Blake. Pre-reading questions before each text encourage the student to engage deeply with the theme. The meanings of difficult words are provided at the end of each page for easier comprehension, and various kinds of questions at the end of each chapter test the student's retention and understanding.

Sound knowledge of English and good communication skills are essential in today's competitive world. The sections on Grammar and Communication Skills are designed to fulfil this need. Concepts are explained in an easy-to-understand format, with plenty of examples. Exercises at the end of each chapter provide scope for ample practice.

Dr Ambadas L. Kulat: Chairman, Board of Studies in English, Faculty of Arts, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati and Principal, Shri Shivaji College, Akot, Akola.

Dr Sandeep Joshi: Head, Post Graduate Department of English, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

Dr R.M. Patil: Head, Department of English, Vidya Bharati Mahavidyalaya, Amravati.

Dr Aradhana G. Vaidya: Principal, Bharatiya Mahavidyalaya, Amravati.

Dr Sudhir D. Chavan: Head, Department of English, Shri Vyankatesh Arts & Commerce College, Deulgaon Raja, Buldhana.

Dr Bharati S. Patnaik: Assistant Professor, Department of English, Sitabai Arts College, Akola.

Dr K.V. Mehare: Principal, Shri Ganesh Arts College, Shivani, Kumbhari, Akola.

Dr Madhuri K. Phule: Head, Department of English, M.J. Fule Arts, Commerce & Science College, Bhatkuli, Amravati.

Vivek S. Deshmukh: Head, Department of English, Babaji Datey Arts & Commerce College, Yavatmal.

Sneha S. Joshi: Assistant Professor, Department of English, Bharatiya Mahavidyalaya, Morshi, Amravati.

Cover design:
OSDATA, Hyderabad

www.orientblackswan.com

ISBN 978 93 86689 33 7

9 789386 689337

Orient BlackSwan

Board of Editors: *Blooming Buds*

Board of Editors

BloomingBuds

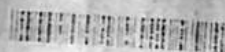

Orient BlackSwan

Blooming Buds

Compulsory English textbook
for B.A. Part I
(Semester I & II)

Board of Editors

SR 21438

Gadge Baba Amravati University

CONTENTS

SEMESTER I

<i>Preface</i>	v
<i>Publisher's Acknowledgements</i>	vii

Unit I: Prose

1. Education Provides a Solid Foundation <i>A.P.J. Abdul Kalam</i>	3
2. Love Story <i>Maneka Gandhi</i>	14
3. Speech on Indian Independence <i>Jawaharlal Nehru</i>	24
4. Film-Making <i>Satyajit Ray</i>	32

Unit II: Poetry

5. In the Bazaars of Hyderabad <i>Sarojini Naidu</i>	45
6. She Walks in Beauty <i>Lord Byron</i>	51
7. Middle Age <i>Kamala Das</i>	57

Unit III: Grammar

8. Parts of Speech	61
9. Tenses	68

Unit IV: Communication Skills

10. Unseen Passage	75
11. Letter Writing: Personal and Business Letters	83
12. Curriculum Vitae (CV)	95

BLOOMING BUDS

ORIENT BLACKSWAN PRIVATE LIMITED

Registered Office

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India
Email: centraloffice@orientblackswan.com

Other Offices

Bengaluru, Bhopal, Chennai, Guwahati, Hyderabad, Jaipur,
Kolkata, Lucknow, Mumbai, New Delhi, Noida, Patna,
Vijayawada

© Orient Blackswan Private Limited 2017
First Published 2017

ISBN 978 93 86689 33 7

Typeset in Constantia 10.5/13 by
OSDATA, Hyderabad 500 029

Printed at
Graphica Printers & Binders, Hyderabad

Published by

Orient Blackswan Private Limited
3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India
Email: info@orientblackswan.com

SEMESTER II

Unit I: Prose

1. Appro JRD
Sudha Murthy. 105
2. Packing
Jerome K. Jerome 115
3. How I Became a Public Speaker
G.B. Shaw 124
4. Values in Life
Rudyard Kipling 135

Unit II: Poetry

5. Money-Madness
D.H. Lawrence 143
6. No Men are Foreign
James Kirkup 148
7. On Another's Sorrow
William Blake 153

Unit III: Grammar

8. Subject-Verb Agreement 158
9. Verbs: Forms of to be, have, do; modal auxiliaries) 163

Unit IV: Communication Skills

10. Story Building 177
11. E-Communication: Fax; E-mail 182
12. Notices, Agendas and Minutes 187

PREFACE

The English language came to India via a foreign power, and was initially studied as the language of trade, commerce and economic advancement. Over time, it also came to be associated with social mobility. To this day, possessing sound knowledge of and excellent communication skills in English opens up various doors economically and socially. For the young Indian of today, however, English is no longer a 'foreign' language, meant only for communication in official channels. English is also the *lingua franca* in more intimate circles, to communicate with one's peers, to consume media in the form of TV series and social networks, and so on.

Today's Indian students find themselves in a unique bind. English is now familiar, but the precision and exactitude required in professional settings continues to elude them. They comfortably read articles and watch videos in English on social media, but falter in job interviews and when they write cover letters, or when tested on basic grammatical concepts.

Blooming Buds seeks to bridge this gap. It has four sections—Poetry, Prose, Grammar and Communication Skills. The first two sections focus on acquainting students with literature. Thus, a balanced mix of contemporary and classic texts have been chosen. Each chapter has multiple-choice questions, in keeping with the trend of decreasing attention spans and consuming information in bite-sized pieces. However, questions requiring short and long answers are also given, so as to facilitate the introspection and deep thinking so necessary for the study of literature.

The Grammar section helps students brush up on core grammatical concepts. Ample exercises have been provided so as to give students sufficient practice. The final section, Communication Skills, teaches students how to draft letters,

Orient BlackSwan

BOARD OF EDITORS

BOARD OF EDITORS

BLISS OF SOLITUDE

Bliss of Solitude

a coursebook for effective learning of English
ntation of real and familiar contexts, and has been
se of undergraduate students according to the
wn by the University Grants Commission. The
ose and poetry have been carefully chosen to inspire
ners, while the sections on written and oral
ave practical exercises in work-related writing,
up discussions and personal interviews. It is hoped
go a long way in developing the ability of students
guage accurately, appropriately and fluently in face-
electronic communication in social, academic and in
tions, and also make English language learning an
aningful experience for them.

derabad

www.orientblackswan.com

CONTENTS

Preface

vii

==== PROSE AND POETRY ====

1. Making History Along the Way: Barack Obama
Domenick DiPasquale ✓ 3
2. Our Urgent Need for Self-esteem ✓
Nathaniel Branden 9
3. Not Just Oranges ✓
Isai Tobolsky, translated by Kamakshi Balasubramaniam 16
4. The Homecoming ✓
Rabindranath Tagore ✓ 20
5. The Thief
Ruskin Bond ✓ 27
6. Speech on Indian Independence
Jawaharlal Nehru 34
7. The Romance of a Busy Broker
O. Henry ✓ 39
8. The Cuddalore Experience
Anu George 44
9. The Road Not Taken ✕
Robert Frost 53
10. Do Not Go Gentle into That Good Night ✕
Dylan Thomas 55
11. An Old Woman P
Arun Kolatkar 57
12. A Psalm of Life P
H. W. Longfellow 59
13. Ecology P
A. K. Ramanujan 62

WRITTEN COMMUNICATION

Agendas, Minutes, Memos and Circulars

la Vitae

unication: Email, Fax, Voice Mail, Teleconference

Writing

Writing

ORAL COMMUNICATION

ation Skills

Discussions

ew and Interviewing Skills

65

69

82

86

98

108

117

128

137

PREFACE

As a teacher, it gives me immense pleasure to share my thoughts on *Bliss of Solitude*, meant for use as a textbook for the compulsory English course offered in the final year of the BA programme at Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati. The book has been prepared to help modern learners comprehend and use English easily and effectively in situations that the world they live in requires them to communicate in.

English has been gaining more and more importance as a medium of global communication and has now become a language of opportunities rather than just a library language. It is an undeniable fact that a fairly high degree of proficiency and excellent communication skills in English enhance students' employability. Hence, keeping in view the increasing importance of English for career purposes, the University Grants Commission has laid down detailed guidelines that insist on the inclusion of applied language skills in university curriculums.

The pieces in the prose and poetry section have been carefully chosen to inspire and sensitise learners to all that is eternally valuable and conducive to a life of peace and harmony. When preparing the book, the Board of Editors have also kept in view the present needs of our young learners, who have to cope well with advancements in the field of communication technology. It, therefore, aims to develop students' ability to use English language accurately, appropriately and fluently in face-to-face as well as electronic communication in social, academic and professional situations. This is done in the sections on written and oral communication through practical exercises in work-related writing, presentations, group discussions and personal interviews.

I wish to express my sincere thanks to the Hon'ble Vice-Chancellor, Dr Mohan Khedkar, the Registrar, Mr D. K. Joshi, and the Dean of the Faculty of Arts, Mr V. S. Deshmukh, who encouraged and supported this project. Thanks are also due to all the learned members of the Board of Studies in English, SGBA University, Amravati, for the role they played in shaping the book. Finally, I extend my best wishes to all the students and the teachers using the book and hope that it will contribute towards making English language teaching and learning a most enjoyable and meaningful experience for them.

June 2011
Amravati

Dr R. M. Patil
Chairman
Board of Studies in English
SGBA University, Amravati

Blossoming Flowers is a textbook designed for the B.A. Part II Compulsory English course (Semesters III and IV) at Sant Gadge Baba Amravati University (Maharashtra). The book contains integrated lessons on literature and language that will help students improve their command over the language. The book also contains sections on essential interpersonal communication skills.

Cover design: OSDATA, Hyderabad

₹ 120.00

Orient BlackSwan

Board of Editors: *Blossoming Flowers*

www.orientblackswan.com

ISBN 978 93 5267 438 5

9 789352 874385

Board of Editors

Blossoming Flowers

Orient BlackSwan

Blossoming Flowers

Compulsory English Textbook
for B.A. Part II (Semesters III & IV)

Board of Editors

rep ... e Baba Amravati University

BLOSSOMING FLOWERS

ORIENT BLACKSWAN PRIVATE LIMITED

Registered office

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India

Email: centraloffice@orientblackswan.com

Other offices

Bengaluru, Bhopal, Chennai, Guwahati, Hyderabad, Jaipur, Kolkata, Lucknow, Mumbai, New Delhi, Noida, Patna, Vijayawada

© Orient Blackswan Private Limited 2018

First published 2018

ISBN 978-93-5287-438-5

Typeset in Minion Pro 11/13 by

PrePSol Enterprises Private Limited, Faridabad 121 003

Printed in India at

Aditya Offset Process (I) Pvt. Ltd., Hyderabad 500 036

Published by

Orient Blackswan Private Limited

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India

Email: info@orientblackswan.com

Contents

SEMESTER III

UNIT I PROSE

- 1. India's Message to the World → *First the tower kara lagte* 3
Swami Vivekananda
- 2. The Pleasures of Ignorance 1879-1949 11
Robert Lynd
- 3. The Happy Prince 1854-1900 19
Oscar Wilde
- 4. The Three Questions 1828-1910 33
Leo Tolstoy *Tolstoy*

UNIT II POETRY

- 1. Sonnet 116 41
William Shakespeare
- 2. Dirge → 1598-1666 46
James Shirley
- 3. Leisure → 1571-1940 51
W.H. Davies
- 4. A Baby Asleep After Pain 1885-1990 56
D.H. Lawrence

UNIT III GRAMMAR

- 1. Clauses
The Elements of a Clause 60

<u>Main Clauses and Subordinate Clauses</u>	61
<u>Noun Clauses</u> नाम	63
<u>Adjective Clauses</u> विशेषण	65
<u>Adverb Clause</u> क्रियापद	66
2. Types of Sentences	
✓ Simple Sentences (16)	69
✓ Compound Sentences	70
✓ Complex Sentences	71
✓ Compound-Complex Sentences	72
✓ Assertive (Affirmative) and (Negative) Sentences	73
✓ Interrogative Sentences	75
✓ Imperative Sentences	76
✓ Exclamatory Sentences	76

UNIT IV COMMUNICATION SKILLS

16 marks

1. Telephone Conversations	
① Answering the Telephone and Asking for Someone	77
② Taking and Leaving Messages	82
③ Making Enquiries on the Phone	87
2. Interpersonal Conversations	
① Getting People's Attention and Interrupting	92
② Making Requests and Responding to Them	96
③ Asking for Directions and Giving Directions	105

SEMESTER IV

UNIT I PROSE	
1. Why Are Beggars Despised? George Orwell	113
2. On the Conduct of Life William Hazlitt	119
3. Girl O. Henry	126
4. The Magic Shop H.G. Wells	137

UNIT II POETRY

1. Where the Mind Is Without Fear Rabindranath Tagore	153
2. A Lament P.B. Shelley	158
3. Love in a Life Robert Browning	162
4. Up-hill Christina Rossetti	167

UNIT III GRAMMAR

1. Transformation of Sentences Conversion of Simple, Compound and Complex Sentences	172
Interchange of Assertive, Interrogative and Exclamatory Sentences	177

As the title of the book implies, *Impressions* has been designed with the objective of making a lasting impression on young minds, both in terms of the values it promotes and the language skills it seeks to develop. The prose and poetry pieces included in the anthology, besides enhancing the language skills of the students, would also provide ample opportunities for developing the three Cs – communication, collaboration and critical thinking skills which are of such vital importance in the 21st century. This can be achieved by having the students to reflect and analyze the text through personalization as well as discussion, debate and dialogue. It has been our goal to make this text book stimulating and effective because we do realize that some “impressions” do last for a lifetime.

₹ 70.00

ISBN 978-93-83132-71-3

9 789383 132713

Raghav Publishers and Distributors

Nagpur | Jabalpur

Impressions

(An Anthology of Prose and Poetry)

Board of Editors

Sant Gadge Baba Amravati University
B.Com. Part II Compulsory English Textbook
(Semester III & IV)

Impressions

SANT GADGE BABA AMRAVATI UNIVERSITY, AMRAVATI

BOARD OF STUDIES IN COMMERCE LANGUAGES

CHAIRMAN

Dr. Santoshrao M. Thakare

Principal, Shri Gadge Maharaj Mahavidyalaya, Murtizapur

MEMBERS

Dr. Kamlakar P. Payas

Takshashila Mahavidyalaya, Amravati

Dr. Shrikrishna G. Kakade

Shankarlal Khandelwal Mahavidyalaya, Akola

Contents ...

PROSE

1. Travel by Train - J. B. Priestley 3
2. Two Gentlemen of Verona - A. J. Cronin 8
3. Go! Kiss the World - Subroto Bagchi 15
4. The Struggle for an Education - Booker T. Washington 23
Up from Slavery : An Autobiography
- 2^{5th} 5. The Town Week - E. V. Lucas 32
6. Florence Nightingale - Lytton Strachey 37
7. The Gift of Magi - O. Henry 47
8. Three Hermits - Leo Tolstoy 55

POETRY

1. Where the Mind is Without Fear - Rabindranath Tagore 67
2. Stopping by Woods on a Snowy Evening - Robert Frost 69
3. Leisure - W. H. Davies 71
4. The Daffodils - William Wordsworth 73
5. On His Blindness - John Milton 76
6. Solitude - Alexander Pope 78
7. Still I Rise - Maya Angelou 80
8. Money Madness - D. H. Lawrence 83

Orient BlackSwan

SANDS OF TIME

Compulsory English Textbook
for BA Part III (Semesters V & VI)

Board of Editors

Prepared for
Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati

Board of Editors

SANDS OF TIME

Cover design: OSDATA, Hyderabad

₹ 90.00

www.orientblackswan.com

Orient BlackSwan

Board of Editors: *Sands of Time*

SANDS OF TIME

ORIENT BLACKSWAN PRIVATE LIMITED

Registered Office

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India
Email: centraloffice@orientblackswan.com

Other Offices

Bengaluru, Bhopal, Chennai, Guwahati, Hyderabad,
Jaipur, Kolkata, Lucknow, Mumbai, New Delhi,
Noida, Patna, Visakhapatnam

© Orient Blackswan Private Limited 2019

First published 2019

ISBN 978-93-5287-777-5

Typeset in Minion Pro 11/13 by

PrePSol Enterprises Private Limited, Faridabad 121 002

Printed in India at

SDR Printers, Trans Delhi Signature City Ghaziabad (U.P.)

Published by

Orient Blackswan Private Limited

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India

Email: info@orientblackswan.com

Contents

Semester V

1	The Open Window <i>Saki</i>	1
2	The Three Hermits <i>Leo Tolstoy</i>	8
3	What is Swaraj? <i>M.K. Gandhi</i>	18
4	A Letter to His Son <i>Earl of Chesterfield</i>	23
5	Bangle Sellers <i>Sarojini Naidu</i>	29
6	The Mountain and the Squirrel <i>Ralph Waldo Emerson</i>	33
7	Précis Writing	36
8	Developing a Thought	45

Semester VI

9	Quality <i>John Galsworthy</i>	47
10	Miss Brill <i>Katherine Mansfield</i>	58
11	My Financial Career <i>Stephen Leacock</i>	66
12	Socrates and the Schoolmaster <i>F.L. Brayne</i>	72

13	The Solitary Reaper <i>William Wordsworth</i>	80
14	Stay Calm <i>Grenville Kleiser</i>	84
15	Report Writing	87
16	Essay Writing	94

Preface

It is indeed a matter of great pleasure to present *Sands of Time*, the Compulsory English textbook for B.A. final-year students. This book is designed to help the students who want to enhance their competence in English, and thereby become efficient and grab job opportunities. In the wake of globalisation, there is a huge demand for English-speaking professionals in many parts of the world as the English language is a major tool of communication. Understandably, priority is given to personnel with a high degree of proficiency in English and excellent communication skills. Institutes of higher education are waking up to the changing needs of the job market, and have initiated changes in their curriculum, demanding such courses that will equip students with the knowledge and skills that are prerequisites for employment today.

The contents of this book have been chosen with the aim of developing the language and communication skills of learners at the undergraduate level. The book is divided into two parts—Semester V and Semester VI, containing prose lessons, poems and topics for comprehension and writing skills. The reading passages included in this course cover many genres and types. Great care has been taken to choose content that is interesting and relevant to young learners. The learners will find exercises meaningful and challenging. The course also attempts to hone learners' skills for self-learning.

I appreciate and must place on record the moral support and the kind gestures of Dr Murlidhar Chandekar, Honourable Vice Chancellor; Dr Rajesh Jaipurkar, Honourable Pro-Vice Chancellor; Dr Tushar Deshmukh, the Registrar; and Dr A.B. Moharil, the Dean, Faculty of Humanities. Their guidance, encouragement and untainted faith in the Ad-hoc Committee made this academic venture successful. I adore the sincere efforts of the editorial team and the hard work they put into the making of this book.

I hope the teaching fraternity and our beloved students will enjoy working through this course and benefit from the academic exercise.

June 2019
Amravati

Dr R.M. Patil
Acting Chairman
Ad-hoc Committee

Orient Blackswan

Other titles from Orient Blackswan

- A. Bose (ed.): *A Book of Poems*
- A.E. Varadarajan and S. Jagadisan (eds.): *Invitation to English Prose*
- A.P. O'Brien (ed.): *On Freedom's Way*
- C. Vijayasree et al. (ed.): *Pleasures of Reading: An anthology of essays*
- J.M. Mohanay (ed.): *Living English Prose*
- M. Mukherjee (ed.): *Let's Go Home and Other Stories*
- P.B. Patil (ed.): *The Poetic Vision (ed.): A Verse Anthology*
- Praveen K. Thaker: *Appreciating English Poetry*
- R.C. Prasad (ed.): *Modern Essay: Studying Language Through Literature*
- S. Kumar and M.M. Bhaia (ed.): *English Prose Selections*
- A. Scagupta (ed.): *Selected College Poems*
- S. Anand Prakash Rao: *Singing Rivers and Speaking Stones: An anthology of prose and poetry*
- V. Sasikumar (ed.): *Fantasy: A Collection of Short Stories*
- Vilas Salunke et al. (ed.): *The Mystic Dream: An Anthology of Poems in English*

Cover: OSDATA

RS. 93.00

Orient Blackswan
Poetry down the Ages

Poetry down the Ages

Contents

<i>Preface</i>	v
William Shakespeare	1
✓ 1. Sonnet 116 ✓	1
2. A Requiem	2
John Donne	4
3. The Sun Rising ✓	4
4. A Hymn to God the Father	7
✓ 5. A Valediction: Forbidding Mourning - III	8
Andrew Marvell	11
✓ 6. To his Coy Mistress (II) → (I)	11
John Milton	14
7. From <i>Lycidas</i>	14
8. From <i>Paradise Lost</i>	16
Alexander Pope	18
9. From <i>An Essay on Man</i> (From <i>Epistle II</i>)	19
10. The Ideals of Satire	20
William Blake	24
11. The Chimney Sweeper	24
✓ 12. The Tyger ✓	26
William Wordsworth	28
✓ 13. Lucy Gray ✓	28
14. Lines written a few miles above Tintern Abbey	32
15. Strange Fits of Passion Have I Known	39
(II) 16. The World is Too Much with Us (2)	(40)
Samuel Taylor Coleridge	42
✓ 17. Kubla Khan III	42
Percy Bysshe Shelley	45
(II) 18. To a Skylark (5)	45
✓ 19. Ode to the West Wind III	50
20. The World's Great Age Begins Anew	54
John Keats	58
(II) 21. Ode to Autumn (4)	58

22. Ode on a Grecian Urn	60	47. The Hunchback in the Park	141
* (23) Ode to a Nightingale	63	Louis MacNeice	144
Lord Alfred Tennyson	67	(48) Prayer before Birth	144
24. From <i>In Memoriam</i> , LIV-LVI	68	49. Conversation	147
(25) Tears, Idle Tears	71	Philip Larkin	149
(26) Ulysses	73	50. Church Going	149
27. The Lotos-Eaters	77	51. Next, Please	153
Matthew Arnold	79	Nissim Ezekiel	154
28. Dover Beach	79	52. Goodbye Party for Miss Pushpa T.S.	154
29. To Marguerite	81	(53) Night of the Scorpion	157
* (30) Memorial Verses	83	Kamala Das	160
Robert Browning	87	54. The Looking-Glass	160
(31) My Last Duchess	88	55. An Introduction	162
32. The Bishop Orders his Tomb	91	Jayanta Mahapatra	166
(33) Prospice	99	(56) The Abandoned British Cemetery at Balasore	166
Thomas Hardy	101	(57) Lost	169
(34) The Darkling Thrush	101	A.K. Ramanujan	170
35. Afterwards	103	58. The Last of the Princes	170
G.M. Hopkins	105	(59) A River	173
36. Felix Randal	106	R. Parthasarathy	175
37. The Windhover	108	60. From <i>Exile</i>	176
W.B. Yeats	111	61. Delhi	179
38. A Prayer for my Daughter	111	Walt Whitman	183
39. Sailing to Byzantium	117	62. Gods	183
(40) An Irish Airman Foresees his Death	120	63. Song of Myself	185
T.S. Eliot	121	Emily Dickinson	190
* (41) Sweeney Among the Nightingales	121	(64) Because I Could Not Stop for Death	190
42. From <i>The Waste Land</i>	124	65. The Wind Tapped Like a Tired Man	192
I. The Burial of the Dead	124	Robert Frost	194
II. A Game of Chess	126	(66) The Road Not Taken	194
Sir Stephen Spender	133	67. Mending Wall	196
(43) The Express	133	R.W. Emerson	198
(II) W.H. Auden	136	(68) Give All to Love	199
44. The Unknown Citizen	136	Langston Hughes	201
45. Song	138	(69) Ballad of the Landlord	202
Dylan Thomas	139	70. I, Too	204
* (46) And Death shall have no Dominion	139		

Horizons is a Compulsory English textbook for undergraduate students that has been designed keeping UGC guidelines in mind. The lessons in prose and poetry are accompanied by an extensive glossary, and test the reading comprehension of students through essay-type and multiple-choice questions. The book also includes lessons in vital business communication skills, which will prepare students to embrace the responsibilities of their respective future careers.

Cover design: OSDATA, Hyderabad

₹ 90.00

Orient BlackSwan

www.orientblackswan.com

Board of Editors: *Horizons: A Textbook for College Students*

Orient BlackSwan

Board of Editors

H O R I Z O N S

Orient BlackSwan

Horizons

A Textbook for College Students

Board of Editors

Prepared for
Sant Gadge Baba Amravati University

HORIZONS

ORIENT BLACKSWAN PRIVATE LIMITED

Registered Office

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India

Email: centraloffice@orientblackswan.com

Other Offices

Bengaluru, Bhopal, Chennai, Guwahati, Hyderabad, Jaipur,
Kolkata, Lucknow, Mumbai, New Delhi, Noida, Patna, Visakhapatnam

© Orient Blackswan Private Limited 2019

First published 2019

ISBN 978-93-5287-693-8

Typeset in Minion Pro 11/13 by

PrePSol Enterprises Private Limited, Faridabad 121 002

Printed in India at

Graphica Printers & Binders, Hyderabad 500 013

Published by

Orient Blackswan Private Limited

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, India

Email: info@orientblackswan.com

Contents

<i>Preface</i>	v
<i>Board of Studies in Languages</i>	vi
<i>Publisher's Acknowledgements</i>	vii

Semester V

PROSE

1 Ratan Tata	1
2 Steve Jobs	8
3 Vijay Bhatkar	15
4 Black money and the black economy C. Rammanohar Reddy	21

POETRY

5 A red, red rose Robert Burns	29
6 It is needless to ask of a saint Kabir	32
7 Love's philosophy P.B. Shelley	35
8 The garden Andrew Marvell	38

COMMUNICATION SKILLS

9 Computer technology and recent concepts in business	44
10 Public speaking	47

Semester VI

PROSE

11 Sundar Pichai	61
12 Mallika Srinivasan	66

13	Muhammad Yunus	72
14	Introduction to the Right to Information Act, 2005 <i>Pralhad Kachare</i>	78

POETRY

15	All the world's a stage <i>William Shakespeare</i>	86
16	How do I love thee? <i>Elizabeth Barrett Browning</i>	90
17	The duck and the kangaroo <i>Edward Lear</i>	93
18	To autumn <i>John Keats</i>	97

COMMUNICATION SKILLS

19	Employability skills	102
20	Advertising	115

Preface

It gives us immense pleasure to offer *Horizons* as a textbook for the Compulsory English course to the students of BCom Part III at Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

The book presents biographies of some of the world's greatest entrepreneurs who became famous in their respective fields by dint of their hard work, managerial skill, and enterprising drive. They are all role models for students because of the sacrifices they made, and because of their contributions to the business community and to their respective nations. These glimpses into the lives of these global icons will broaden the learners' horizons and help them dream bigger and achieve something significant in their life. In addition, the Business Communication section of the book is appropriate to what is needed by students of Commerce. The book has been carefully designed keeping in mind UGC guidelines.

We express our sincere thanks to the Hon'ble Vice-Chancellor of Sant Gadge Baba Amravati University Dr Murlidhar G. Chandekar, Pro-Vice Chancellor Dr Rajesh Jaipurkar, and the Registrar of the University Dr Tushar R. Deshmukh for their inspiration and support in the preparation of this book. We must also place on record our sincere gratitude to Dr D.W. Nichit, Dean, Faculty of Commerce & Management, for motivating us to take this academic endeavour.

The Editors are thankful to Orient Blackswan Private Limited for publishing this coursebook. We are indebted to all those who have been instrumental, directly or indirectly, in the publication of *Horizons*.

Board of Editors

Rays of Letters

BOARD OF EDITORS

₹ 80.00

Raghav Publishers & Distributors
Mahal, Nagpur - 440 032

Sant Gadge Baba Amravati University
B.Com. Part I (Compulsory) English

We are grateful to the Hon'ble Vice-Chancellor Dr. Mohan Khedkar, Dean (Commerce Faculty) Dr. P. W. Kale, Dy. Registrar (Academic) Mr. D. S. Raut and the staff of the Academic Section of S. G. B. Amravati University. We are also grateful to all the members of the Editorial Board.

We express our sincere gratitude to Raghav Publishers & Distributors, Nagpur for publishing this book.

Hope this book gives joyous learning as well as teaching experiences.

Dr. Narayan G. Mehare
Chairman and Members
B.O.S. in Languages (Commerce),
S.G.B. Amravati University,
Amravati

Contents

PROSE

1. The Eyes are not Here	- Ruskin Bond	3
2. The Romance of a Busy Broker	- O. Henry	10
3. Bores	- E.V. Lucas	17
4. The Lost Child	- Mulk Raj Anand	24
5. Each is Great in His Own Place	- Swami Vivekananda	35
6. The Postmaster	- Rabindranath Tagore	44
7. How I Became a Public Speaker	- George Bernard Shaw	55
8. Prospects of Democracy in India	- Dr. B. R. Ambedkar	65

POETRY

1. The World is Too Much With Us	- William Wordsworth	77
2. Once Upon a Time	- Gabriel Okara	80
3. If	- Rudyard Kipling	83
4. Success is Counted Sweetest	- Emily Dickinson	86
5. Laugh and Be Merry	- John Masefield	88
6. The Impossible Dream	- Joe Darion	90

BUSINESS CORRESPONDENCE AND WRITING SKILLS

Resume Writing	96
E-mail	103
Letter Writing	106
Newspaper Reports	116

Lovely Woods seeks to introduce undergraduate students to the study of English literature as a discipline. Sections on poetry and drama turn the spotlight on important English writers in various genres and time periods. These include Robert Frost, William Blake, Anton Chekhov and Rabindranath Tagore, to name a few. Apart from studying literary texts, students are introduced to various literary theories and concepts in a lucid manner. Each chapter is followed by questions which are designed to test students' understanding of the text and concepts.

Dr Ambadas L. Kulat: Chairman, Board of Studies in English, Faculty of Arts, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati and Principal, Shri Shivaji College, Akot, Akola.

Dr Sandeep Joshi: Head, Post Graduate Department of English, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.

Dr R.M. Patil: Head, Department of English, Vidya Bharati Mahavidyalaya, Amravati.

Dr Aradhana G. Vaidya: Principal, Bharatiya Mahavidyalaya, Amravati.

Dr Sudhir D. Chavan: Head, Department of English, Shri Vyankatesh Arts & Commerce College, Deulgaon Raja, Buldhana.

Dr Bharati S. Patnaik: Assistant Professor, Department of English, Sitabai Arts College, Akola.

Dr K.V. Mehare: Principal, Shri Ganesh Arts College, Shivani, Kumbhari, Akola.

Dr Madhuri K. Phule: Head, Department of English, M.J. Fule Arts, Commerce & Science College, Bhatkuli, Amravati.

Vivek S. Deshmukh: Head, Department of English, Babaji Datey Arts & Commerce College, Yavatmal.

Sneha S. Joshi: Assistant Professor, Department of English, Bharatiya Mahavidyalaya, Morshi, Amravati.

Cover design: OSDATA, Hyderabad

₹ 130.00

Orient BlackSwan

Board of Editors: *Lovely Woods*

www.orientblackswan.com

ISBN 978 93 86689 34 4

9 789386 689344

Board of Editors

LOVELY WOODS

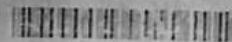

Orient BlackSwan

Lovely Woods

English Literature textbook for B.A. Part I
(Semester I & II)

Board of Editors

SR 21454

Sant Gadge Baba Amravati University

CONTENTS

<i>Preface</i>	v
<i>Publisher's Acknowledgements</i>	vii

SEMESTER I

POETRY

1. Upagupta <i>Rabindranath Tagore</i>	3
2. After Apple-Picking <i>Robert Frost</i>	8
3. The Chimney-Sweeper <i>William Blake</i>	13
4. Dover Beach <i>Matthew Arnold</i>	17
5. A Prayer for my Daughter <i>W. B. Yeats</i>	22

ONE-ACT PLAY

1. The Proposal <i>Anton Chekhov</i>	28
2. While the Auto Waits <i>O. Henry</i>	47

INTRODUCTION TO LITERARY TERMS - I	58
------------------------------------	----

INTRODUCTION TO LITERARY THEORY - I

1. Rasa Theory	73
2. New Criticism	81
3. Existentialism	89

LOVELY WOODS

ORIENT BLACKSWAN PRIVATE LIMITED

Registered Office

3-6-752 Himayatnagar, Hyderabad 500 029, Telangana, INDIA
Email: centraloffice@orientblackswan.com

Other Offices

Bengaluru, Bhopal, Chennai, Guwahati, Hyderabad,
Jaipur, Kolkata, Lucknow, Mumbai, New Delhi,
Noida, Patna, Vijayawada

© Orient Blackswan Pvt. Ltd. 2017
First published 2017

ISBN 978 93 86689 34 4

Typeset in Constantina 10.5/13 by
OSDATA, Hyderabad.

Printed in India at
Graphica Printers & Binders, Hyderabad

Published by
Orient Blackswan Private Limited
3-6-752 Himayatnagar,
Hyderabad 500 029, Telangana, INDIA
Email: info@orientblackswan.com

SEMESTER II

POETRY

1. The Pulley 101
George Herbert
2. The World is Too Much With Us 104
William Wordsworth
3. Ode to Solitude 107
Alexander Pope
4. Father Returning Home 110
Dilip Chitre
5. Ozymandius 114
Percy Bysshe Shelley

ONE-ACT PLAY

1. Riders to the Sea 117
J. M. Synge
2. The Dear Departed 134
Stanley Houghton

INTRODUCTION TO LITERARY TERMS – II 159

INTRODUCTION TO LITERARY THEORY – II

1. Reader-Response Theory 179
2. Orientalism 185
3. Cultural Studies 194

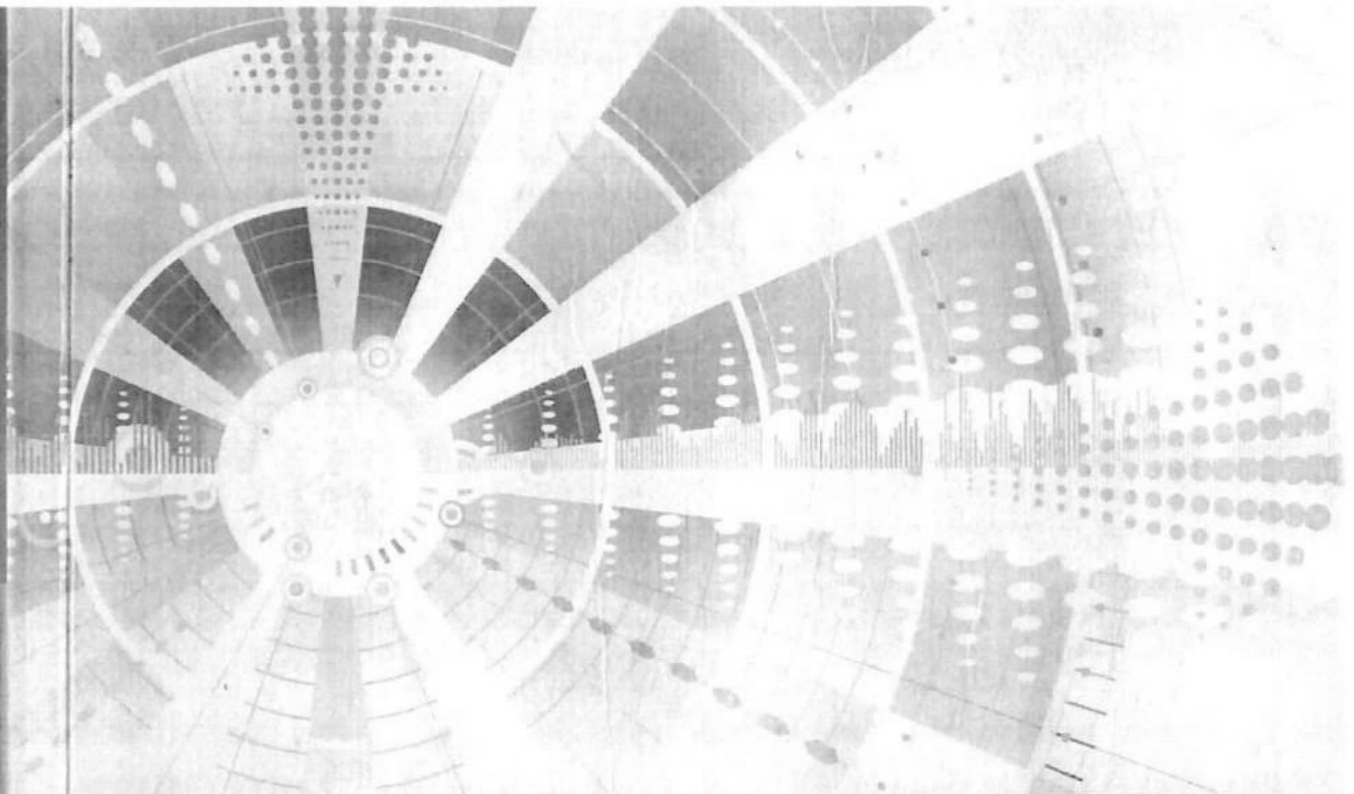
PREFACE

“Literature is news that stays news.”

— Ezra Pound

The study of literature as an academic discipline has been questioned for many millenia, right from the Greek Classical Age, where philosophers like Plato deemed literature as an unnecessary, and even harmful thing to have in an ideal society, to the modern day, when students are encouraged to study more ‘useful’ disciplines. Yet, as human beings, we have a fundamental need to connect with something larger than ourselves and our immediate surroundings, and literature fills this gap like nothing else can. The study of literature fulfils a fundamental human need of the soul, and hence, the discipline will always have meaning in any society.

A student embarking upon the study of literature for the first time is bound to be daunted by the complexity of literary theory and analysis. This textbook has been designed keeping in mind the needs of the student who has just begun to study literature. It has four sections. The first is on Poetry, and the second, on Drama. A choice selection of writers and poets have been included, with various types of questions—multiple choice, short answers and long answers—to test students’ understanding and retention. The third section introduces students to literary terms and concepts through lucid, brief notes, supplemented with examples at every stage. The fourth section features a brief overview of major literary theories, a knowledge of which will prove essential as students move on to studying complex texts later in their academic careers. It is hoped that this book will provide literature students with a sound foundation in basic literary terms and theoretical concepts.

FAST TRACKS II

A Multi-skill Course in English

Prescribed by Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati
for Second Year BA Compulsory English

Contents

P.No.

Foreword
To the Teacher
Map of the Book

Prose, Poetry and Fiction

- 1. **How to Avoid an Argument**
Sam Horn
- 2. **Two Gentlemen of Verona**
AJ Cronin
- 3. **Letter to His Son's Teacher** P
Abraham Lincoln
- 4. **In Sahayadri Hills: A Lesson in Humility** 34
Sudha Murthy
- 5. **Mending Wall** P
Robert Frost
- 6. **My Early Days**
APJ Abdul Kalam
- 7. **Lamentations of the Old Pensioner** P
WB Yeats
- 8. **What is Body Language**
- 9. **To Mother** P
Usha S
- 10. **The Wonders of the New Millenium**
- 11. **Engine Trouble**
RK Narayan
- 12. **Song: Blow, Blow, Thou Winter Wind** P
William Shakespeare

ublished by
ambridge University Press India Pvt. Ltd. under the imprint of
oundation Books
AMBRIDGE HOUSE
381/4, Ansari Road, Daryaganj
ew Delhi – 110 002

-22, C-Block, Brigade M.M., K.R. Road, Jayanagar, **Bangalore** 560 070
lot No. 80, Service Industries, Shirvane, Sector-1, Nerul, Navi **Mumbai** 400 706
0 Raja Subodh Mullick Square, 2nd Floor, **Kolkata** 700 013
1/1 (New No. 49), 1st Floor, Model School Road, Thousand Lights, **Chennai** 600 006
louse No. 3-5-874/6/4, (Near Apollo Hospital), Hyderguda, **Hyderabad** 500 029
garwal Pride, 'A' Wing, 1308 Kasba Peth, Near Surya Hospital, **Pune** 411 011

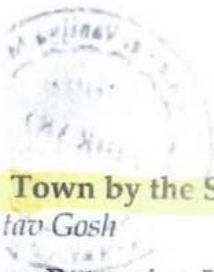
very effort has been made to trace the owners of copyright material included in this book. The
ublishers would be grateful for any omissions brought to their notice for acknowledgement in
ature editions of the book.

Cambridge University Press India Pvt. Ltd.
irst published 2010
eprinted 2012, 2014

ll rights reserved. No reproduction of any part may take place without the written permission
f Cambridge University Press India Pvt. Ltd., subject to statutory exception and to the provision
f relevant collective licensing agreements.

SBN 978-81-7596-759-5 (Paperback)

ypeset by Techastra Solutions Pvt. Ltd., Hyderabad
over design by Colors Multimedia, Hyderabad

Town by the Sea

115

by Gosh

After Returning Home

131

by Chithre

Communication Skills**Review Skills**

139

Group Discussion

146

Active Reading

155

Active Listening

177

Listening Texts

189

Foreword

It gives me great pleasure to pen this foreword to the textbook 'Fast Tracks II' prep for BA Part II (Compulsory English). It has been our attempt to provide students with English material that would make them more confident in the use of the language. Keeping the changing contexts and needs in mind, the English language classroom needs to be more dynamic and interactive than before. The Board of Studies in English, Sant Gadge Baba Amravati University had these considerations in mind while working to produce this book.

English has an important role to play as an associate official language, as an associated medium of higher education, as a 'library language' and as an effective international link language. Improving their language skills is imperative for the students for their cognitive development and further learning. Hence development of communication competence in English at the undergraduate level is an urgent necessity. Keeping this in mind, we are introducing the study of basic skills of language learning – listening, speaking, reading and writing.

Unlike the pure science and social science subjects, language is skill-based, rather than information based. A skill is best acquired by practice and exercise and not through lectures. We firmly believe that language skills are strengthened by using them in context and not merely by reading about them. This belief is our motivation behind introducing the viva voce as part of the assessment.

The teachers are expected to create a conducive atmosphere for interaction in the classroom. They have to create opportunities for discussion and provide informal learning conditions. A language teacher need not fear a noisy classroom because that is the hallmark of a successful communicative classroom.

Apart from prose and poetry, this book lays great emphasis on acquiring practical skills. We hope that this book will enable students to use the language with great confidence.

On behalf of the Board of Studies in English, I express my deep sense of gratitude to Dr Kamal Sing, Vice Chancellor, Prof. Jayant Deshpande, Pro-Vice-Chancellor, Dineshkumar Joshi, Registrar, and Prof. Vivek Deshmukh, Dean, Faculty of Arts, for their enthusiastic support.

FAST TRACKS

A Multi-skill Course in English

Prescribed by Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati
for First Year BA Compulsory English

P Bhaskaran Nair
G Radhakrishna Pillai
Geetha Rajeevan

Contents

<i>Introduction</i>	vi
<i>To the Teacher</i>	vii
<i>Map of the Book</i>	x

Prose, Poetry and Fiction

✓ 1. Empowerment of Women <i>Pratibha Devisingh Patil</i>	3
✓ 2. The Suitor and Papa <i>Anton Chekov</i>	15
✓ 3. Leave this Chanting and Singing... <i>Rabindranath Tagore</i>	29
✓ 4. Dr C V Raman: The Celebrated Genius	34
✓ 5. Uncle Podger Hangs a Picture <i>Jerome K Jerome</i>	48
6. The Affliction of Margaret <i>William Wordsworth</i>	59
✓ 7. The Lost Child <i>Mulk Raj Anand</i>	66
✓ 8. Gather Ye Rosebuds While Ye May <i>Robert Herrick</i>	79
9. To Know When to Say 'It's None of Your Business' <i>Mark McCormack</i>	84
✓ 10. All the World's a Stage <i>William Shakespeare</i>	99
✓ 11. The Model Millionaire <i>Oscar Wilde</i>	105
✓ 12. Punishment in Kindergarten <i>Kamala Das</i>	119

13. History of Chess ✓

Barbara Mack ✓

✓ 14. Mirror ✓

Sylvia Plath

Interview Skills and Group Discussion

15. Interview Skills

16. Group Discussion

Appendix 1: Comprehension Questions for Testing

Appendix 2: Listening Texts

भारतीय संविधानातील तरतुदी आणि स्थानिक स्वशासन

डॉ. प्रशांत विघ्ने

राथ प्रकाशन, नागपूर

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाच्या २०१७-१८ च्या सत्र परीक्षा पद्धतीच्या नवीन प्रारब्धानुसार बी.ए.भाग-१ सत्र १ करील

अनुक्रमणिका

प्रकरण १	अ) भारतीय संविधानाची वैशिष्ट्ये	१
	ब) उद्देशपत्रिका	१४
	क) मूलभूत अधिकार - प्रकार आणि महत्त्व	२२
प्रकरण २	अ) राज्य नितीची मार्गदर्शक तत्त्वे, स्वरूप आणि महत्त्व	४२
	ब) मूलभूत कर्तव्ये	४९
	क) नागरिकत्व प्राप्त करण्याचे मार्ग	५१
प्रकरण ३	अ) भारताचा राष्ट्रपती - निवडणूक प्रक्रिया, अधिकार आणि कार्ये	७२
	ब) भारताचा उपराष्ट्रपती - भूमिका आणि कार्ये	८७
प्रकरण ४	संसद	
	अ) लोकसभा रचना आणि अधिकार	१००
	ब) राज्यसभा रचना आणि अधिकार	११५
	क) भारताचा प्रधानमंत्री	१२४
	ड) केंद्रीय मंत्रिमंडळ	१३३
	इ) संसदीय शासन व्यवस्थेतील संकल्पना	१३६
प्रकरण ५	भारतीय न्यायव्यवस्था	
	अ) भारतातील सर्वोच्च न्यायालय - रचना, अधिकार, कार्ये, न्यायिक पुनर्चिंलोकन	१४४
	ब) उच्च न्यायालय - रचना, अधिकार, कार्ये	१६०
	क) दुय्यम न्यायालय	१६६
	ड) लोकअदालत	१६८
	इ) कौटुंबिक न्यायालय	१७४
	फ) ग्राम न्यायालय	१७७
	नमूना प्रश्नपत्रिका	१८५

UGC
PATTERN

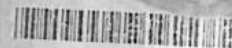
पर्यावरणशास्त्र

डॉ. विठ्ठल घारपुरे

डॉ. विठ्ठल घारपुरे
पर्यावरणशास्त्र

विभागाध्यक्ष, पब्लिशर्स, नागपुर

SR 17403

डॉ. विठ्ठल धारपुरे यांची ग्रंथसंपदा

पाठ्यपुस्तके:

१. भूरूपशास्त्र	२ री आ.	जून २००३
२. सागरविज्ञान (सह लेखक)	२ री आ.	जून २००३
३. प्राकृतिक भूगोलाची मूलतत्त्वे (मृदावरण आणि जलावरण)	१ ली आ.	जून २००१
४. भूगोल परिचय	१ ली आ.	जुलै २००२
५. हवामानशास्त्र	२ री आ.	ऑग. २००४
६. वस्ती भूगोल	२ री आ.	जाने. २००१
७. लोकसंख्या भूगोल	२ री आ.	जून २००५
८. पर्यावरण भूगोलशास्त्र	२ री आ.	ऑग. २००४
९. जैविक भूगोलशास्त्र	१ ली आ.	जुलै १९९९
१०. सामाजिक व सांस्कृतिक भूगोल	२ री आ.	जून २००५
११. मानवी भूगोल	१ ली आ.	जून २०००
१२. साधन संपत्ती भूगोल	१ ली आ.	जून २०००
१३. कृषी भूगोल	१ ली आ.	जून २०००
१४. भूगोलशास्त्र: विचार व संकल्पना	१ ली आ.	जून २०००
१५. सामान्य भूगोल	१ ली आ.	जून २००१
१६. पर्यटन भूगोल	१ ली आ.	जून २००१
१७. राजकीय भूगोल	१ ली आ.	जून २००१
१८. आर्थिक भूगोल	१ ली आ.	जून २००२
१९. भारताचा भूगोल	२ री आ.	जून २००६
२०. पर्यावरणशास्त्र	२ री आ.	जून २००६

अनुक्रम

१. पर्यावरण अभ्यासाचे बहुविद्याशाखीय स्वरूप १ ते २२
(The Multidisciplinary Nature of Environmental Studies)
 पर्यावरणशास्त्र परिचय (२), पर्यावरणशास्त्राच्या व्याख्या (३), पर्यावरणशास्त्राची व्याप्ती (५), पर्यावरणशास्त्राचे स्वरूप (७), पर्यावरणशास्त्राच्या अभ्यासपद्धती (८), पर्यावरणशास्त्रातील मूलतत्त्वे (९), पर्यावरणशास्त्राचे महत्त्व (११), पर्यावरणाचे प्रकार (१२), पर्यावरणविषयक जनजागृतीची गरज (१३), भारतातील पर्यावरणविषयक जनजागृती (१४), पर्यावरणविषयक जागतिक जनजागृती (१४), पर्यावरणविषयक जागतिक जनजागृती परिषद (१७), पर्यावरणशास्त्राचे इतर विद्याशाखांशी असणारे संबंध (१८), प्रश्न (२१).
२. सामाजिक प्रश्न आणि पर्यावरण २३ ते ६६
(Social Issues & the Environment)
 ऊर्जासंबंधी समस्या आणि सामाजिक प्रश्न (२५), जलसंवर्धन (२९), जलसंवर्धन उपाय (३१), पाणलोट व्यवस्थापन (३५), पुनर्वसन समस्या (३७), पर्यावरण निती - समस्या व निराकरण (३८), वातावरणीय/हवामानातील बदल (४०), पर्यावरण संरक्षणविषयक कायदे (५९), जनजागृती (६४), प्रश्न (६५).
३. मानवी लोकसंख्या आणि पर्यावरण ६७ ते ९३
(Human Population & Environment)
 लोकसंख्या वाढ (६८), लोकसंख्या वाढीची कारणे (६९), लोकसंख्या विस्फोट (७०), भारतातील लोकसंख्या वाढ (७२), वाढत्या लोकसंख्येमुळे निर्माण होणाऱ्या समस्या (७४), कुटुंब कल्याण कार्यक्रम (७५), पर्यावरण व मानवी आरोग्य (७९), मानवी हक्क (८१), मूल्य शिक्षण (८३), एच.आय.व्ही. एड्स (८५), महिला व बालकल्याण (८८), पर्यावरण आणि मानवी आरोग्यात माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका (९०), प्रश्न (९३).
४. नैसर्गिक साधनसंपदा ९४ ते १८६
(Natural Resources)
 नैसर्गिक साधनसंपदांचे प्रकार (९७), नैसर्गिक साधनसंपदेच्या व्याख्या (९८), साधनसंपदांचे महत्त्व (९८), साधनसंपदेचे प्रकार (९९), नैसर्गिक साधनसंपदांशी निगडित समस्या (१०१), वनसंपदा (१०१), जलसंपदा (११०), खनिज संपदा (१३२), अन्नधान्य संपदा (१३७), ऊर्जासंपदा (१४२), दगडी कोळसा (१४३), खनिज तेल (१५१), नैसर्गिक वायू (१५९), अणुऊर्जा (१६१), जलविद्युत शक्ती (१६४), सौरऊर्जा (१६८), भरती ओहोटीची ऊर्जा (१७१), पवन ऊर्जा (१७२), भूऔष्णिक ऊर्जा (१७३), भूमी संपदा (१७५), नैसर्गिक साधन संपदांच्या संवर्धनात मानवाची वैयक्तिक भूमिका (१८३), शाश्वत जीवनशैलीसाठी संपदांचा योग्य वापर (१८४), प्रश्न (१८५).
५. परिसंस्था १८७ ते २२०
(Ecosystem)
 परिसंस्थेची संकल्पना (१८८), पारिस्थितीकीशास्त्र (१८८), पारिस्थितीकीच्या व्याख्या (१८९), पारिस्थितीकीशास्त्राची व्याप्ती (१८९), परिसंस्था स्वरूप आणि व्याप्ती (१९०), परिसंस्थेची मूलभूत तत्त्वे (१९२), परिसंस्थेचे कार्य (२०३), परिसंस्थेचे प्रकार (२०९), भूपरिसंस्था (२१०), जल परिसंस्था (२१६), प्रश्न (२२०).

६. जैव विविधता आणि त्यांचे संवर्धन

२२१ ते २५४

(Biodiversity & Its Conservation)

जैव विविधतेच्या व्याख्या (२२३), जैवविविधतेचे प्रकार (२२३), जैव विविधतेचे महत्त्व (२२५), भारताचे जैव भौगोलिक वर्गीकरण (२२७), वैश्विक, राष्ट्रीय व स्थानिक पातळीवरील जैव विविधता (२२९), भारतातील जैव विविधता संपन्न ठिकाणे (२३२), जैविक विविधतेवरील संकटे (२३३), जैविक विविधतेचे संवर्धन (२३७), जैव विविधतेच्या संवर्धनाचे उपाय (२४१), भारतातील अभयारण्ये व राष्ट्रीय उद्याने (२४३), महाराष्ट्रातील अभयारण्ये व उद्याने (२४७), प्रश्न (२५३).

७. पर्यावरण प्रदूषण व आपत्ती व्यवस्थापन

२५५ ते ३१०

(Environmental Pollution & Disaster Management)

पर्यावरण प्रदूषण (२५७), प्रदूषणाची संकल्पना (२५७), प्रदूषणाची व्याख्या आणि प्रदूषके (२५७), प्रदूषकाची कारणे (२६१); हवा प्रदूषण (२६२), कारणे (२६२), परिणाम (२६२), हवा प्रदूषणावरील नियंत्रण व उपाय (२६४); जल प्रदूषण (२६६), कारणे (२६७), परिणाम (२६८), जल प्रदूषणाचे नियंत्रण व उपाय (२६८), ध्वनी प्रदूषण (२६९), कारणे (२७०), परिणाम (२७१), ध्वनीप्रदूषणाचे नियंत्रण व उपाय (२७२); मृदा प्रदूषण (२७३), कारणे (२७४), परिणाम (२७५), उपाय (२७५); सागरी प्रदूषण (२७६), कारणे (२७७), परिणाम (२७७), उपाय (२७८), औष्णिक प्रदूषण (२७८), कारणे (२७९), परिणाम (२७९), उपाय (२८०); आण्विक आपत्ती (२८१), कारणे (२८१), परिणाम (२८२), उपाय (२८२), घनकचरा प्रदूषण (२८३), कारणे (२८३), परिणाम (२८४), उपाय (२८५), प्रदूषण नियंत्रणातील वैयक्तिक सहभाग (२८६), पर्यावरणीय आपत्ती व्यवस्थापन (२८८), व्याख्या (२८८), उद्दिष्टे (२८९), आपत्ती व्यवस्थापनाच्या पायऱ्या (२८९), पर्यावरणीय आपत्तीचे स्वरूप (२९०), पर्यावरणीय आपत्तीचे वर्गीकरण (२९१), भूकंप (२९२), भूकंपाची कारणे (२९३), भूकंपाचे परिणाम (२९५), भूकंप आकलन व उपाय योजना (२९७); पूर (२९८), व्याख्या, कारणे (२९८), पुराचे परिणाम (२९९), जगातील पूरग्रस्त प्रदेश (३००), पूर नियंत्रणाचे उपाय (३०२), भूमीपात (३०३), प्रकार (३०४), कारणे (३०५), भूमिपाताचे परिणाम (३०६), भूमिपात निवारण्याचे उपाय (३०७), वादळे (३०७), वादळाची निर्मिती, स्वरूप आणि परिणाम (३०८), टायफून व हरिकेन्स (३०८), भारतीय उपखंडातील चक्रीवादळे (३०९), प्रश्न (३०९).

८. क्षेत्र अभ्यास

३११ ते ३१६

(Field Work)

क्षेत्र अभ्यासाची तयारी (३१२), प्रक्रिया (३१२), माहितीचे एकत्रिकरण (३१२), अहवाल लेखन (३१५), प्रश्न (३१६).

□ संदर्भ ग्रंथ सूची

३१७ ते ३१८

Environmental Studies

Part A

Short Answer Pattern

- (१) पर्यावरण अभ्यासाचे बहुविधाशाखीय स्वरूप
- (२) सामाजिक प्रश्न आणि पर्यावरण
- (३) मानवी लोकसंख्या आणि पर्यावरण

Part B

Essay Type with Inbuilt Choice

- (४) नैसर्गिक साधनसंपदा
- (५) परिसंस्था
- (६) जैवविविधता आणि त्यांचे संवर्धन
- (७) पर्यावरण प्रदूषण

Part C

Essay on Field Work

- (८) क्षेत्र अभ्यास

विपकापुरे ऑफिस

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ बी. ओ. द्वितीय सेमिस्टर

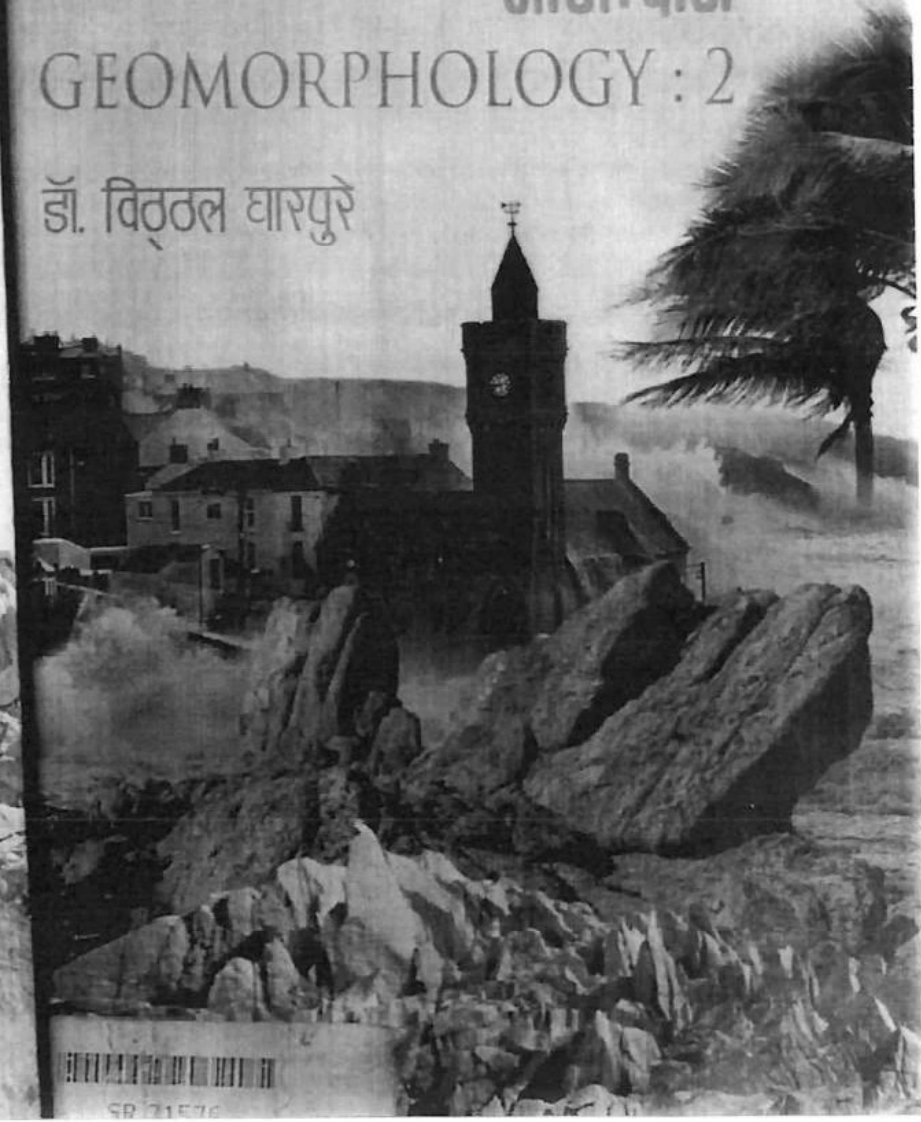

भूरूपशास्त्राची मूलतत्त्वे

भाग: दोन

GEOMORPHOLOGY : 2

डॉ. विठ्ठल घारपुरे

SR 71576

अनुक्रमणिका

१. खडक : निर्मिती, वर्गीकरण आणि वैशिष्ट्ये १ ते ३०
(Rocks : Origin, Classification and Characteristics)
१.१ खडक : निर्मिती, १.१.१ खडक : घटक १.१.२ घटकांचे वर्गीकरण, १.१.३ घटकांचे गुणधर्म, १.२ खडक : वर्गीकरण आणि वैशिष्ट्ये, १.२.१ अग्निजन्य खडक, १.२.२ स्तरित खडक, १.२.३ रूपांतरित किंवा विकृत खडक, अभ्यासार्थ प्रश्न.
२. विदारण : अर्थ, कारणे आणि प्रकार ३१ ते ४४
(Erosion Weathering : Meaning, Causes and Types)
२.१ विदारण : अर्थ आणि कारणे (Erosion : Meaning & Causes), २.२ विदारणाचे प्रकार (Types of Weathering). २.२.१ कायिक विदारण, २.२.२ रासायनिक विदारण, २.३ खननचक्राची संकल्पना (Concept of Cycle of Erosion). अभ्यासार्थ प्रश्न.
३. हिमनदीचे कार्य ४५ ते ६०
(The Work of Glacier)
३.१ हिमनदी, ३.२ हिमनद्यांचे प्रकार, ३.२.१ पर्वतीय हिमनदी, ३.२.२ पर्वतपदीय हिमनदी, ३.२.३ महाद्वीपीय हिमनदी, ३.३ हिमनदीचे अपक्षय (खनन) कार्यामुळे निर्माण होणारे भूआकार, ३.३.१ यू आकाराच्या दऱ्या, ३.३.२ लॉबत्या दऱ्या, ३.३.३ सर्क किंवा हिमगव्हर, ३.३.४ गिरिश्रृंग, ३.३.५ अरम सोपान, ३.३.६ मेषशिला, ३.३.७ टान्डेम सर्क, ३.३.८ रॉक बेसिन्स, ३.३.९ फियॉर्ड, ३.४ हिमनदीचे निक्षेप (संचयन) कार्यामुळे निर्माण होणारे भूआकार, ३.४.१ हिमोढ व त्याचे प्रकार, ३.४.२ टिल प्लेन, ३.४.३ ड्रमलिन, ३.५ हिमनदीद्वारे जलाप्रवाहांच्या संचयन कार्यामुळे निर्माण होणारे भूआकार, ३.५.१ एस्कर्स, ३.५.२ केम्स, ३.५.३ आऊटवॉश प्लेन्स, अभ्यासार्थ प्रश्न.
४. वाऱ्याचे कार्य ६१ ते ७४
(The Work of Eoilon or Wind)
४.१ वाऱ्याचे अपक्षय (खनन) कार्याच्या प्रक्रिया, ४.१.१ अपवहन, ४.१.२ अपघर्षण, ४.१.३ संत्रिघर्षण, ४.२ वाऱ्याच्या खनन कार्यावर परिणाम करणारे घटक, ४.३ खनन कार्यामुळे निर्माण होणारे भूविशेष, ४.३.१ भू-छत्र खडक, ४.३.२ ज्युजेन, ४.३.३ यारदांग, ४.३.४ त्रिपृष्ठ शिलाखंड, ४.३.५ जाळीदार खडक, ४.३.६ वातगर्त, ४.३.७ पूल, ४.३.८ भूस्तंभ, ४.३.९ द्वीपगिरी, ४.३.१० मेसा, ४.४ वाऱ्याचे निक्षेप कार्य व भू-आकार, ४.४.१ अस्थायी निक्षेप, ४.४.२ स्थायी निक्षेप, ४.५ वाऱ्याच्या निक्षेप कार्यामुळे निर्माण होणारे भू-आकार, ४.५.१ वालुकागिरी, ४.५.२ वाळूतट, ४.५.३ वालुकास्तर, ४.५.४ लोएस, ४.५.५ ऊर्मिचिन्हे, ४.५.६ दुर्मूमी, ४.५.७ बोलसन, ४.५.८ प्लाय्या, ४.५.९ बज्रदा, ४.५.१० शिलापट. अभ्यासार्थ प्रश्न.

५. भूमिगत पाण्याचे कार्य

७५ ते ८५

(Landscape Associated with Underground Water)

- ५.१ भूमिगत पाण्याचे कार्य, ५.१.१ द्रावण क्रिया, ५.१.२ निक्षेपण, ५.१.३ अश्मीभवन, ५.२ भूमिगत पाण्याच्या क्षरण कार्यामुळे निर्माण होणारे भू-आकार, ५.२.१ टेरागोसा, ५.२.२ लॅपीज ५.२.३ अवतरण छिद्रे, ५.२.४ डोलाईन्स, ५.२.५ कार्स्ट खिडकी, ५.२.६ उव्हाला, ५.२.७ महाकुंड, ५.३ कार्स्ट मैदाने व संबंधित भू-आकार, ५.३.१ अधोगामी ओढे, ५.३.२ शुष्क दरी, ५.३.३ अंध दरी, ५.३.४ नैसर्गिक पूल, ५.३.५ गुहा, ५.४ भूमिगत पाण्याच्या निक्षेपांमुळे निर्माण होणारे भू-आकार, ५.४.१ अधोमुखी लवणस्तंभ, ५.४.२ ऊर्ध्वमुखी लवणस्तंभ, ५.४.३ स्तंभ, ५.५ कार्स्ट प्रदेशातील क्षरण चक्र, ५.५.१ चुनखडीच्या प्रदेशात, ५.५.२ चुनखडीवर वाळू खडक असल्यास क्षरण चक्र अवस्था, ५.५.२.१ युवावस्था ५.५.२.२ प्रौढावस्था, ५.५.२.३ उत्तर प्रौढावस्था, ५.५.२.४ वृद्धावस्था, अभ्यासार्थ प्रश्न.

६. मानवी हालचालींमध्ये भूरूपशास्त्राचा उपयोग

८६ ते १००

(Application of Geomorphology to Human Activities)

- ६.१ पर्यावरण आणि मानव (Environment and Man). ६.२ पर्यावरण व मानव यांचा महसंबंध (Co-relation of Environment and Man). ६.२.१ शिकारीचा कालखंड, ६.२.२ पशुपालन कालखंड, ६.२.३ कृषी व्यवसाय कालखंड, ६.२.४ विज्ञानयुग, ६.३ भूमिस्वरूपे व मानवी जीवन (Landforms and Human Life). ६.३.१ पर्वतीय प्रदेश, ६.३.२ वसाहती, ६.३.३ वाहतूक, ६.३.४ कृषी व्यवसाय, ६.३.५ खाणकाम, ६.४ पठारी प्रदेश, ६.४.१ वसाहती, ६.४.२ वाहतूक, ६.४.३ कृषी व्यवसाय, ६.४.४ खाणकाम, ६.५ मैदानी प्रदेश, ६.५.१ वसाहती, ६.५.२ वाहतूक, ६.५.३ कृषी व्यवसाय, ६.५.४ खाणकाम, ६.६ हवामान व मानवी जीवन (Climate and Human Life). ६.६.१ वसाहती, ६.६.२ वाहतूक, ६.६.३ कृषी व्यवसाय, ६.६.४ खाणकाम, ६.७ मानवाचा पर्यावरणात हस्तक्षेप (Human Interference in Environment). अभ्यासार्थ प्रश्न.

७. पर्यावरणीय आपत्ती : पूर आणि वाळवंटीकरण

१०१ ते १२३

(Environment Hazards : Flood and Desertification)

- ७.१ पर्यावरण आपत्तीचे स्वरूप (Nature of Environmental Hazards). ७.२ पर्यावरणीय आपत्तीचे वर्गीकरण (Classification of Environmental Hazards). ७.३ पूर (Floods). ७.३.१ पुराची कारणे, ७.३.२ पुराचे परिणाम, ७.३.३ जगातील पूरग्रस्त प्रदेश, ७.३.४ पूर निवृत्तनाचे उपाय, ७.४ वाळवंटीकरण (Desertification). ७.४.१ वाळवंटीकरणाच्या कारणे, ७.४.२ वाळवंटीकरणाच्या प्रक्रिया, ७.४.३ वाळवंटीकरणाची कारणे, ७.४.४ वाळवंटीकरणावर उपाययोजना. अभ्यासार्थ प्रश्न.

प्रात्यक्षिके
(Practicals)

८. साखळी सर्वेक्षण

१२७ ते १४४

(Chain Survey and Abney Level)

८.१ सर्वेक्षणाचा अर्थ (Surveying - Meaning), ८.१.१ सर्वेक्षणाची व्याख्या, ८.१.२ सर्वेक्षणाची कार्ये, ८.१.३ सर्वेक्षणाचे प्रकार, ८.१.४ सर्वेक्षण पद्धती, ८.२ साखळी सर्वेक्षण (Survey by Chain), ८.२.१ साखळी सर्वेक्षणाचे उपयोग, ८.२.२ साखळी सर्वेक्षणाचे साहित्य, ८.२.३ नोंदवहीची पूर्तता, ८.३ साखळीने जमिनीची मोजणी (Land Measurement by Chain), ८.३.१ साखळी सर्वेक्षणातील काही मोजणी रेषांचे प्रकार, ८.३.२ लंबांतर किंवा टप्पे घेण्याची पद्धत (Offsets), ८.३.३ मोजणीतील अडथळे, ८.३.४ नदीपात्राचे अंतर मोजणे, ८.४ साखळी सर्वेक्षण : मुक्त वेढा पद्धती (Chain Survey : Open Traverse Method), ८.५ साखळी सर्वेक्षण : संपूर्ण वेढा पद्धती (Chain Survey : Close Traverse Method), ८.६ नोंदवहीवरून मुक्त (विवृत्त) वेढा सर्वेक्षण पद्धतीचा आराखडा तयार करणे (Plotting from the Field Book : Open Traverse Method), ८.७ नोंदवहीवरून बंदिस्त (संवृत्त) वेढा सर्वेक्षण पद्धतीचा आराखडा तयार करणे (Plotting from the Field Book : Close Traverse Survey), ८.८ अबनी लेवल (Abney Level). अभ्यासार्थ प्रश्न.

९. केंद्रिय प्रवृत्तीची परिमाणे

१४५ ते १७८

(Measures of Central Tendency)

९.१ प्रास्ताविक, ९.२ मध्यवर्ती प्रवृत्तीच्या व्याख्या, ९.३ मध्यवर्ती प्रवृत्तीचे उद्देश, ९.४ मध्यवर्ती प्रवृत्तीची गुण-वैशिष्ट्ये, ९.५ अंकगणितीय मध्य (Mean), ९.५.१ अंकगणितीय मध्याचे गुण, ९.५.२ साध्या श्रेणीमध्ये अंकगणितीय मध्य काढणे, ९.५.३ खंडित श्रेणीमध्ये अंकगणितीय मध्य काढणे, ९.५.४ अखंडित श्रेणीमध्ये अंकगणितीय मध्य काढणे, ९.६ अंकगणितीय मध्यांक (Median), ९.६.१ मध्यांकाचा गणितीय गुणधर्म, ९.६.२ मध्यांकाच्या मर्यादा, ९.६.३ साध्या श्रेणीमधील मध्यांक काढणे, ९.६.४ खंडित श्रेणीमधील मध्यांक काढणे, ९.६.५ अखंडित श्रेणीमधील मध्यांक काढणे, ९.७ अंकगणितीय बहुलक (Mode), ९.७.१ बहुलकाचे गुण, ९.७.२ बहुलकाचे दोष, ९.७.३ साध्या श्रेणीमध्ये बहुलक काढणे, ९.७.४ खंडित श्रेणीमध्ये बहुलक काढणे, ९.७.५ अखंडित श्रेणीमध्ये बहुलक काढणे, अभ्यासार्थ प्रश्न.

□ संदर्भ ग्रंथ

१७९ ते १८०

B. A. Semester – II
GEOMORPHOLOGY
(Elements of Geomorphology – II)

Paper : GEOMORPHOLOGY
(Elements of Geomorphology – II)

- Unit – I** : Rocks : Origin, Classification and Characteristics.
Weathering : Meaning, Causes and Types.
- Unit – II** : The Work of Stream (River), Landscape Associated with River
- Unit – III** : The Work of Glacier –
Landscape Associated with Glacier
- Unit – IV** : The Work of Eoilon (Winds) –
Landscape Associated with Eoilon (Winds), Landscape Associated with Underground Water
- Unit – V** : Application of Geomorphology to Human Activities :
Settlements, Transport, Environment Hazards : Flood and Desertification and Assesment.

Practical Paper

- Unit – I** : Chain Survey and Abney Level
- Unit – II** : Measured of Central Tendency
Mean, Median and Mode

ISBN : 978-81-942250-5-8

ISBN 978-81-942250-5-8

9 788194 225058

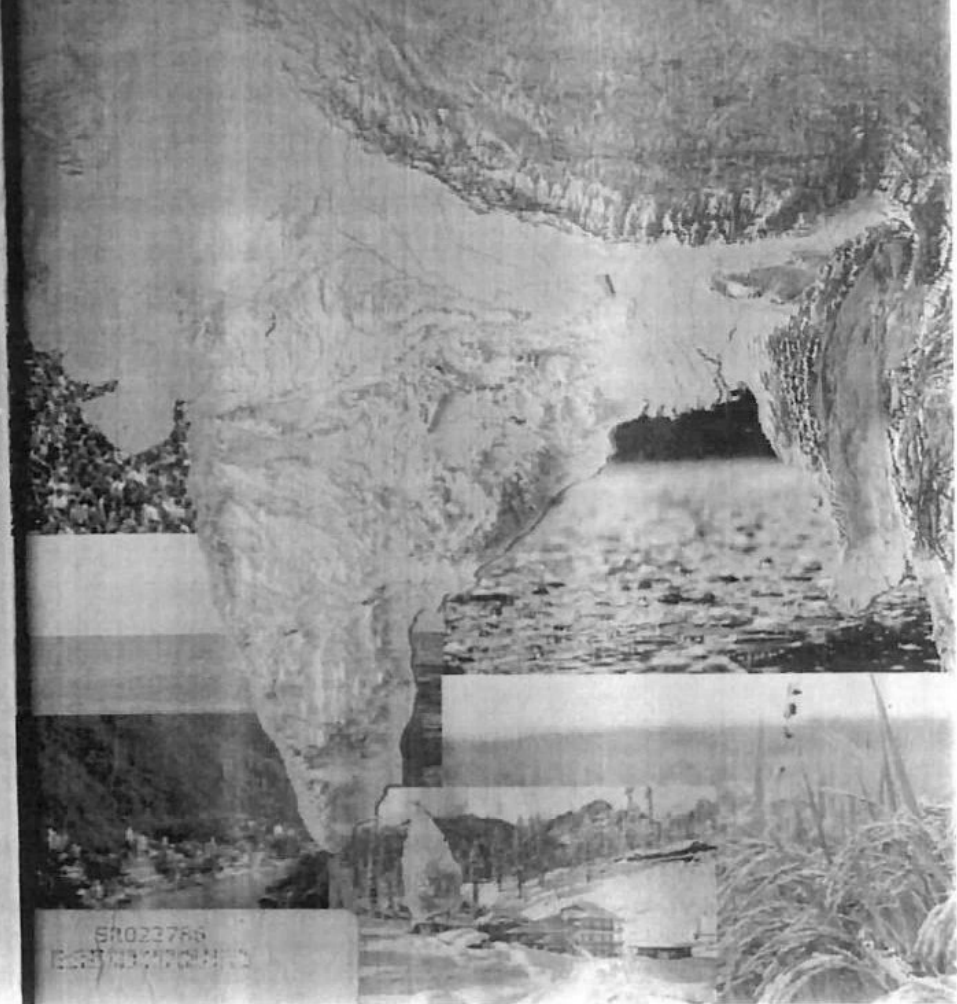
भारताचा भौगोलिक अभ्यास | डॉ. विठ्ठल धारपुरे

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. पाचवी सेमिस्टर

भारताचा भौगोलिक अभ्यास GEOGRAPHY OF INDIA

डॉ. विठ्ठल धारपुरे

SR022786
E-337030704110

अनुक्रमणिका

युनिट १

१. भारत : स्थान व विस्तार १ ते १४
 १.१ ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, १.२ भारताचे स्थान व विस्तार, १.३ भारत व शेजारील देश, १.४ भारताचे उत्तर व पूर्व गोलार्धातील स्थान, १.५ भारताचे प्रशासकीय विभाग, १.६ भारताची विविधतेची भूमी, १.६.१ नैसर्गिक घटकातील विविधता, (१) भूमी, (२) हवामान, (३) वनस्पती व प्राणी, (४) शेती पिके, (५) खनिजे व शक्तिसाधने, १.६.२ सामाजिक घटकातील विविधता, (१) वांशिक विविधता, (२) धार्मिक विविधता, (३) भाषेतील विविधता, प्रश्न.
२. भारताचे प्राकृतिक विभाग १५ ते २९
 २.१ भारताचे प्रमुख प्राकृतिक विभाग, २.१.१ हिमालय पर्वतीय प्रदेश, २.१.२ उत्तर भारतीय मैदानी प्रदेश, २.१.३ द्वीपकल्पीय पठार, २.१.४ किनारपट्टीची मैदाने, २.१.५ भारतीय बेटे, प्रश्न.

युनिट २

३. भारताची नदी प्रणाली ३० ते ४२
 ३.१ भारतीय नद्यांचे प्रमुख गट, ३.१.१ हिमालयीन नद्यांची वैशिष्ट्ये, ३.१.२ द्वीपकल्पीय नद्यांची वैशिष्ट्ये, ३.२ हिमालयीन नद्या, ३.२.१ सिंधु नदी, ३.२.२ गंगा नदी, ३.२.३ ब्रह्मपुत्रा नदी, ३.३ द्वीपकल्पीय नद्या, ३.३.१ ईशान्यवाहिनी नद्या, ३.३.२ पश्चिमवाहिनी नद्या, ३.३.३ पूर्ववाहिनी नद्या, प्रश्न.
४. भारताचे हवामान ४३ ते ५९
 ४.१ भारतीय हवामानाची वैशिष्ट्ये, ४.२ तापमानाचे ऋतूनुसार वार्षिक वितरण, ४.२.१ हिवाळा ऋतू, ४.२.२ उन्हाळा ऋतू, ४.३ वायुभाराचे ऋतूनुसार वार्षिक वितरण व वाऱ्याची दिशा, ४.३.१ हिवाळा ऋतू, ४.३.२ उन्हाळा ऋतू, ४.४ मोसमी वाऱ्यांची उत्पत्ती, ४.४.१ नैऋत्य मोसमी वारे, ४.४.२ ईशान्य मोसमी वारे, ४.५ भारतातील पर्जन्य वितरण, ४.५.१ अतिपर्जन्य विभाग, ४.५.२ जास्त पर्जन्य विभाग, ४.५.३ मध्यम पर्जन्य विभाग, ४.५.४ कमी पर्जन्य विभाग, ४.६ पश्चिमेकडील चक्रवात व वायव्य वादळे, ४.७ भारताचे हवामान प्रदेश, ४.७.१ उष्ण कटिबंधीय जास्त पर्जन्य विभाग (Am Type), ४.७.२ उष्ण कटिबंधीय सन्धाना हवामान विभाग (Aw Type), ४.७.३ उष्ण कटिबंधीय स्टेपी हवामान विभाग (Bs Type), ४.७.४ समशीतोष्ण स्टेपी हवामान विभाग (Bsb Type), ४.७.५ उष्ण कटिबंधीय व कोरड्या हवामानाचा विभाग (Bwn Type), ४.७.६ दमट समशीतोष्ण हवामान विभाग (Caw Type), ४.७.७ थंड हवामान विभाग किंवा पर्वतीय हवामान विभाग (H Type), प्रश्न.

युनिट ३

५. मृदा ६० ते ७१
 ५.१ मृदेवर परिणाम करणारे घटक, ५.१.१ जनन खडक, ५.१.२ हवामान, ५.१.३ जैविक घटक, ५.१.४ प्राकृतिक रचना, ५.१.५ मानवी हस्तक्षेप, ५.१.६ जमिनीचे आयुर्मान, ५.२ मृदेची वैशिष्ट्ये : ५.२.१ जमिनीचे पोत, ५.२.२ चुन्याचे प्रमाण, ५.२.३ जमिनीची संरचना, ५.२.४ जमीन थराची जाडी, ५.२.५ जमिनीचा रंग, ५.३ भारतातील मृदांचे प्रकार : ५.३.१ पर्वतीय मृदा, ५.३.२ गाळाची मृदा, ५.३.३ तांबडी मृदा, ५.३.४ काळी मृदा, ५.३.५ लॅटराइट मृदा, ५.३.६ वाळवंटी मृदा, प्रश्न.
६. भारतातील प्रमुख पिके ७२ ते ९३
 ६.१ गहू (Wheat), ६.१.१ भौगोलिक परिस्थिती, ६.१.२ भारतातील गव्हाचे राज्यानुसार वितरण, ६.२ तांदूळ (Rice), ६.२.१ भौगोलिक परिस्थिती, ६.२.२ भारतातील तांदळाचे वितरण, ६.३ कापूस (Cotton), ६.३.१ भौगोलिक परिस्थिती, ६.३.२ भारतातील कापसाचे वितरण, ६.४ ऊस (Sugar Cane), ६.४.१ भौगोलिक परिस्थिती, ६.४.२ भारतातील ऊसाचे वितरण, प्रश्न.

युनिट ४

७. लोकसंख्या व नागरीकरण ९४ ते १५१
 ७.१ लोकसंख्येचे अभिक्षेत्रीय वितरण, ७.१.१ भारताच्या लोकसंख्येच्या वितरणाची वैशिष्ट्ये, ७.१.२ भारतातील लोकसंख्यावाढ, ७.२ भारताच्या लोकसंख्येच्या घनतेचे अभिक्षेत्रीय वितरण, ७.२.१ घनतेचे अभिक्षेत्रीय विभाग, ७.२.१.१ अतिजास्त घनतेचा विभाग, ७.२.१.२ जास्त घनतेचा विभाग, ७.२.१.३ मध्यम घनतेचा विभाग, ७.२.१.४ विरळ घनतेचा विभाग, ७.२.२ भारताच्या लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारे घटक, ७.२.३ भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये (भारतातील लिंग गुणोत्तर), ७.३ भारतातील लोकसंख्येचा विस्फोट, ७.३.१ भारतातील लोकसंख्या विस्फोटाची कारणे, ७.३.२ भारतातील लोकसंख्या विस्फोटाचे परिणाम, ७.३.३ भारतातील लोकसंख्येच्या विस्फोटावरील उपाय, ७.४ नागरीकरणाचे स्वरूप, ७.४.१ नागरीकरण आणि नागरी लोकसंख्येची वाढ यामधील फरक, ७.४.२ नागरीकरणावर परिणाम करणारे घटक, ७.४.३ भारतातील नागरीकरणाचा कल, ७.४.४ भारतातील नागरीकरणाची वैशिष्ट्ये, ७.४.५ भारतातील राज्यवार नागरीकरण, ७.४.६ भारतातील नागरीकरणाचे गट, ७.५ भारतातील नागरीकरणाच्या समस्या, प्रश्न.

युनिट ५

८. खनिजे, ऊर्जा साधने व औद्योगिक विभाग १५२ ते १६७
 ८.१ खनिज संपत्तीचे महत्त्व, ८.२ खनिजांचे वर्गीकरण, ८.२.१ अधातू खनिजे, ८.२.२ धातू खनिजे, ८.२.३ शक्तिसाधने, ८.३ भारतातील खनिजांचे वितरण व संवर्धन, ८.३.१ लोहखनिज, ८.३.२ वॉक्साइट, ८.३.३ तांबे, ८.४ भारतातील शक्तिसाधनांचे वितरण आणि संवर्धन, ८.४.१ दगडी कोळसा, ८.४.२ खनिज तेल, ८.५ खनिज तेलाचा

पर्यावरणावर होणारा परिणाम, ८.६.१ भारताचा औद्योगिक विभाग, ८.६.१ पूर्व औद्योगिक विभाग, ८.६.२ पश्चिम औद्योगिक विभाग, ८.६.३ उत्तर औद्योगिक विभाग, ८.६.४ दक्षिण औद्योगिक विभाग, ८.६.५ मध्य औद्योगिक विभाग, प्रश्न.

प्रात्यक्षिके
(Practicals)

युनिट १

१. नकाशा प्रक्षेपणे १६९ ते १८३
- १.१ ख - मध्य समअंतरदर्शक प्रक्षेपण : ध्रुवीय संदर्भ (Zenithal Equi-distant Projection - Polar Case), १.१.१ प्रक्षेपणाची रचना, १.१.२ प्रक्षेपणाचे गुणधर्म, १.१.३ प्रक्षेपणाचे उपयोग, १.२ ख - मध्य समक्षेत्र प्रक्षेपण : ध्रुवीय संदर्भ (Zenithal Equal - Area Projection - Polar Case), १.२.१ प्रक्षेपणाची रचना, १.२.२ प्रक्षेपणाचे गुणधर्म, १.२.३ प्रक्षेपणाचे उपयोग, १.३ दंडगोलीय साधे प्रक्षेपण (Simple Cylindrical Projection), १.३.१ प्रक्षेपणाची रचना, १.३.२ प्रक्षेपणाचे गुणधर्म, १.३.३ प्रक्षेपणाचे उपयोग, १.४ दंडगोलीय समक्षेत्रीय प्रक्षेपण, १.४.१ प्रक्षेपणाची रचना, १.४.२ प्रक्षेपणाचे गुणधर्म, १.४.३ प्रक्षेपणाचे उपयोग, प्रश्न.

युनिट २

१०. भारतीय स्थलनिर्देशक नकाशांचा अभ्यास १८४ ते २१०
- १०.१ भारतीय स्थलनिर्देशक नकाशांचा अभ्यास, १०.२ भारतीय सर्वेक्षण विभाग व स्थलनिर्देशक क्षेत्रमापन नकाशा, १०.३ भारतीय क्षेत्रमापन नकाशांची सूची, १०.४ भारतीय स्थलनिर्देशक क्षेत्रमापन नकाशाचे अध्ययन, १०.४.१ प्रस्तावना, १०.४.२ भूपृष्ठ रचना, १०.४.३ जलप्रणाली, १०.४.४ नैसर्गिक वनस्पती, १०.४.५ हवामान, १०.४.६ जलसिंचन, १०.४.७ व्यवसाय, १०.४.८ वाहतूक व दळणवळण, १०.४.९ मानवी वस्ती, १०.४.१० भविष्यकालीन संभाव्यता, १०.५ सांकेतिक चिन्हे व प्रतीके, १०.६ भारतीय स्थलनिर्देशक नकाशावाचन : नकाशा नं. १ डोंगराळ प्रदेश, १०.६.१ सामासिक माहिती/प्रस्तावना (Marginal Information), १०.६.२ भू-रचना, १०.६.३ जलप्रणाली, १०.६.४ वनस्पती, १०.६.५ वाहतूक व दळणवळण, १०.६.६ वसाहत, १०.६.७ भारतीय स्थलनिर्देशक नकाशावाचन : नकाशा नं. २ पठारी प्रदेश, १०.६.१ सामासिक माहिती, १०.६.२ भू-रचना, १०.६.३ जलप्रणाली, १०.६.४ वनस्पती, १०.६.५ वाहतूक व दळणवळण, १०.६.६ वसाहती, १०.६.७ भारतीय स्थलनिर्देशक नकाशावाचन : नकाशा नं. ३ मैदानी प्रदेश, १०.६.१ सामासिक माहिती, १०.६.२ भू-रचना, १०.६.३ जलप्रणाली, १०.६.४ वनस्पती, १०.६.५ वाहतूक व दळणवळण, १०.६.६ वसाहती, प्रश्न.

□ संदर्भ ग्रंथ सूची

२११ ते २१२

डॉ. विठ्ठल धारपुरे चांची ग्रंथसंपदा

पाठ्यपुस्तके :

१. महाराष्ट्राचा भूगोल (M.P.S.C.)	ISBN : 978-93-82136-00-2	पहिली २०१२
२. भारत व महाराष्ट्राचा भूगोल (M.P.S.C.)	ISBN : 978-93-81552-55-1	पहिली २०१२
३. पर्यावरणशास्त्र	ISBN : 978-93-81552-14-8	पाचवी २०१४
४. भूगोलशास्त्र परिचय	ISBN : 978-93-82136-13-2	दुसरी २०१६
५. भूगोलशास्त्र ओळख व हवामानशास्त्र	ISBN : 978-93-82136-90-3	पहिली २०१५
६. हवामानशास्त्र	ISBN : 978-93-81552-19-3	पाचवी २०१६
७. भूरूपशास्त्र	ISBN : 978-93-81552-17-9	चवथी २०१३
८. भूरूपिकीयशास्त्र	ISBN : 978-93-82136-36-1	पहिली २०१३
९. भूरूपविज्ञान	ISBN : 978-81-934228-5-4	पहिली २०१७
१०. भूरूपशास्त्राची मूलतत्त्वे : भाग-१	ISBN : 978-81-934581-6-7	पहिली २०१७
११. भूरूपशास्त्राची मूलतत्त्वे : भाग-२	ISBN : 978-81-934678-7-9	पहिली २०१७
१२. भूरचनाशास्त्र व सागरशास्त्र	ISBN : 978-93-82136-50-7	पहिली २०१३
१३. सागरविज्ञान	ISBN : 978-93-81552-18-6	चवथी २०१३
१४. महाराष्ट्राचा भूगोल : प्रात्यक्षिकांसह	ISBN : 978-93-82136-61-3	पहिली २०१४
१५. भारताचा भूगोल	ISBN : 978-93-81552-20-9	पाचवी २०१६
१६. भारत : भौगोलिक विश्लेषण	ISBN : 978-93-812136-77-4	पहिली २०१४
१७. मानवी भूगोल	ISBN : 978-81-935148-5-6	तिसरी २०१७
१८. उपयोजित भूगोलशास्त्र	ISBN : 978-93-81552-26-1	पहिली २००८
१९. राजकीय भूगोल	ISBN : 978-93-81552-23-0	दुसरी २०१३
२०. कृषी भूगोल	ISBN : 978-93-81552-99-5	दुसरी २०१३
२१. वस्ती भूगोल	ISBN : 978-93-82136-30-9	तिसरी २०१३
२२. सामाजिक व सांस्कृतिक भूगोल	ISBN : 978-93-81552-22-3	तिसरी २०१३
२३. नागरी भूगोल	ISBN : 978-93-82136-27-9	पहिली २०१३
२४. आर्थिक भूगोल	ISBN : 978-93-82136-29-3	दुसरी २०१३
२५. पर्यावरण भूगोलशास्त्र	ISBN : 978-93-82136-31-6	तिसरी २०१३
२६. भूगोलशास्त्र : विचार व संकल्पना	ISBN : 978-93-82136-32-3	तिसरी २०१३
२७. महाराष्ट्राचा भूगोल (प्रात्यक्षिकांसह)	ISBN : 978-81-937851-3-3	पहिली २०१८
२८. भारत : भौगोलिक परिचय	ISBN : 978-81-938942-4-7	पहिली २०१८
२९. महाराष्ट्राचा भौगोलिक परिचय	ISBN :	पहिली २०१९
३०. भारताचा भौगोलिक अभ्यास	ISBN :	पहिली २०१९
आवृत्त्या संपल्यात :		
३१. लोकसंख्या भूगोल	ISBN : 978-93-81552-21-6	दुसरी २००५
३२. जैविक भूगोलशास्त्र	ISBN : 978-93-81552-27-8	दुसरी २०१०
३३. पर्यटन भूगोल	ISBN : 978-93-81552-25-4	दुसरी २०१०
३४. साधनसंपत्ती भूगोल	ISBN :	दुसरी २०१३
३५. सामान्य भूगोल	ISBN : 978-93-81552-16-2	पहिली २००९

पिंपळपुरे एडुकेशन
ट्रस्ट

ISBN : 978-81-942388-8-1

महाराष्ट्राचा भौगोलिक परिचय | डॉ. विठ्ठल धारपुरे

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. सहावी सेमिस्टर

पिंपळपुरे

महाराष्ट्राचा भौगोलिक परिचय

डॉ. विठ्ठल धारपुरे

SR073109

अनुक्रमणिका

युनिट १

१. **भारताच्या संदर्भातील महाराष्ट्र** (Maharashtra in the Context of India) १ ते १०
- १.१ भारताच्या संदर्भातील महाराष्ट्राचे भौगोलिक स्थान, १.२ महाराष्ट्राचा भौगोलिक विस्तार, १.३ महाराष्ट्राचे प्रशासकीय विभाग, १.४ महाराष्ट्राच्या भौगोलिक स्थानाची वैशिष्ट्ये, अभ्यासार्थ प्रश्न.
२. **महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना** (Physical Division of Maharashtra) ११ ते २६
- २.१ प्रास्ताविक, २.२ महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना, २.२.१ पश्चिमेकडील कोकणची किनारपट्टी, २.२.२ पर्वतीय किंवा डोंगराळ प्रदेश (सह्याद्री किंवा पश्चिम घाट), २.२.३ पूर्वेकडील पठारी प्रदेश किंवा महाराष्ट्र पठार, २.३ महाराष्ट्र पठारांचे प्रकार, २.३.१ अहमदनगर - बालाघाट पठार, २.३.२ सासवडचे पठार, २.३.३ औंध पठार आणि खानापूर-जत पठार, २.३.४ बुलढाणा पठार व मालेगांव पठार, २.३.५ मांजरा पठार, २.३.६ तोरणमाळ पठार, २.४ महाराष्ट्राच्या पठारांवरील खोऱ्यांचा प्रदेश, २.४.१ तापी-पूर्णा खोरे, २.४.२ गोदावरी खोरे, २.४.३ कृष्णा खोरे, २.४.४ भीमेचे खोरे, २.४.५ प्राणहिता खोरे, अभ्यासार्थ प्रश्न.
३. **महाराष्ट्राची जलप्रणाली** (Drainage Pattern of Maharashtra) २७ ते ४३
- ३.१ प्रास्ताविक, ३.२ महाराष्ट्रातील जलप्रणालीचे प्रकार, ३.३ महाराष्ट्रातील नद्या, ३.४ महाराष्ट्रातील दक्षिणवाहिनी नद्या, ३.४.१ वैनगंगा, ३.४.२ वर्धा, ३.५ महाराष्ट्रातील पूर्ववाहिनी नद्या, ३.५.१ वैनगंगा, ३.५.२ गोदावरी, ३.५.३ भीमा, ३.५.४ कृष्णा, ३.६ महाराष्ट्रातील पश्चिमवाहिनी नद्या, ३.६.१ नर्मदा, ३.६.२ तापी, ३.७ कोकणातील नद्या, ३.७.१ कोकणातील नद्यांचे खाड्यानुसार व जिल्ह्यानुसार वितरण, ३.७.२ कोकणातील नद्यांचे जिल्ह्यानुसार वितरण, ३.८ महाराष्ट्रातील जलप्रणालीची वैशिष्ट्ये, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट २

४. **महाराष्ट्राचे हवामान** (Climate of Maharashtra) ४४ ते ६१
- ४.१ प्रास्ताविक, ४.२ हवामानाचा प्रादेशिक व हंगामी बदल, ४.३ महाराष्ट्राच्या पर्जन्याचे वितरणावर परिणाम करणारे घटक, ४.३.१ भूरचना, ४.३.२ समुद्रपासूनचे अंतर, ४.३.३ जंगले, ४.४ महाराष्ट्रातील पर्जन्याची वैशिष्ट्ये, ४.५ महाराष्ट्रातील पर्जन्याचे वितरणचे विभाग, ४.५.१ अतिशय जास्त पावसाचा विभाग (३००-७५० से.मी. पर्जन्य), ४.५.२ जास्त पावसाचा विभाग (२००-३०० से.मी. पर्जन्य), ४.५.३ मध्यम पावसाचा विभाग (१००-२०० से.मी. पर्जन्य), ४.५.४ कमी पावसाचा विभाग (५०-१०० से.मी. पर्जन्य), ४.५.५ अत्यंत कमी पावसाचा किंवा अवर्षणग्रस्त विभाग (५० से.मी. पेक्षा कमी)

पर्जन्य), ४.६ महाराष्ट्राचे मुख्य हवामान विभाग, ४.६.१ वर्धा-वैनगंगेच्या खोऱ्यातील हवामान विभाग, ४.६.२ गाविलगड भागातील हवामान विभाग, ४.६.३ पूर्वेच्या खोऱ्यातील हवामान विभाग, ४.६.४ तापीच्या खोऱ्यातील हवामान विभाग (खानदेशाचे हवामान विभाग), ४.६.५ गोदावरी, भीमा व कृष्णेच्या खोऱ्यातील हवामान विभाग किंवा पठारावरील कोरडे हवामान विभाग, ४.६.६ सह्याद्री भागाचे हवामान विभाग, ४.६.७ कोकणचे हवामान विभाग, अभ्यासार्थ प्रश्न.

५. **महाराष्ट्राची मृदा संपत्ती** (Soil Resources of Maharashtra) ६२ ते ७०
- ५.१ प्रास्ताविक, ५.२ मृदेचे प्रकार आणि वितरण (Major Soil Types & Distribution), ५.२.१ काळी मृदा, ५.२.२ नद्यांच्या खोऱ्यातील गाळाची मृदा, ५.२.३ जांभी मृदा, ५.२.४ लाल रंगाची रेताड मृदा, ५.२.५ समुद्रकिनाऱ्यावरील गाळाची मृदा, ५.२.६ ईशान्य भागातील चिकणमातीची मृदा, ५.३ मृदेची धूप (Soil Erosion), ५.३.१ चादर धूप, ५.३.२ नालीसदृश्य धूप, ५.४ मृदेची धूप होण्याची कारणे (Causes of Soil Erosion), ५.५ मृदेची धूप थांबविण्याचे उपाय (Remedies of Soil Erosion or Soil Conservation), ५.५.१ वृक्षारोपण, ५.५.२ नद्यांवर बांध घालणे, ५.५.३ शेतात बांध घालणे, ५.५.४ पायऱ्या-पायऱ्यांची शेती, ५.५.५ प्रवाहाच्या काटकोनांत नांगरणी, ५.५.६ चराऊ मृदेचा व्यवस्थित वापर, अभ्यासार्थ प्रश्न.
६. **महाराष्ट्राची वनस्पती** (Vegetation of Maharashtra) ७१ ते ८५
- ६.१ प्रास्ताविक, ६.२ महाराष्ट्रातील वनस्पतीचे वर्गीकरण, ६.२.१ आर्द्र हवामानातील वनस्पती, ६.२.२ कोरड्या हवामानातील वनस्पती, ६.३ महाराष्ट्रातील वनस्पतीचे प्रकार व वितरण, ६.३.१ उष्ण कटिबंधीय सदाहरित वनस्पती, ६.३.२ उष्ण कटिबंधीय निम सदाहरित वनस्पती, ६.३.३ उष्ण कटिबंधीय मान्सून वनस्पती किंवा आर्द्र पानझडी वनस्पती, ६.३.४ शुष्क पानझडी वनस्पती, ६.३.५ रुक्ष काटेरी वनस्पती (रुक्ष काटेरी/खुरटी वनस्पती), ६.३.६ मॅनग्रोव्ह वनस्पती, ६.४ महाराष्ट्रातील वनस्पतींचे आर्थिक महत्त्व, ६.४.१ महाराष्ट्रातील वन क्षेत्र, ६.४.२ वनस्पती उत्पादने, ६.४.३ वनस्पतींवर आधारित उद्योग किंवा वन उद्योग, ६.५ महाराष्ट्रातील वनस्पती संवर्धन, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट ३

७. **महाराष्ट्रातील प्रमुख पिके** (Major Crops in Maharashtra) ८६ ते १०५
- ७.१ महाराष्ट्रातील प्रमुख पिके, ७.२ तांदूळ, ७.२.१ भौगोलिक परिस्थिती, ७.२.२ उत्पादक प्रदेश, ७.२.३ लागवडीची पद्धत व हेक्टरी उत्पादन, ७.२.४ भारताचा हंगाम, ७.२.५ भारताच्या जाती, ७.२.६ संशोधन केंद्र, ७.२.७ तांदूळाच्या बाजारपेठा, ७.२.८ तांदूळाचे उत्पादन, ७.३ गहू, ७.३.१ भौगोलिक परिस्थिती, ७.३.२ गहू उत्पादक प्रदेश, ७.३.३ लागवडीची पद्धत व हेक्टरी उत्पादन, ७.३.४ गव्हाचा हंगाम, ७.३.५ गव्हाच्या

जाती, ७.३.६ संशोधन केंद्र, ७.३.७ गव्हाची बाजारपेठ, ७.३.८ उत्पादन, ७.४ ज्वारी, ७.४.१ भौगोलिक परिस्थिती, ७.४.२ ज्वारीचा हंगाम, ७.४.३ ज्वारीचे उत्पादन, ७.५ ऊस, ७.५.१ भौगोलिक परिस्थिती, ७.५.२ उसाचे उत्पादक प्रदेश, ७.५.३ उसाच्या लागवडीची पद्धत व हेक्टरी उत्पादन, ७.५.४ उसाच्या जाती, ७.५.५ संशोधन केंद्रे, ७.५.६ उसाचे उत्पादन, ७.६ कापूस, ७.६.१ भौगोलिक परिस्थिती, ७.६.२ कापूस उत्पादक प्रदेश, ७.६.३ कापसाच्या लागवडीची पद्धत व हेक्टरी उत्पादन, ७.६.४ कापसाचा हंगाम, ७.६.५ कापसाच्या जाती, ७.६.६ संशोधन केंद्रे, ७.६.७ कापसाच्या बाजारपेठा, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट ४

८. महाराष्ट्र : खनिजे व ऊर्जा संपत्ती १०६ ते १२१
(Maharashtra : Minerals and Power Resources)
८.१ प्रास्ताविक, ८.२ महाराष्ट्रातील खनिज संपत्ती (वितरण आणि उपयुक्तता), ८.२.१ महाराष्ट्रातील लोह खनिज, ८.२.२ महाराष्ट्रातील मँगॅनिज, ८.२.३ महाराष्ट्रातील बॉक्साइट, ८.३ महाराष्ट्रातील ऊर्जा संपत्ती, ८.३.१ महाराष्ट्रातील दगडी कोळसा, ८.३.२ दगडी कोळसा, महत्त्व, उपयोग आणि निर्मिती, ८.३.३ दगडी कोळशाचे प्रकार, ८.३.४ दगडी कोळशाचे उत्पादक प्रदेश, ८.३.५ दगडी कोळशाचे उत्पादन, ८.३.६ प्रमुख जलविद्युत प्रकल्प, अभ्यासार्थ प्रश्न.
९. महाराष्ट्र : मुख्य उद्योगधंदे १२२ ते १४६
(Maharashtra : Major Industries)
९.१ प्रास्ताविक, ९.२ शेतीवर आधारित प्रमुख उद्योगधंदे, ९.३ सुती कापड उद्योग, ९.३.१ महाराष्ट्रातील सुती कापड उद्योगाच्या स्थानिकीकरणावर परिणाम करणारे घटक, ९.३.२ सुती कापड उद्योगातील मुंबईचे स्थान, ९.३.३ मुंबईतील कापड गिरण्यांचा संप, ९.३.४ महाराष्ट्रातील सुती कापड उद्योगाची इतर ठिकाणे, ९.३.५ महाराष्ट्रातील सहकारी सूत गिरण्या, ९.३.६ महाराष्ट्रातील हातमाग व वीजमाग, ९.३.७ महाराष्ट्रातील सुती कापड उद्योगाच्या समस्या आणि उपाय, ९.४ साखर उद्योग, ९.४.१ महाराष्ट्रातील साखर उद्योगाच्या स्थानिकीकरणाचे घटक, ९.४.२ महाराष्ट्रातील साखर उद्योगाचे वितरण, ९.४.३ साखर कारखान्यांच्या समस्ये ९.५ महाराष्ट्रातील प्रमुख औद्योगिक विभाग, ९.५.१ बृहन्मुंबई व ठाणे जिल्हा विभाग, ९.५.२ मुंबई-पुणे व महापुणे विभाग, ९.५.३ प्रवरा व निरा नदीच्या खोऱ्यातील साखर कारखान्यांचा विभाग, ९.५.४ मराठवाडा, औरंगाबाद, जालना औद्योगिक विभाग, ९.५.५ आग्नेय महाराष्ट्र औद्योगिक विभाग, ९.५.६ कोकण औद्योगिक विभाग, ९.५.७ विदर्भ औद्योगिक विभाग, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट ५

१०. महाराष्ट्र : लोकसंख्या व नागरीकरण १४७ ते १८७
(Maharashtra : Population of Migration)
१०.१ प्रास्ताविक, १०.२ लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारे घटक (Population : Distribution), १०.२.१ भौगोलिक घटक, १०.२.२ सामाजिक घटक, १०.२.३ आर्थिक घटक, १०.३ लोकसंख्येच्या घनतेचे विभाग (Population : Density), १०.३.१ विरळ लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.२ कमी लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.३ साधारण लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.४ मध्यम लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.५ दाट लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.६ घनदाट लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.७ अति दाट लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.३.८ अति विशेष दाट लोकसंख्येचा घनता विभाग, १०.४ नागरीकरण : व्याख्या, स्वरूप आणि व्याप्ती (Urbanisation : Definition. Nature & Scope), १०.४.१ नागरीकरणाची व्याख्या, १०.४.२ नागरीकरणाचे स्वरूप, १०.४.३ नागरीकरणाची व्याप्ती, १०.४.४ नागरीकरणावर परिणाम करणारे घटक, १०.४.५ नागरीकरणाच्या समस्या, १०.५ स्थलांतराची कारणे आणि परिणाम (Migration : Causes & Effect), १०.५.१ स्थलांतराची कारणे, १०.५.२ ग्रामीण व शहरी स्थलांतराचे परिणाम, अभ्यासार्थ प्रश्न.
११. महाराष्ट्र : भौगोलिक पर्यटन स्थळे १८८ ते २१६
(Maharashtra : Geographical Tourist Places)
११.१ भौगोलिक पर्यटन स्थळे, ११.२ महाराष्ट्रातील थंड हवेची पर्यटन स्थळे, ११.३ महाराष्ट्रातील अभयारण्ये व उद्यानांवरील पर्यटन स्थळे, ११.४ महाराष्ट्रातील ऐतिहासिक पर्यटन स्थळे, ११.४.१ महाराष्ट्रातील महत्त्वाची ऐतिहासिक पर्यटन स्थळे, ११.४.२ महाराष्ट्रातील किल्ले, ११.५ महाराष्ट्रातील सांस्कृतिक पर्यटन स्थळे, ११.५.१ स्मारके, ११.५.२ शिल्पे व लेणी, ११.५.३ महाराष्ट्रातील महत्त्वाची सांस्कृतिक पर्यटन स्थळे, ११.६ महाराष्ट्रातील महत्त्वाची अन्य पर्यटन स्थळे, ११.६.१ पुळणीवरील पर्यटन केंद्रे, ११.६.२ धबधब्यावरील पर्यटन स्थळे, ११.६.३ सरोवरे व झऱ्यावरील पर्यटन केंद्रे, ११.६.४ धरणावरील पर्यटन स्थळे, ११.६.५ जोतिर्लिंग असलेल्या ठिकाणांची पर्यटन स्थळे, ११.६.६ अष्टविनायकांच्या ठिकाणांची पर्यटन स्थळे, ११.६.७ देवीची स्थाने असलेली पर्यटन स्थळे, ११.६.८ दत्ताची स्थळे असलेली पर्यटन स्थळे, ११.६.९ खंडोबाची स्थाने असलेली पर्यटन स्थळे, अभ्यासार्थ प्रश्न.

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. चवथी सेमिनार

सागरशास्त्र

OCEANOGRAPHY

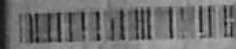
वित्ठल घारपुरे

विंयकापुरे अँड कं
पब्लिशर्स

9 788193 904565

SR 22394

ऋणनिर्देश

(पुस्तकाविषयी थोडेसे प्रथम आवृत्तीच्या निमित्ताने)

सागरशास्त्र हे संत गाडगे महाराज अमरावती विद्यापीठाच्या भूगोल विषयांवरील बी.ए. द्वितीय वर्ष सेमिस्टर-IV साठी लिहिलेले दर्जेदार पाठ्यपुस्तक आमच्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना आणि प्राध्यापक बंधू-भगिनींच्या हाती सुपूर्त करताना मला विशेष आनंद होत आहे.

संत गाडगे महाराज अमरावती विद्यापीठाच्या भूगोल विषयावरील बी.ए. द्वितीय वर्षाच्या सेमिस्टर-४ चे सर्वात प्रथम पाठ्यपुस्तक सादर करण्याची संधी मला मिळते आहे, याबद्दल मला विशेष आनंद होत आहे. 'सागरशास्त्र' या भूगोलाच्या पाठ्यपुस्तकात सागरशास्त्राचे स्वरूप व व्याप्ती, सागरतळ रचना, सागरजलाचे तापमान आणि क्षारतेचे वितरण, सागरजलाच्या हालचाली, अटलांटिक, पॅसिफिक आणि हिंदी महासागरातील सागरी प्रवाह, सागरीय निक्षेप, प्रवाळ बेटे (खडक), प्रात्यक्षिकांमध्ये फलकयंत्र सर्वेक्षणाच्या विकिरण, आंतरछेदन व पुनर्छेदन पद्धती, सांख्यिकीय पद्धती, प्रमाणित विचलन आणि सहसंबंध, पिअरसन आणि स्पिअरमनच्या गुणांक पद्धती, इत्यादी भूगोलाचे विविध विषय आहेत. सादर पाठ्यपुस्तकात विषयाचे मुद्देसूद विवेचन केले आहे. त्याचबरोबर सरावासाठी विद्यार्थ्यांना त्यावर दीर्घांतरी, फरक स्पष्ट करा, टिपा लिहा, योग्य पर्याय निवडा, रिकाम्या जागा भरा इत्यादी प्रश्न दिले आहेत. तरी वाचकांनी त्यावर उपयुक्त सूचना कराव्यात.

पिंपळापुणे प्रकाशनाचे श्री. मामासाहेब पिंपळापुणे यानी सतत पाठपुरावा करून अतिशय कमी वेळात आकर्षित स्वरूपातील देखणे पाठ्यपुस्तक प्रकाशित करून विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचविण्याचे अतिशय कष्टाचे काम केले आहे. त्यांचे आणि त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांचे सहकार्य अनमोल असून त्यांचे आभार मानावेत तितके कमी असून त्यांच्या ऋणांत राहणेच मला जास्त आवडेल. माझ्या लेखनकार्यात सतत मदत करणाऱ्या माझ्या सौ.डॉ. चारुता धारपुरे यांचाही मी मनापासून आभारी आहे. माझ्या भूगोलाच्या विविध विषयांच्या पाठ्यपुस्तकांवर तसेच MPSC च्या विविध स्पर्धा परीक्षेच्या भूगोलाच्या पुस्तकांवर महाराष्ट्रातील अनेक विद्यापीठांतील, अनेक महाविद्यालयांतील प्राध्यापक बंधू-भगिनींनी व विद्यार्थ्यांनी अलोट प्रेम केले आहे. त्या सर्वांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे.

विजया दशमी (दसरा)

१८ एप्रिल २०१८

प्राचार्य डॉ. विठ्ठल धारपुरे,

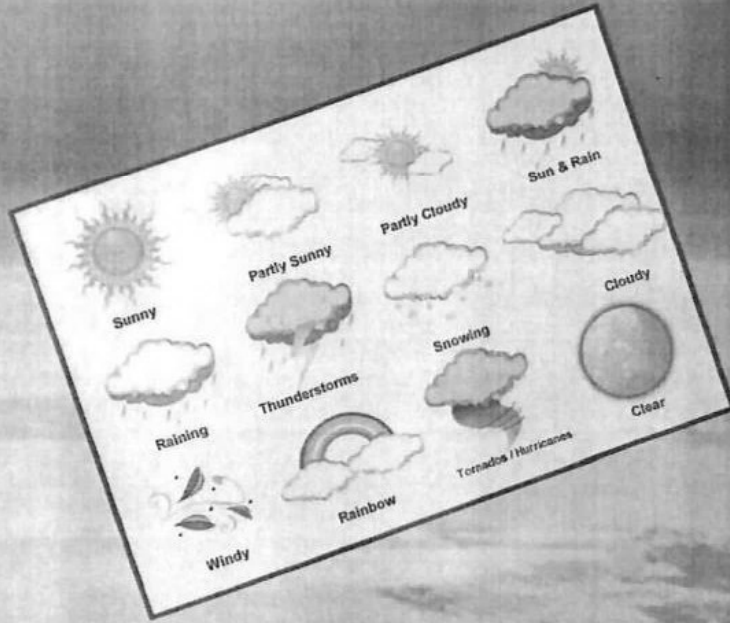
सेवानिवृत्त प्राचार्य,

महिला कॉलेज, कराड.

Mob.: 9822791711

दृष्टिक्षेपात अनुक्रम

युनिट-१ :		
१. सागरशास्त्र : परिचय (Oceanography : Introduction)		१
युनिट-२ :		
२. सागरतळ रचनेचे स्वरूप (Surface Configuration of the Ocean Floor)		९
युनिट-३ :		
३. सागर आणि समुद्राच्या तापमानाचे आणि क्षारतेचे वितरण (Distribution of Temperature and Salinity of Ocean and Seas)		३०
युनिट-४ :		
४. सागरजलाच्या हालचाली (Circulation of Oceanic Water)		५९
५. विविध महासागराचे सागरी प्रवाह (Currents of the Various Oceans)		७९
युनिट-५ :		
६. सागरीय निक्षेप (Marine Deposits)		१००
७. प्रवाळ बेटे/प्रवाळ खडक (Coral Reefs/Coral Rocks)		११२
प्रात्यक्षिके (Practicals)		
युनिट-१ :		
८. फलक यंत्र सर्वेक्षण : विकिरण (अरिय) पद्धती, आंतर-छेदन पद्धती व पुनर्छेदन पद्धती (Plane Table Survey : Radial, Inter-Section & Resection Method)		१२४
९. सांख्यिकीय पद्धती : प्रमाणित विचलन आणि सहसंबंध (Statistical Methods : Standard Deviation and Correlation of Co-efficient)		१३३
● संदर्भ ग्रंथ सूची		१५७

पिंपळापुणे शैक्षणिक
ट्रस्ट

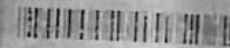
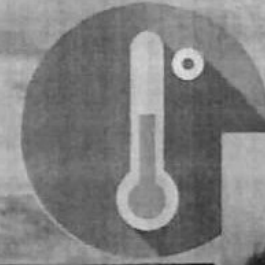
संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. तृतीय सेमिस्टर

हवामानशास्त्र

परिचय

डॉ. विठ्ठल घारपुरे

SR 21913

ऋणनिर्देश

(ऋमिक पाठ्यपुस्तकांविषयी थोडेसे प्रथम आवृत्तीच्या निमित्ताने)

'हवामानशास्त्र परिचय' हे संत गाडगे महाराज, अमरावती विद्यापीठ, अमरावती येथील नवीन अभ्यासक्रमानुसार भूगोल विषयाच्या बी.ए. द्वितीय वर्षासाठी सेमेस्टर ३ साठी लिहिलेले दर्जेदार ऋमिक पाठ्यपुस्तक विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना आणि प्राध्यापक बंधू-भगिनींच्या हाती सुपूर्द करताना मला विशेष आनंद होत आहे.

'हवामानशास्त्र' आणि 'पर्यावरणशास्त्र' या या भूगोलाच्या महत्त्वाच्या प्रगत शाखा म्हणून ओळखल्या जातात. हवामानाचा आणि पर्यावरणाचा अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजे अनुक्रमे हवामानशास्त्र व पर्यावरणशास्त्र होय. वाढत्या तांत्रिक ज्ञानामुळे व संशोधनमुळे हवामानशास्त्रात आणि पर्यावरणशास्त्रात नवीन शाखांना जन्म मिळत आहे. 'हवामानशास्त्र परिचय' या ऋमिक पाठ्यपुस्तकामध्ये हवामानशास्त्र व पर्यावरणशास्त्राचा काही भाग समाविष्ट केलेला आहे. 'हवामानशास्त्र परिचय' या ऋमिक पुस्तकामध्ये हवामानाच्या विविध अंगांचा आणि पर्यावरणाच्या काही अंगांचा समावेश करण्यात आला आहे. त्यामध्ये प्रात्यक्षिकाचाही समावेश झालेला आहे. त्यामुळे मला संत गाडगे महाराज अमरावती विद्यापीठाच्या भूगोल मंडळाचे मनःपूर्वक आभार मानावेसे वाटतात.

'हवामानशास्त्र परिचय' या ऋमिक पाठ्यपुस्तकामध्ये हवामानशास्त्राची व्याख्या, हवामानशास्त्राचे महत्त्व, व्याप्ती, मूलभूत घटक, उद्दिष्टे, हवा व हवामान, हवा आणि हवामानाचे घटक, वातावरणाचे स्वरूप, वातावरणाची व्याख्या, निर्मिती, वातावरणाची रचना, तपांचर, स्थितांचर, बाहयांचर, वातावरणाची घटना, वातावरणाचे घटक, वायू, धुलिकण, जलवाष्प, वातावरणावरणाचे गुणधर्म, तापमानाचे वितरण, कालानुसार व क्षितिज समांतर तापमान वितरणाचे विभाग, समताप रेखा, तापमानाचे वितरण, कालानुसार, तापमान कक्षा, परिणाम करणारे घटक, वैशिष्ट्ये, उभे वितरण, तापमानाची विपरीतता, तापमानावर परिणाम करणारे घटक, वायुभार वितरण, समभार रेखा, ग्रहीय, निवमित व स्थानिक वारे, जेट प्रवाह, जलवाष्प, वृष्टी, पर्जन्याची निर्मिती व प्रकार, प्रदूषण, जागतिक तापमानवाढ, हरितगृह परिणाम, ओझोनचा क्षय, अमलपर्जन्य व आण्विक अपघात, प्रात्यक्षिकामध्ये नकाशा प्रमाण, रेखा आणि तौलनिक प्रमाण आणि भारतीय दैनंदिन हवादर्शक नकाशांचा तीन ऋतूमधील उन्हाळा, हिवाळा व पावसाळा इ. अभ्यास इत्यादींचा समावेश करण्यात आला आहे.

नागपूरच्या पिंपळापुणे प्रकाशनाचे सर्वेसर्वा आणि माझे मित्रवर्य आदरणीय श्री. मामासाहेब तथा श्री. मनोहरपंत पिंपळापुणे यांनी सतत पाठपुरावा करून अतिशय कमी वेळेत, आकर्षक स्वरूपातील देखणे ऋमिक पाठ्यपुस्तक प्रकाशित करून विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचविण्याचे अतिशय परिश्रमपूर्वक काम केले आहे. त्यांचे आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांचे सहकार्य अनमोल असून त्यांचे आभार मानावेत तितके कमी असून त्या सर्वांच्या ऋणांत राहणेच मला ज्ञान आण्डेल. माझ्या सर्व ऋमिक पाठ्यपुस्तकांच्या लेखनकार्यात मला सदैव मदत करणारा माझ्या योगतज्ञ सौ. डॉ. चारुता घारपुरे यांचाही मनापासून आभारी आहे. माझ्या भूगोलाच्या विविध विषयांच्या पाठ्यपुस्तकांवर तसेच एम.पी.एस.सी. च्या विविध स्पर्धा परीक्षेच्या वस्तुनिष्ठ भूगोलाच्या सर्व पुस्तकांवर महाराष्ट्रातील अनेक विद्यापीठांतील, अनेक महाविद्यालयांतील प्राध्यापक, विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी अलोट प्रेम केले आहे, त्या सर्वांचा मी मनःपूर्वक आभार मानतो व येथेच माझ्या ऋणनिर्देशाच्या लेखनाला पूर्णविराम देतो. शन्यवाद !

केळकर संकुल, मंगळवार पेठ, कऱ्हाड
१५ ऑगस्ट (स्वातंत्र्यदिन), २०१८

- डॉ. विठ्ठल घारपुरे

भ्रमणध्वनी : ९८२२७९१

दृष्टिक्षेपात अनुक्रम

युनिट - १

१. हवामानशास्त्राची व्याख्या आणि महत्त्व
(Definition and Significance of Climatology) ०१ ते १२

युनिट - २

२. वातावरणाची रचना आणि स्वरूप
(Composition and Structure of Atmosphere) १३ ते २५
३. तापमानाचे वितरण
(Distribution of Temperature) २६ ते ४६

युनिट - ३

४. वायुभार आणि वारे
(Atmospheric Pressure and Winds) ४७ ते ७०

युनिट - ४

५. वातावरणीय जलवाष्प, वृष्टी आणि पर्जन्य
(Atmospheric Moisture, Precipitation and Rainfall) ७१ ते ९३

युनिट - ५

६. वातावरणीय प्रदूषण आणि जागतिक तापमानवाढ
(Atmospheric Pollution and Global Warming) ९४ ते ११०

प्रात्यक्षिके (Practicals)

युनिट - १

७. प्रमाण तयार करणे
(Construction of Scale) ११३ ते १२६
- i) साधे प्रमाण (Simple Scale)
- ii) तौलनिक प्रमाण (Comparative Scale)

युनिट - २

८. हवामानदर्शक नकाशांच्या अहवालाचा अभ्यास
(३ ऋतूमधील, उदा. उन्हाळा, हिवाळा आणि पावसाळा)
(Study of Indian Daily Weather Reports of Three Seasons
e.g. Summer, Winter and Rainy) १२७ ते १४९
- संदर्भ ग्रंथ सूची १५० ते १५२

UGC
PATTERN

पर्यावरणशास्त्र

डॉ. विठ्ठल धारपुरे

डॉ. विठ्ठल धारपुरे
पर्यावरणशास्त्र

विप्लव अर्थ के. पब्लिशर्स, नागपुर

SR 17403

डॉ. विठ्ठल धारपुरे यांची ग्रंथसंपदा

पाठ्यपुस्तके:

१. भूरूपशास्त्र	२ री.आ.	जून २००३
२. सागरविज्ञान (सह लेखक)	२ री.आ.	जून २००३
३. प्राकृतिक भूगोलाची मूलतत्त्वे (मृदावरण आणि जलावरण)	१ ली.आ.	जून २००१
४. भूगोल परिचय	१ ली.आ.	जुलै २००२
५. हवामानशास्त्र	२ री.आ.	ऑग. २००४
६. वस्ती भूगोल	२ री.आ.	जाने. २००१
७. लोकसंख्या भूगोल	२ री.आ.	जून २००५
८. पर्यावरण भूगोलशास्त्र	२ री.आ.	ऑग. २००४
९. जैविक भूगोलशास्त्र	१ ली.आ.	जुलै १९९९
१०. सामाजिक व सांस्कृतिक भूगोल	२ री.आ.	जून २००५
११. मानवी भूगोल	१ ली.आ.	जून २०००
१२. साधन संपत्ती भूगोल	१ ली.आ.	जून २०००
१३. कृषी भूगोल	१ ली.आ.	जून २०००
१४. भूगोलशास्त्र: विचार व संकल्पना	१ ली.आ.	जून २०००
१५. सामान्य भूगोल	१ ली.आ.	जून २००१
१६. पर्यटन भूगोल	१ ली.आ.	जून २००१
१७. राजकीय भूगोल	१ ली.आ.	जून २००१
१८. आर्थिक भूगोल	१ ली.आ.	जून २००२
१९. भारताचा भूगोल	२ री.आ.	जून २००६
२०. पर्यावरणशास्त्र	२ री.आ.	जून २००६

अनुक्रम

१. पर्यावरण अभ्यासाचे बहुविद्याशाखीय स्वरूप	१ ते २२
(The Multidisciplinary Nature of Environmental Studies)	
पर्यावरणशास्त्र परिचय (२), पर्यावरणशास्त्राच्या व्याख्या (३), पर्यावरणशास्त्राची व्याप्ती (५), पर्यावरणशास्त्राचे स्वरूप (७), पर्यावरणशास्त्राच्या अभ्यासपद्धती (८), पर्यावरणशास्त्रातील मूलतत्त्वे (९), पर्यावरणशास्त्राचे महत्त्व (११), पर्यावरणाचे प्रकार (१२), पर्यावरणविषयक जनजागृतीची गरज (१३), भारतातील पर्यावरणविषयक जनजागृती (१४), पर्यावरणविषयक जागतिक जनजागृती (१४), पर्यावरणविषयक जागतिक जनजागृती परिषद (१७), पर्यावरणशास्त्राचे इतर विद्याशाखांशी असणारे संबंध (१८), प्रश्न (२१).	
२. सामाजिक प्रश्न आणि पर्यावरण	२३ ते ६६
(Social Issues & the Environment)	
ऊर्जासंबंधी समस्या आणि सामाजिक प्रश्न (२५), जलसंवर्धन (२९), जलसंवर्धन उपाय (३१), पाणलोट व्यवस्थापन (३५), पुनर्वसन समस्या (३७), पर्यावरण निती - समस्या व निराकरण (३८), वातावरणीय/हवामानातील बदल (४०), पर्यावरण संरक्षणविषयक कायदे (५९), जनजागृती (६४), प्रश्न (६५).	
३. मानवी लोकसंख्या आणि पर्यावरण	६७ ते ९३
(Human Population & Environment)	
लोकसंख्या वाढ (६८), लोकसंख्या वाढीची कारणे (६९), लोकसंख्या विस्फोट (७०), भारतातील लोकसंख्या वाढ (७२), वाढत्या लोकसंख्येमुळे निर्माण होणाऱ्या समस्या (७४), कुटुंब कल्याण कार्यक्रम (७५), पर्यावरण व मानवी आरोग्य (७९), मानवी हक्क (८१), मूल्य शिक्षण (८३), एच.आय.व्ही. एड्स (८५), महिला व बालकल्याण (८८), पर्यावरण आणि मानवी आरोग्यात माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका (९०), प्रश्न (९३).	
४. नैसर्गिक साधनसंपदा	९४ ते १८६
(Natural Resources)	
नैसर्गिक साधनसंपदांचे प्रकार (९७), नैसर्गिक साधनसंपदेच्या व्याख्या (९८), साधनसंपदांचे महत्त्व (९८), साधनसंपदेचे प्रकार (९९), नैसर्गिक साधनसंपदांशी निगडित समस्या (१०१), वनसंपदा (१०१), जलसंपदा (११०), खनिज संपदा (१३२), अन्नधान्य संपदा (१३७), ऊर्जासंपदा (१४२), दगडी कोळसा (१४३), खनिज तेल (१५१), नैसर्गिक वायू (१५९), अणुऊर्जा (१६१), जलविद्युत शक्ती (१६४), सौरऊर्जा (१६८), भरती ओहोटीची ऊर्जा (१७१), पवन ऊर्जा (१७२), भूऔष्णिक ऊर्जा (१७३), भूमी संपदा (१७५), नैसर्गिक साधन संपदांच्या संवर्धनात मानवाची वैयक्तिक भूमिका (१८३), शाश्वत जीवनशैलीसाठी संपदांचा योग्य वापर (१८४), प्रश्न (१८५).	
५. परिसंस्था	१८७ ते २२०
(Ecosystem)	
परिसंस्थेची संकल्पना (१८८), पारिस्थितीकीशास्त्र (१८८), पारिस्थितीकीच्या व्याख्या (१८९), पारिस्थितीकीशास्त्राची व्याप्ती (१८९), परिसंस्था स्वरूप आणि व्याप्ती (१९०), परिसंस्थेची मूलभूत तत्त्वे (१९२), परिसंस्थेचे कार्य (२०३), परिसंस्थेचे प्रकार (२०९), भूपरिसंस्था (२१०), जल परिसंस्था (२१६), प्रश्न (२२०).	

६. जैव विविधता आणि त्यांचा संवर्धन

२२१ ते २५४

(Biodiversity & Its Conservation)

जैव विविधतेच्या व्याख्या (२२३), जैवविविधतेचे प्रकार (२२३), जैव विविधतेचे महत्त्व (२२५), भारताचे जैव भौगोलिक वर्गीकरण (२२७), वैश्विक, राष्ट्रीय व स्थानिक पातळीवरील जैव विविधता (२२९), भारतातील जैव विविधता संपन्न ठिकाणे (२३२), जैविक विविधतेवरील संकटे (२३३), जैविक विविधतेचे संवर्धन (२३७), जैव विविधतेच्या संवर्धनाचे उपाय (२४१), भारतातील अभयारण्ये व राष्ट्रीय उद्याने (२४३), महाराष्ट्रातील अभयारण्ये व उद्याने (२४७), प्रश्न (२५३).

७. पर्यावरण प्रदूषण व आपत्ती व्यवस्थापन

२५५ ते ३१०

(Environmental Pollution & Disaster Management)

पर्यावरण प्रदूषण (२५७), प्रदूषणाची संकल्पना (२५७), प्रदूषणाची व्याख्या आणि प्रदूषके (२५७), प्रदूषकाची कारणे (२६१); हवा प्रदूषण (२६२), कारणे (२६२), परिणाम (२६२), हवा प्रदूषणावरील नियंत्रण व उपाय (२६४); जल प्रदूषण (२६६), कारणे (२६७), परिणाम (२६८), जल प्रदूषणाचे नियंत्रण व उपाय (२६८), ध्वनी प्रदूषण (२६९), कारणे (२७०), परिणाम (२७१), ध्वनीप्रदूषणाचे नियंत्रण व उपाय (२७२); मृदा प्रदूषण (२७३), कारणे (२७४), परिणाम (२७५), उपाय (२७५); सागरी प्रदूषण (२७६), कारणे (२७७), परिणाम (२७७), उपाय (२७८), औष्णिक प्रदूषण (२७८), कारणे (२७९), परिणाम (२७९), उपाय (२८०); आण्विक आपत्ती (२८१), कारणे (२८१), परिणाम (२८२), उपाय (२८२), घनकचरा प्रदूषण (२८३), कारणे (२८३), परिणाम (२८४), उपाय (२८५), प्रदूषण नियंत्रणातील वैयक्तिक सहभाग (२८६), पर्यावरणीय आपत्ती व्यवस्थापन (२८८), व्याख्या (२८८), उद्दिष्टे (२८९), आपत्ती व्यवस्थापनाच्या पायऱ्या (२८९), पर्यावरणीय आपत्तीचे स्वरूप (२९०), पर्यावरणीय आपत्तीचे वर्गीकरण (२९१), भूकंप (२९२), भूकंपाची कारणे (२९३), भूकंपाचे परिणाम (२९५), भूकंप आकलन व उपाय योजना (२९७); पूर (२९८), व्याख्या, कारणे (२९८), पुराचे परिणाम (२९९), जगातील पूरग्रस्त प्रदेश (३००), पूर नियंत्रणाचे उपाय (३०२), भूमीपात (३०३), प्रकार (३०४), कारणे (३०५), भूमिपाताचे परिणाम (३०६), भूमिपात निवारण्याचे उपाय (३०७), वादळे (३०७), वादळाची निर्मिती, स्वरूप आणि परिणाम (३०८), टायफूनस व हरिकेन्स (३०८), भारतीय उपखंडातील चक्रीवादळे (३०९), प्रश्न (३०९).

८. क्षेत्र अभ्यास

३११ ते ३१६

(Field Work)

क्षेत्र अभ्यासाची तयारी (३१२), प्रक्रिया (३१२), माहितीचे एकत्रिकरण (३१२), अहवाल लेखन (३१५), प्रश्न (३१६).

□ संदर्भ ग्रंथ सूची

३१७ ते ३१८

Environmental Studies

Part A

Short Answer Pattern

- (१) पर्यावरण अभ्यासाचे बहुविद्याशाखीय स्वरूप
- (२) सामाजिक प्रश्न आणि पर्यावरण
- (३) मानवी लोकसंख्या आणि पर्यावरण

Part B

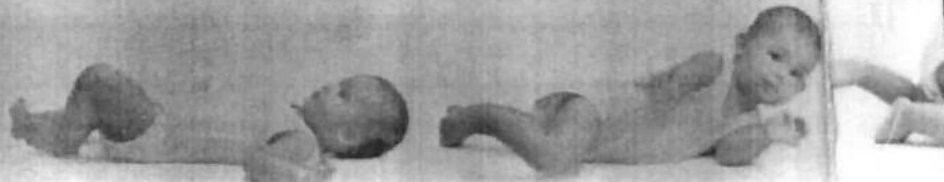
Essay Type with Inbuilt Choice

- (४) नैसर्गिक साधनसंपदा
- (५) परिसंस्था
- (६) जैवविविधता आणि त्यांचे संवर्धन
- (७) पर्यावरण प्रदूषण

Part C

Essay on Field Work

- (८) क्षेत्र अभ्यास

मातृत्व आणि बालविकासशास्त्र : भाग १ | फरकाडे | नॉर्गे

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. पाचवी सेमिस्टर

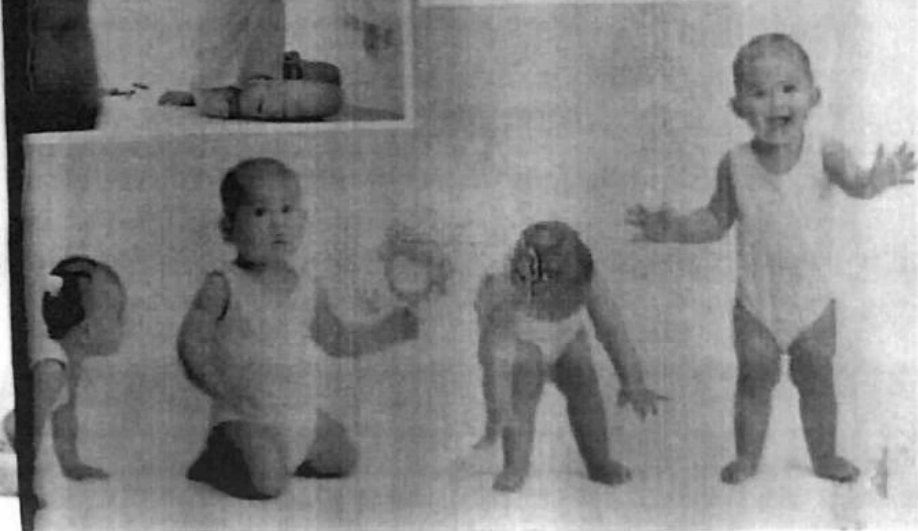
मातृत्व

आणि

बालविकासशास्त्र

माता:१

फरकाडे | तोंते

अनुक्रमणिका

युनिट : १

- १.१ बाल विकासशास्त्राचा परिचय
(Introduction to Child Development)
बाल विकास, बाल विकासाचा अर्थ, बाल विकासाचे महत्त्व, बाल विकासशास्त्र शास्त्रांशी संबंध, प्रश्न
- १.२ वाढ आणि विकासाच्या अवस्था
(Stages of Growth and Development)
वाढ आणि विकासाची प्रक्रिया : फरक, सोरेनसन आणि इ.वी. हरलॉक यांचे परिणाम, वाढ आणि विकास परस्परपूरक : एक दृष्टिकोन, विकासातील स्थित्यंतरे, विगती, विकासाच्या अवस्था, प्रश्न
- १.३ वाढ आणि विकासाची तत्त्वे
(Principles of Growth and Development)
विकासाची तत्त्वे : व्याख्या, विकासाची तत्त्वे, विकासाची दिशा, मस्तकानुवर्ती अक्षानुवर्ती विकास, प्रश्न.
- १.४ जन्मपूर्व विकासाच्या अवस्था
(Prenatal Development)
जन्मपूर्व विकास : अंडावस्था किंवा बीजावस्था, भ्रूणावस्था, गर्भावस्था, प्रसूतिपूर्व परिणाम करणारे घटक, प्रश्न.

युनिट : २

- २.१ प्रजनन संस्था (स्त्री-पुरुष)
(Male & Female Reproduction System)
पुरुष प्रजनन संस्था : वीर्यपिंड, वेटोळी नलिका, वीर्यवाहक नलिका, पुरुष ग्रंथी, वीर्यसिमेन, शिसन; स्त्री प्रजनन संस्था : गर्भाशय, रजःपिंड, रजोवाहक नलिका, योनी ग्रंथी, मासिक पाळी, प्रश्न.
- २.२ लिंग निश्चिती
(Sex Determination)
शुक्रजंतू, स्त्रीबीज, फलित स्त्रीबीज, रंगमणी, अनुवंशिकतेचे वाहक, लिंगनिश्चिती, एगर्भधारणा, एकांड जुळी, प्रश्न.

- २.३ अपरिपक्व बालक
(Premature Child)
अपरिपक्व बालक कोणाला म्हणता येईल, अपरिपक्व बालक जन्माला येण्याची कारणे, अपरिपक्व बालकाची वैशिष्ट्ये, अपरिपक्व बालकाच्या जीविताचे धोके, अपरिपक्व बालकाची काळजी/उपाय, अपरिपक्व बालकाचा वर्तन विकास, अपरिपक्व बालकाच्या विकासाची गती, प्रश्न.
- २.४ स्तनपान : एक दृष्टिकोन
(Breast Feeding & Artificial Feeding)
बालसंगोपनात कुटुंबाचे योगदान, बालकांच्या मूलभूत गरजा : स्तनपान : स्तनपानाचे महत्त्व, फायदे, स्तनपानाचे आयोजन, मातृदुग्धपेढी, पूक दुधाचे आयोजन, डब्याचे दूध प्रश्न.
- २.५ बालकांचे आजार
(Child Diseases)
बालकांचे आजार, अतिसार, काचिळ, डांग्या खोकला, घटसर्प, प्रश्न.
- २.६ लसीकरण (गर्भवती आणि बालक)
(Immunization : Pregnant Woman and Child)
लसीकरणाचे महत्त्व आणि आवश्यकता, लसीकरणाचे उद्देश, गर्भवती स्त्रीकरिता लसीकरण, लसीकरण बाळाची कवच कुंडले, बालकांसाठी लसीकरण - वेळापत्रक, लस टोचण्यासंबंधी दक्षता, लसीकरणाचे फायदे, प्रश्न.

युनिट : ३

- ३.१ शारीरिक विकास
(Physical Development)
शारीरिक विकास : व्याख्या, शारीरिक विकास : महत्त्व, विकासाचे प्रकार, वाढ व विकासाचे टप्पे, वाढ व विकास, उत्तर बाल्यावस्था, पौगंडावस्था आणि किशोरावस्था या गटातील वाढ आणि विकास, शारीरिक विकासावर प्रभाव टाकणारे घटक, प्रश्न.
- ३.२ कारक विकास
(Motor Development)
परिभाषा, कारक विकासाचे महत्त्व, शिशूच्या कारक विकासाची तत्त्वे, ग्रहण प्रतिक्रियांची अवस्था, कारक विकासातील क्रम, शैशवावस्थेतील कारक विकास, कारक कौशल्ये आत्मसात करण्याच्या पद्धती, बालकाच्या सर्वांगीण विकासात कारक कौशल्याची उपयोगिता, बालकाची कारक कौशल्ये : विभागणी, कारक विकास आणि कला कौशल्ये, कारक कौशल्ये आत्मसात करण्याच्या पद्धती, कारक विकासातील अडथळे, उपाययोजना, प्रश्न.

३.३ कारक विकास उशीरा होण्याची कारणे
(Causes of Delayed Motor Development)
शारीरिक विकासातील अडथळे, भावनिक विकासातील अडथळे, सामाजिक विकासातील अडथळे, बालकाचा नैतिक विकास आणि अडथळे, अडथळे दूर करण्याचे उपाय : रुची असणे, सुखद भाव, प्रश्न.

१५१ ते १५२

३.४ खेळ
(Play)
खेळाची उपयोगिता, खेळाच्या परिभाषा आणि अर्थ, खेळातील उद्देशपूर्ती, खेळाचे महत्त्व : विकासात्मक मूल्ये, खेळाच्या उपपत्ती, खेळांचे वर्गीकरण, खेळांचे प्रकार, बालकाच्या विकासाच्या अवस्था, खेळाची साधने, खेळावर परिणाम करणारे घटक, खेळाच्या माध्यमातून सामाजिक समायोजन, प्रश्न.

१५८ ते १६०

युनिट : ४

४.१ ज्ञानात्मक विकास
(Cognitive Development)
बोधदात्मक अवस्था, मानसिक विकासाचे स्वरूप, लुटपुटीचे खेळ आणि बोधात्मक विकासातील शिश्ंसाठी बौद्धिक कसोट्या, शैशावस्थेत बौद्धिक कसोट्यात येणारे अडथळे, प्रश्न.

१८६ ते १८८

४.२ मानसिक विकास : बुद्धी
(Intelligence)
परिभाषा, बुद्धीचे प्रकार, बुद्धीचे सिद्धांत, बुद्धीचा विकास, बुद्धिमापन कसोट्यांची उपयोगिता, बुद्ध्यांक सर्जनशील बालके, मानसिक न्यूनता, बौद्धिक विकासावर परिणाम करणारे घटक, प्रश्न.

२०० ते २०२

४.३ भाषा विकास
(Speech Development)
शैशावस्था : भाषा विकास, अर्थ, व्याख्या, महत्त्व, भाषा विकासाच्या पायऱ्या, भाषा विकासाचे स्वरूप, भाषा विकासावर प्रभाव करणारे घटक, भाषा शिकण्याकरिता आवश्यक असलेल्या बाबी, पूर्वबाल्यावस्था : भाषा विकास, व्याख्या, भाषा विकासाच्या अवस्था, भाषा शिकण्याकरिता आवश्यक असलेल्या बाबी, भाषा विकासावर प्रभाव टाकणारे घटक, भाषेची कार्ये, भाषा दोष : उपाययोजना, प्रश्न.

२१८ ते २२०

युनिट : ५

१ सामाजिक विकास
(Social Development)
अर्थ व व्याख्या, सामाजिक विकासाचे महत्त्व, बालकाच्या सामाजिक विकासावर परिणाम करणारे घटक, प्रश्न.

२४० ते २५३

२ भावनिक विकास
(Emotional Development)
अर्थ आणि व्याख्या, शिश्ंच्या जीवनात भावनेचे महत्त्व, भावनिक विचारासंबंधी संशोधकांचा अभ्यास, अनुकरणाचे भावनेच्या विकासात महत्त्व, भावनिक वैकासिक क्रम, बालकाच्या भावनांची वैशिष्ट्ये, बालकाच्या गरजा : भावनिक गरजा, दुय्यम गरजा, पूर्वबाल्यावस्थेतील भावनिक विकास, भावनेचे शरीरावर होणारे परिणाम, संरक्षणात्मक भीती, वय आणि भीतीसंबंधदर्शक अभ्यास, भीती निर्माण करणारे उद्दिपक, बालकात भीती निर्माण करणारे घटक, भावनांचे प्रकार, भावना विकासावर परिणाम करणारे घटक, प्रश्न.

२५४ ते २७६

३ नैतिक विकास
(Moral Development)
पूर्वबाल्यावस्थेतील नैतिक विकास (२ ते ६ वर्ष) अर्थ - व्याख्या, महत्त्व; उत्तरबाल्यावस्थेतील नैतिक विकास (६ ते १२ वर्ष), पौगंडावस्थेतील नैतिक विकास (१३ ते १५ वर्षे), नैतिक विकासावर परिणाम करणारे घटक, नैतिक विकासाबाबत उत्पत्ती, प्रश्न.

२७७ ते २९५

४.४ शिस्त
(Discipline)
व्याख्या, बालकाच्या जीवनात शिस्तीचे महत्त्व, शिस्तीची तत्त्वे, शिस्तीची उद्दिष्टे, शिस्तीबाबतची दृष्टिकोन, शिस्तीमधील आवश्यक घटक, शिस्तीचे प्रकार, जीवनोपयोगी शिस्त लावण्यासाठी काही मंत्र आणि तंत्र, शिस्तीबाबत विसंगतीचे परिणाम, शिस्त लावण्यात शिक्षा आणि बक्षिसाचे महत्त्व, बक्षिसाचे स्वरूप, शिक्षेच्या पद्धती, शिक्षा करताना लक्षात ठेवावयाच्या बाबी, प्रश्न.

२९६ ते ३०९

प्रात्यक्षिके विभाग

अंतर्गत मूल्यांकन
सेमिनार ३१२
Case Study ३१२
प्रोजेक्ट (बालकाच्या सृजनशील क्षमतेचा विकास) ३१५
सहल ३१८

संत गाडगेबाबा अंतरावती विद्यापीठ | बी. ए. प्रथम सेमिस्टर

सूक्ष्म अर्थशास्त्र

डॉ. जी. एन. झामरे

Micro Economic

REGISTRATION NO. 23
 SP 22014

अनुक्रम

युनिट - १ : अर्थशास्त्राची ओळख (Introduction to Economics)

- १.१ अर्थशास्त्राच्या व्याख्या (Definition of Economics) ३ ते ५
प्रास्ताविक, व्याख्यांचे विभाग, अंदाज रिपोर्ट, डॉ. मार्शल, रॉबिन्स यांच्या व्याख्या, प्रश्न.
- १.२ आर्थिक नियम (Economic Law) ८ ते ११
अर्थशास्त्रीय नियमांचे स्वरूप, अर्थशास्त्रीय नियमाची व्याख्या, अर्थशास्त्रीय नियमांचे वैशिष्ट्ये, अर्थशास्त्रीय नियम व भौतिक नियम हांची तुलना, इतर सामाजिक शास्त्रांच्या नियमांची तुलना, अर्थशास्त्रीय नियमांचे महत्त्व व उपयोगिता, अर्थशास्त्रीय नियमांच्या मर्यादा, प्रश्न.

- १.३ सूक्ष्म व स्थूल अर्थशास्त्र (Micro Economics & Macro Economics) १२ ते २०
प्रास्ताविक, सूक्ष्म अर्थशास्त्र - बोल्टिंगची व्याख्या, सूक्ष्म अर्थशास्त्राची व्याप्ती, सूक्ष्म अर्थशास्त्राची वैशिष्ट्ये, सूक्ष्म अर्थशास्त्राचे महत्त्व, सूक्ष्म अर्थशास्त्राच्या मर्यादा; स्थूल अर्थशास्त्र : बोल्टिंगची व्याख्या, स्थूल अर्थशास्त्राची वैशिष्ट्ये, व्याप्ती, उपयुक्तता, मर्यादा, सूक्ष्म व स्थूल अर्थशास्त्र विस्तरेषण पद्धतीची तुलना, प्रश्न.

युनिट - २ : मागणी व पुरवठा (Demand & Supply)

- २.१ मागणी व मागणीचा सिद्धांत (Demand & Law of Demand) २३ ते ३१
प्रास्ताविक, मागणीचा अर्थ, व्याख्या, मागणीची वैशिष्ट्ये, मागणी फलन, बाजारपेठेचे मागणी, मागणी कोष्टक, वस्तूच्या मागणीचे निर्धारक घटक (Determinants); मागणी नियम, आल्फ्रेड मार्शल, सिद्धांताचे स्मरण, मागणी नियम अनुभवाला येण्याची कारणे, मागणी वक्र उतरता अस्तण्याचे कारणे, मागणीत बदल होण्याची कारणे, मागणी नियमांचे अपवाद, प्रश्न.
- २.२ पुरवठा व पुरवठ्याचा नियम (Supply & Law of Supply) ३६ ते ४१
पुरवठ्याचा अर्थ, पुरवठा निर्धारित करणारे घटक (Factors), पुरवठ्याचे कोष्टक, पुरवठ्याचा नियम; व्याख्या, स्पर्धीकरण, गृहीत परिस्थिती, नियमांचे अपवाद, पुरवठ्याचा विस्तार व सकोच, पुरवठ्याची वृद्धी, पुरवठ्याचा न्हास, संयुक्त व संमिश्र मागणी पुरवठा, पुरवठ्याचे परिणाम करणारे घटक, प्रश्न.

- २.३ मागणीची लवचिकता (Elasticity of Demand) ४५ ते ५६
प्रास्ताविक, मागणीच्या लवचिकतेची व्याख्या, लवचिकतेचे विभिन्न प्रकार, मागणीची किंमतजन्य लवचिकता (Price Elasticity of Demand); किंमतजन्य लवचिकतेचे प्रकार, लवचिकता मापनाच्या पद्धती; एकूण व्यय पद्धती (Total Outlay Method), शेंकडेवारी पद्धती (Percentage Method), कमान लवचिकता पद्धती (Arch Elasticity Method), सीमांत प्राप्ती पद्धती (Marginal Revenue Method), बिंदू पद्धती (Point Method), किंमतजन्य लवचिकतेच्या कल्पनेचे महत्त्व, प्रश्न.
- २.४ आन्हासी सीमांत उपयोजिता नियम (Law of Diminishing Marginal Utility) ५७ ते ६९
प्रास्ताविक, डॉ. आल्फ्रेड मार्शलची नियमाची मांडणी, नियमाच्या मर्यादा, नियमाचे महत्त्व, प्रश्न.

युनिट - ३ : व्ययमिद्धान आणि प्राप्ती (Cost & Revenue Analysis)

- ३.१ उत्पादन व्ययाच्या संकल्पना (Concept & Cost) ६३ ते ७६
उत्पादन व्ययाची संकल्पना : हिशोबी व्यय (Accounting Cost), आर्थिक व्यय (Economic Cost), मौद्रिक उत्पादन व्यय (Money Cost), वास्तविक उत्पादन व्यय (Real Cost), वैकल्पिक उत्पादन व्यय (Opportunity Cost), एकूण उत्पादन व्यय, सरासरी उत्पादन व्यय व सीमांत उत्पादन व्यय (Total Average & Marginal Cost), प्रश्न.
- ३.२ प्राप्ती (Revenue) ७७ ते ८९
एकूण प्राप्ती (Total Revenue), सरासरी प्राप्ती (Average Revenue), सीमांत प्राप्ती (Marginal Revenue), विविध बाजारपेठा व प्राप्ती - पूर्ण स्पर्धा - एकाधिकार स्पर्धा, अपूर्ण स्पर्धा, एकूण-सरासरी व सीमांत प्राप्ती, प्राप्ती वक्राचे महत्त्व, प्रश्न.
- ३.३ अंतर्गत व बहिर्गत बचती व अपज्यय (Internal & External Economics & Diseconomies) ८२ ते ९१
आंतरिक बचती (Internal Economics), अर्थ, प्रकार व फायदे, बाह्य बचती (External Economics), अर्थ, आल्फ्रेड मार्शल, प्रकार; उत्पादनाच्या सीमारेषा, उत्पादनातील बचती (Economies), आंतरिक बचती - बाह्य बचती, आंतरिक अमितव्ययता किंवा अजबती (Internal Diseconomies), बाह्य अमितव्ययता (External Diseconomies), प्रश्न.

यूनिट ४ : बाजार संरचना (Market Structure)

४.१ पूर्ण स्पर्धी बाजार संरचना (Perfect Competition Market)

व्यक्त, पूर्ण स्वतंत्र बिक्री, पूर्ण स्वतंत्र किण्वन, पूर्ण स्वतंत्र प्रविष्टि।
 जहां बाजार में बहुत से बिक्रेता और खरीदार होते हैं।

४.२ एकाधिकार कीमत निर्धारण (Price Determination Under Monopoly)

एकाधिकार, एकाधिकार, एकाधिकार, एकाधिकार, एकाधिकार।
 एक ही व्यक्ति या कंपनी द्वारा बिक्री-पूरा, एकाधिकार कीमत निर्धारण।

४.३ एकाधिकारपूर्ण स्पर्धी बाजार संरचना (Monopolistic / Imperfect Competition Market)

व्यक्त, व्यक्त, एकाधिकारपूर्ण स्पर्धी बाजार संरचना, एकाधिकारपूर्ण।
 एकाधिकार, एकाधिकार, एकाधिकार, एकाधिकार, एकाधिकार।

४.४ अल्पसंख्यक (Oligopoly)

अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक।
 अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक।

यूनिट ५ : उत्पादन तत्त्व (Production Factors)

५.१ उत्पादन तत्त्व का सिद्धांत (Theory of Production)

उत्पादन, उत्पादन, उत्पादन तत्त्व, उत्पादन तत्त्व, उत्पादन तत्त्व।
 उत्पादन तत्त्व, उत्पादन तत्त्व, उत्पादन तत्त्व, उत्पादन तत्त्व, उत्पादन तत्त्व।

Production Factor

५.२ मालिक के मूलका सिद्धांत (Rent and Theories of Rent)

मालिक, मालिक, मालिक, मालिक, मालिक।
 मालिक, मालिक, मालिक, मालिक, मालिक।

५.३ मजदूरी, अलाव व लाभ का सिद्धांत (Concept of Wages, Interest and Profit)

मजदूरी (Wages): मजदूरी, मजदूरी, मजदूरी, मजदूरी, मजदूरी।
 अलाव, अलाव, अलाव, अलाव, अलाव।

१२१ से १२

११२ से १३

११३ से १५

११४ से १६

११५ से १७

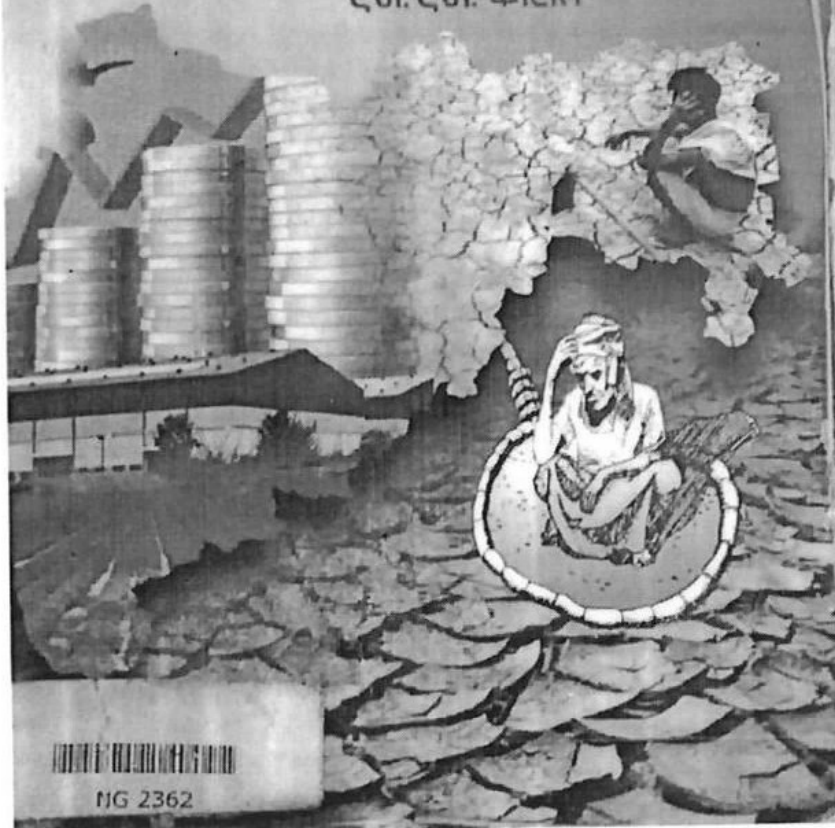
११६ से १८

सत राजतीवावा हातारावती विद्यापीठ । बी. ए. द्वितीय सेमिस्टर

महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था

ECONOMY OF
MAHARASHTRA

एस.एम. कोलते

NG 2362

अनुक्रमणिका

युनिट-१ :	१-४१	
महाराष्ट्राची भौगोलिक आणि आर्थिक वैशिष्ट्ये (Geographical & Economical Features of Maharashtra)	३	
१.१. महाराष्ट्र राज्याची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी (Historical Background of Maharashtra State)	१.१.१. प्राचीन इतिहास, १.१.२. इस्लामी राज्य, १.१.३. मराठ्यांची सत्ता, १.१.४. पेशव्यांचा उदय व सत्ता, १.१.५. ब्रिटीश सत्ता, १.१.६. भारताची पारतंत्र्यातून मुक्तता, १.१.७. महाराष्ट्र राज्याची निर्मिती, अभ्यासार्थ प्रश्न.	१.१.७.
१.२. महाराष्ट्र राज्याची भौगोलिक वैशिष्ट्ये (Geographical Features of Maharashtra State)	१.२.१. स्थान, १.२.२. विस्तार, १.२.३. अक्षवृत्तीय व रेखावृत्तीय विस्तार, १.२.४. लांबी, रुंदी व क्षेत्रफळ, १.२.५. राजकीय सीमा व सरहद्द, १.२.६. महाराष्ट्राचे प्रशासकीय विभाग, १.२.७. महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना, १.२.८. नदी प्रणाली, १.२.९. हवामान, १.२.१०. माती (मृदा), १.२.११. वनसंपदा (जंगले व वनस्पती), १.२.१२. खनिज संपत्ती, अभ्यासार्थ प्रश्न.	१.२.१२.
१.३. महाराष्ट्र राज्याच्या अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये (Features of Economy of Maharashtra State)	१.३.१. प्रस्तावना, १.३.२. महाराष्ट्र राज्याच्या अर्थव्यवस्थेची ठळक वैशिष्ट्ये, १.३.२.१. राज्य उत्पन्न, १.३.२.२. दरडोई, १.३.२.३. सार्वजनिक वित्त, १.३.२.४. कृषी व संलग्न कार्ये, १.३.२.५. खनिजे, १.३.२.६. औद्योगिक क्षेत्र, १.३.२.७. सहकार क्षेत्र, १.३.२.८. उर्जा, १.३.२.९. परिवहन, १.३.२.१०. सेवाक्षेत्र, १.३.२.११. रोजगार, १.३.२.१२. दारिद्र्य, १.३.२.१३. शैक्षणिक सोयी, १.३.२.१४. आरोग्य सेवा, १.३.२.१५. थेट विदेशी गुंतवणूक, १.३.२.१६. महाराष्ट्रातून निर्यात, अभ्यासार्थ प्रश्न.	१.३.२.१६.
युनिट-२ :	४३-९४	
महाराष्ट्राची लोकसंख्या विषयक वैशिष्ट्ये (Demographic Features of Maharashtra)	४५	
२.१. महाराष्ट्राची लोकसंख्या (Population of Maharashtra)	२.१.१. प्रस्तावना, २.१.२. महाराष्ट्राच्या लोकसंख्येची ठळक वैशिष्ट्ये, २.१.२.१. लोकसंख्येचा आकार, २.१.२.२. जन्मदर व मृत्यूदर, २.१.२.३. महाराष्ट्रातील स्त्री-	२.१.२.३.

पुरुष प्रमाण, २.१.२.४. लोकसंख्येची घनता, २.१.२.५. महाराष्ट्रातील साक्षरता, अभ्यासार्थ प्रश्न.

- २.२. महाराष्ट्रातील ग्रामीण जनतेचे स्थलांतर (Migration of Rural Population in Maharashtra) ७२
- २.२.१. प्रस्तावना, २.२.२. स्थलांतर: संकल्पना व अर्थ, २.२.३. स्थलांतराची वैशिष्ट्ये, २.२.४. स्थलांतराचे प्रकार, २.२.५. महाराष्ट्रातील ग्रामीण लोकसंख्येच्या स्थलांतराचे स्वरूप, २.२.५.१. महाराष्ट्रात राज्यातील जिल्हागणधोल स्थलांतर, २.२.६. महाराष्ट्रातील ग्रामीण लोकसंख्येच्या स्थलांतराची कारणे, २.२.७. महाराष्ट्रातील ग्रामीण लोकसंख्येच्या स्थलांतराचे परिणाम, २.२.७.१. ग्रामीण लोकसंख्येच्या स्थलांतराचे अनुकूल परिणाम, २.२.७.२. ग्रामीण लोकसंख्येच्या स्थलांतराचे प्रतिकूल परिणाम, अभ्यासार्थ प्रश्न.

- २.३. महाराष्ट्रातील नागरीकरण (Urbanisation in Maharashtra State) ८५
- २.३.१. प्रस्तावना, २.३.२. नागरीकरण : संकल्पना व अर्थ, २.३.३. महाराष्ट्रातील नागरीकरणाची प्रवृत्ती, २.३.३.१. शहर संकुल/नागरी समूह, २.३.४. महाराष्ट्रातील नागरीकरणाची कारणे, २.३.५. महाराष्ट्रातील नागरीकरणाचे परिणाम, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट-३ : महाराष्ट्रातील शेती (Agriculture in Maharashtra) ९५-१५२

- ३.१. जमिनीचा उपयोग आणि पीक पद्धती (Land Utilization and Cropping Pattern) ९७
- ३.१.१. प्रस्तावना, ३.१.२. जमिनीचा उपयोग, ३.१.३. महाराष्ट्रातील पीक पद्धती/पीक संरचना, अभ्यासार्थ प्रश्न.
- ३.२. शेतीची उत्पादकता - कमी उत्पादकतेची कारणे (Historical Back Ground of Maharashtra State) ११६
- ३.२.१. प्रस्तावना, ३.२.२. कृषी उत्पादकता : अर्थ, ३.२.३. महाराष्ट्रातील कृषी उत्पादकता, ३.२.४. कृषी उत्पादकता, निर्धारित करणारे घटक, ३.२.५. महाराष्ट्रातील कृषीच्या/शेतीच्या अल्प उत्पादकतेची कारणे, ३.२.६. महाराष्ट्रातील कृषीची उत्पादकता वाढविण्याचे उपाय, अभ्यासार्थ प्रश्न.
- ३.३. महाराष्ट्रातील जमीन सुधारणा, हरित क्रांती आणि जलसिंचन (Land Reforms, Green Revolution & Irrigation in Maharashtra) १३१
- ३.३.१. महाराष्ट्रातील जमीन सुधारणा, ३.३.१.१. प्रस्तावना, ३.३.१.२. जमीन सुधारणा : अर्थ, ३.३.१.३. जमीन सुधारणा कार्यक्रमाची गाज, ३.३.१.४. महाराष्ट्रात जमीन सुधारणेसाठी राबविण्यात आलेले कार्यक्रम, ३.३.२. हरित क्रांती, ३.३.२.१. प्रस्तावना

३.३.२.२. हरित क्रांती : अर्थ व संकल्पना, ३.३.२.३. महाराष्ट्रातील हरित क्रांती, ३.३.२.४. हरित क्रांतीचे प्रमुख घटक, ३.३.२.५. हरित क्रांतीचे परिणाम (हरित क्रांतीचे मूल्यमापन), ३.३.२.६. हरित क्रांतीचे प्रतिकूल परिणाम, ३.३.३. महाराष्ट्रातील जलसिंचन, ३.३.३.१. जलसिंचन : अर्थ, ३.३.३.२. शेतीत जलसिंचनाची आवश्यकता, ३.३.३.३. महाराष्ट्रातील सिंचनाचे स्त्रोत, ३.३.३.४. महाराष्ट्रातील जलसिंचनाचे प्रकार किंवा पद्धती, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट-४ : महाराष्ट्रातील उद्योग व पायाभूत संरचना (Industry and Infrastructure in Maharashtra) १५३-२०८

- ४.१. औद्योगिक विकासाची मुख्य वैशिष्ट्ये (Main Features of Industrial Development) १५५
- ४.१.१. प्रस्तावना, ४.१.२. औद्योगिक विकास अर्थ व संकल्पना, ४.१.३. महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेतील औद्योगिक विकासाची भूमिका, ४.१.४. महाराष्ट्राच्या औद्योगिक विकासाची प्रमुख वैशिष्ट्ये, अभ्यासार्थ प्रश्न.
- ४.२. महाराष्ट्रातील लघू उद्योग आणि कृषी आधारित उद्योग (Small Scale Industries and Agro Based Industries in Maharashtra) १६९
- ४.२.१. महाराष्ट्रातील लघू उद्योग, ४.२.१.१. प्रस्तावना, ४.२.१.२. लघू उद्योग संकल्पना आणि व्याख्या, ४.२.१.३. लघू उद्योगांची वैशिष्ट्ये, ४.२.१.४. महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेत लघू उद्योगांचे महत्त्व, ४.२.१.५. महाराष्ट्रातील लघू उद्योगांच्या स्थिती, ४.२.१.६. महाराष्ट्रातील लघू उद्योगांच्या समस्या, ४.२.१.७. लघू उद्योगांच्या समस्या सोडविण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने केलेल्या उपाय योजना, ४.२.२. महाराष्ट्रातील कृषी आधारित उद्योग, ४.२.२.१. कृषी आधारित उद्योग : अर्थ व संकल्पना, ४.२.२.२. महाराष्ट्रातील कृषी उत्पादकावर आधारित उद्योग, ४.२.२.३. कृषी आधारित उद्योगांचे महत्त्व, ४.२.२.४. कृषी आधारित उद्योगांच्या समस्या, ४.२.२.५. कृषी आधारित उद्योगांच्या समस्या दूर करण्यासाठी उपाय, अभ्यासार्थ प्रश्न.
- ४.३. महाराष्ट्रातील रेल्वे वाहतूक, जलवाहतूक आणि हवाई वाहतूकीचा विकास (Development of Railway, Roads, Water and Air Transport in Maharashtra) १९१
- ४.३.१. महाराष्ट्रातील वाहतूक, ४.३.१.१. प्रस्तावना, ४.३.१.२. वाहतूकीचे महत्त्व, ४.३.१.३. महाराष्ट्रातील वाहतूकीची साधने, ४.३.२. महाराष्ट्रातील रेल्वे वाहतूकीचा विकास, ४.३.२.१. रेल्वे वाहतूकीचा इतिहास, ४.३.२.२. महाराष्ट्रातील रेल्वे वाहतूक, ४.३.२.३. महाराष्ट्रातील रेल्वे मार्गांची वैशिष्ट्ये, ४.३.२.४. महाराष्ट्रातील रेल्वे वाहतूकीचा समस्या, ४.३.२.५. रेल्वेमुळे महाराष्ट्राच्या अर्थ व्यवस्थेला झालेले फायदे, ४.३.३.

महाराष्ट्रातील रस्ते वाहतूकीचा विकास, ४.३.३.१. रस्ते वाहतूकीचे महत्त्व, ४.३.३.२. महाराष्ट्रातील रस्ते वाहतूक विकास, ४.३.३.३. महाराष्ट्रातील रस्त्यांचे प्रकार, ४.३.३.४. महाराष्ट्रातील रस्त्यांची प्रकारानुसार लांबी, ४.३.३.५. रस्ते वाहतूकीच्या समस्या, ४.३.४. महाराष्ट्रातील जल वाहतूकीच्या विकास, ४.३.४.१. जलवाहतूक : संकल्पना, ४.३.४.२. जल वाहतूकीचे प्रकार, ४.३.४.३. महाराष्ट्रातील जल वाहतूकीची स्थिती, ४.३.४.४. महाराष्ट्रातील हवाई वाहतूक/विमान वाहतूक, अभ्यासार्थ प्रश्न.

युनिट-५ :

विदर्भाची अर्थव्यवस्था

२०९-२५०

(Economy of Vidarbha region)

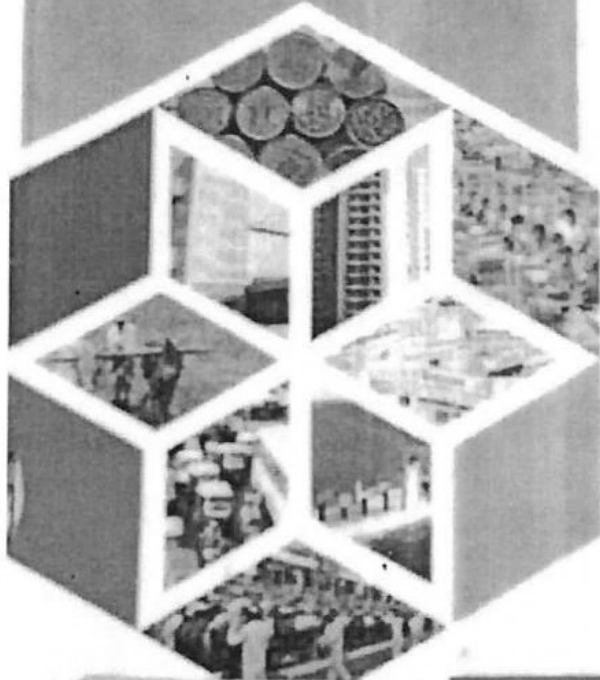
- ५.१. विदर्भाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी व लोकसंख्या रचना २११
(Historical background of Vidarbha region & Demographic features of Vidarbha region)
- ५.१.१. विदर्भाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, ५.१.२. विदर्भाची भौगोलिक रचना, ५.१.३. विदर्भाच्या लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये, अभ्यासार्थ.
- ५.२. विदर्भातील विशेष प्रश्न २१९
(Special issues in Vidarbha Region)
- ५.२.१. शेतकरी आत्महत्या (Farmers' Suicide), ५.२.१.१. आत्महत्या: अर्थ व संकल्पना, ५.२.१.२. विदर्भातील शेतकरी आत्महत्या, ५.२.१.३. विदर्भातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येची कारणे, विदर्भातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या थांबविण्यासाठी उपाययोजना, ५.२.२. विदर्भाचा सिंचन अनुशेष, ५.२.२.१. सिंचन अनुशेष: अर्थ व संकल्पना, ५.२.२.२. सिंचनाचा भौतिक अनुशेष, ५.२.२.३. सिंचनाचा आर्थिक अनुशेष, ५.२.२.४. विविध समित्यांचा अहवाल, ५.२.३. विदर्भातील पर्यटन, ५.२.३.१. विदर्भातील पर्यटन स्थळे, ५.२.३.२. विदर्भातील पर्यटनाच्या समस्या, अभ्यासार्थ प्रश्न.
- ५.३. विदर्भातील संसाधने २४१
(Resources of Vidarbha Region)
- ५.३.१. प्रस्तावना, ५.३.२. विदर्भातील संसाधने, ५.३.२.१. खनिज संपत्ती, ५.३.२.२. ऊर्जा, ५.३.२.३. वने (वनसंपदा), अभ्यासार्थ प्रश्न.

स्थूल अर्थशास्त्र

Macro Economics

B.A. II Semester III

डॉ. करमसिंग राजारतु

SAI JYOTI PUBLICATION

SRI 22177

SAI JYOTI
PUBLICATION
The way of Light

अनुक्रमणिका

युनिट १. स्थूल अर्थशास्त्राचा परिचय (Introduction to Macro Economics)	
१. स्थूल अर्थशास्त्र.....	१-६
(Macro Economics)	
२. राष्ट्रीय उत्पन्न.....	७-१३
(National Income)	
३. राष्ट्रीय उत्पन्न मापनाच्या पद्धती व राष्ट्रीय उत्पन्न मापनातील अडचणी.....	१४-२३
(Methods and Difficulties in Measurement of National Income)	
युनिट २. मुद्रा आणि मुद्रेचे मूल्य (Money and Value of Money)	
४. वस्तू विनिमय.....	२४-३०
(Barter System)	
५. मुद्रा : व्याख्या, वैशिष्ट्ये आणि कार्ये.....	३१-३९
(Money : Definition, Features and Functions)	
६. मुद्रामूल्य : अर्थ, फिशरचा मुद्रा परिणाम सिद्धांत.....	४०-४८
(Value of Money : Meaning, Fisher's Quantity Theory of Money)	
युनिट ३. स्फीती आणि अपस्फीती (Inflation and Deflation)	
७. स्फीती : व्याख्या, कारणे, परिणाम व उपाय.....	४९-६८
(Inflation : Definition, Causes, Effects & Remedies)	
८. अपस्फीती : व्याख्या, कारणे, परिणाम व उपाय.....	६९-७६
(Deflation : Definition, Causes, Effects and Remedies)	
९. विस्फीती व संस्फीती : अर्थ व साधने.....	७७-८२
(Disinflation & Reflation : Meaning & Its Instruments)	

✓ युनिट ४. उत्पादन आणि रोजगार
(Output and Employment)

१०. जे.बी.से यांचा बाजार नियम.....८३-८८
(J. B. Say's Law of Market)
११. उपभोग फलन.....८९-९९
(Consumption Function)
१२. गुणक तत्त्व.....१००-१२१
(Multiplier Principle)

✓ युनिट ५. आंतरराष्ट्रीय व्यापार
(International Trade)

१३. आंतरक्षेत्रीय व आंतरराष्ट्रीय व्यापार : अर्थ व फरक.....१२२-१२९
(Inter - Regional and International Trade : Meaning and Difference)
१४. रिकार्डो यांचा आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचा तुलनात्मक परिव्यय सिद्धांत....१३०-१४२
(Ricardo's Comparative Cost Theory of International Trade)
१५. आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे फायदे आणि तोटे.....१४३-१४९
(Advantages and Disadvantages of International Trade)

संत गाडगे बाबा अंतरावती विद्यापीठ | बी. ए. चवथी सेमिस्टर

बँकिंग BANKING

डॉ. रविंद्र देशमुख

SR 22445

दृष्टिक्षेपात अनुक्रम

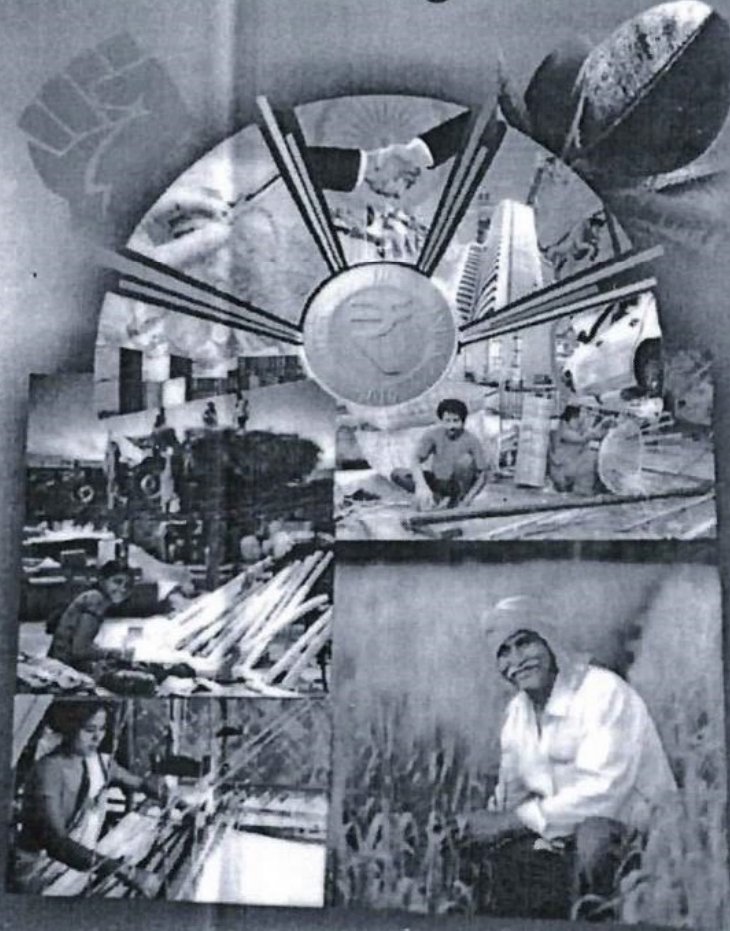
युनिट १ :	व्यापारी बँक (Commercial Bank)	
१.१	बँकेची संकल्पना, व्याख्या व प्रकार	२-५
१.२	व्यापारी बँका : व्याख्या व प्रकार	६-१५
१.३	व्यापारी बँकांची प्रत्ययनिर्मिती	१६-२५
□	युनिट १ वरील प्रश्नसंग्रह	२६
युनिट २ :	केंद्रीय बँक (Central Bank)	
२.१	केंद्रीय बँकेची व्याख्या, उद्दिष्टे, कार्ये व महत्त्व	२८-४२
२.२	केंद्रीय बँकेद्वारा पत नियंत्रण	४३-५३
२.३	रिझर्व्ह बँकेचे मौद्रिक धोरण	५४-६२
□	युनिट २ वरील प्रश्नसंग्रह	६३-६४
युनिट ३ :	सहकारी बँक आणि नाबाई (Cooperative Banks & NABARD)	
३.१	सहकारी बँक : व्याख्या आणि प्रकार	६६-८९
३.२	सहकारी बँकेची उद्दिष्टे आणि कार्ये	९०-९२
३.३	शेती आणि ग्रामीण विकास बँक (नाबाई)	९३-९९
३.४	सहकारी संस्था	१००-११२
□	युनिट ३ वरील प्रश्नसंग्रह	११३-११४
युनिट ४ :	आंतरराष्ट्रीय मुद्रा निधी आणि जागतिक बँक (International Monetary Fund & World Bank)	
४.१	आंतरराष्ट्रीय मुद्रा निधी	११६-१२४
४.२	जागतिक बँक	१२५-१३७
४.३	जागतिक व्यापार संघटना	१३८-१४५
□	युनिट ४ वरील प्रश्नसंग्रह	१४६
युनिट ५ :	बँकिंग क्षेत्रात उपलब्ध असलेल्या नवीन सेवा (Recent Services in Banking Sector)	
५.१	स्वयंचलित चलन आदान-प्रदान यंत्र	१४८-१५४
५.२	नावे पत्र	१५५-१५८
५.३	आधार पत्रे	१५९-१६५
५.४	इ-विपणन संकल्पना	१६६-१७१
५.५	रोखविरहित व्यवहार	१७२-१७६
५.६	मोबाईल बँकिंग	१७७-१८४
५.७	ई-वॉलेट	१८५-१८७
५.८	कोअर बँकिंग	१८८-१९३
५.९	इलेक्ट्रॉनिक निधी हस्तांतरण - आरटीजीएस आणि नेफ्ट	१९४-१९६
□	युनिट ५ वरील प्रश्नसंग्रह	१९७-१९८

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ | बी. ए. पाचवी सेमिस्टर

भारतीय अर्थव्यवस्था

डॉ. रवींद्र देशमुख

अनुक्रमणिका

- युनिट : १ : भारतीय अर्थव्यवस्था आणि नियोजन १-६१
(Indian Economy & Planning)
१.१ : भारतीय अर्थव्यवस्थेची मूलाभूत वैशिष्ट्ये, १.२ : आर्थिक नियोजन,
१.२.१ : व्याख्या, १.२.२ : वैशिष्ट्ये, १.२.३ : उद्दिष्टे, १.२.४ : प्रकार,
१.२.५ : अकराव्या पंचवार्षिक योजनेची उद्दिष्टे, १.२.६ : बाराव्या पंचवार्षिक
योजनेची उद्दिष्टे, १.३ : नवीन आर्थिक सुधारणा, १.३.१ : उदारीकरण,
१.३.२ : खाजगीकरण, १.३.३ : जागतिकीकरण, प्रश्नसंग्रह.
- युनिट : २ : शेती ६१-८८
(Agriculture)
२.१ : भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेतीचे महत्त्व, २.२ : उत्पादकता, २.२.१ : कमी
उत्पादकतेची कारणे, २.२.२ : उत्पादकता वाढविण्यासाठी उपाययोजना,
२.३ : शेतमालाचे विपणन, २.३.१ : शेतमालाच्या विपणनातील समस्या,
२.३.२ : उपाययोजना, २.४ : शेतजमिनीचे विभाजन आणि तुकडीकरण,
२.४.१ : संकल्पना, २.४.२ : कारणे, २.४.३ : उपाय, प्रश्नसंग्रह.
- युनिट : ३ : उद्योग ८९-१५१
(Industry)
३.१ : नवीन औद्योगिक धोरण, १९९१, ३.१.१ : नवीन औद्योगिक धोरणाची
वैशिष्ट्ये, ३.१.२ : नवीन औद्योगिक धोरणापासून अपेक्षा, ३.१.३ : समीक्षा,
३.२ : लघु उद्योग, ३.२.१ : लघु उद्योगाची संकल्पना, ३.२.२ : लघु उद्योगाचे
महत्त्व, ३.२.३ : लघु उद्योगापुढील समस्या, ३.२.४ : लघु उद्योगांच्या
विकासाकरिता उपाय, ३.३ : औद्योगिक कलह/संघर्ष, ३.३.१ : औद्योगिक संघर्ष
म्हणजे काय?, ३.३.२ : औद्योगिक कलहाची संकल्पना, ३.३.३ : औद्योगिक
कलहाची कारणे, ३.३.४ : औद्योगिक कलहाचे दुष्परिणाम, ३.३.५ : औद्योगिक
संघर्ष उत्पन्न होऊ नये याकरिता उपाय, ३.५.६ : औद्योगिक संघर्षाची सोडवणूक
करण्याकरिता उपाय, ३.४ : कामगार संघटना, ३.४.१ : कामगार संघटनेची
संकल्पना, ३.४.२ : कामगार संघटनेची वैशिष्ट्ये, ३.४.३ : कामगार संघटनेची
कार्ये, प्रश्नसंग्रह.
- युनिट : ४ : महत्त्वाच्या चिंतेची बाह्य क्षेत्रे १५२-२०८
(Important Areas of Concern)
४.१ : भारताचा विदेशी व्यापार : रचना आणि दिशा, ४.१.१ : विदेशी व्यापाराची
रचना, ४.१.२ : विदेशी व्यापाराची दिशा, ४.२ : दारिद्र्य, ४.२.१ : दारिद्र्याची
संकल्पना, ४.२.२ : दारिद्र्याचे कारणे, ४.२.३ : दारिद्र्य निर्मूलनातील

✓ युनिट ४. उत्पादन आणि रोजगार
(Output and Employment)

१०. जे.बी.से.यांचा बाजार नियम.....८३-८८
(J. B. Say's Law of Market)
११. उपभोग फलन.....८९-९९
(Consumption Function)
१२. गुणक तत्त्व.....१००-१२९
(Multiplier Principle)

✓ युनिट ५. आंतरराष्ट्रीय व्यापार
(International Trade)

१३. आंतरक्षेत्रीय व आंतरराष्ट्रीय व्यापार : अर्थ व फरक.....१२२-१२९
(Inter - Regional and International Trade : Meaning and Difference)
१४. रिकार्डो यांचा आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचा तुलनात्मक परिव्यय सिद्धांत.....१३०-१४२
(Ricardo's Comparative Cost Theory of International Trade)
१५. आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे फायदे आणि तोटे.....१४३-१४९
(Advantages and Disadvantages of International Trade)

UGC
PATTERN

SAI JYOTI

लोकसंख्याशास्त्र (Demography)

B.A. III Semester VI

डॉ. करमसिंग राजपूत

NG002876
8888888888888

SAI JYOTI
PUBLICATION
The way of Light

अनुक्रमिका
 युनिट-१
 लोकसंख्याशास्त्राचा परिचय
 (Introduction to Demography)

	पृ. क्र.
१. लोकसंख्याशास्त्र: अर्थ व व्याप (Demography: Meaning and Scope)	२
२. लोकसंख्येचे सिद्धांत (Theories of Population)	८
३. लोकसंख्या विस्फोट (Population Explosion)	२२

युनिट-२
 जनन आणि मृत्युता
 (Fertility and Mortality)

४. जननविषयक अभ्यासाचे महत्त्व (Importance of the Study of Fertility)	४२
५. जनन Fertility	४९
६. मृत्युता Mortality	६०

युनिट-३
 लोकसंख्येचे स्थलांतर
 (Migration of Population)

७. लोकसंख्येचे स्थलांतर: संकल्पना व प्रकार (Migration of Population: Concept and Types)	७१
८. स्थलांतराचे परिणाम (Effects of Migration)	७६
९. स्थलांतरावर परिणाम करणारे घटक (Factors Affecting Migration)	८३

युनिट-४
 लोकसंख्येचे नागरीकरण
 (Urbanization of Population)

१०. नागरीकरण: अर्थ व कारणे (Urbanization: Meaning and Causes)	१६
११. भारतातील नागरीकरणाचे स्वरूप (Pattern of Urbanization in India)	१०१
१२. नागरीकरण: परिणाम व उपाय (Urbanization: Effects and Remedies)	१०९

युनिट-५
 लोकसंख्या आणि विकास
 (Population and Development)

१३. लोकसंख्या आणि मानव विकासातील प्रवाह (Population and Human Development Issues)	१२०
१४. भारतातील लोकसंख्या धोरणाची उत्क्रांती (Evolution of Population Policy in India)	१३०
१५. कुटुंब नियोजन धोरणे आणि त्यांचे फलनिष्पत्ती (Family Planning Strategies and their Outcomes)	१४३

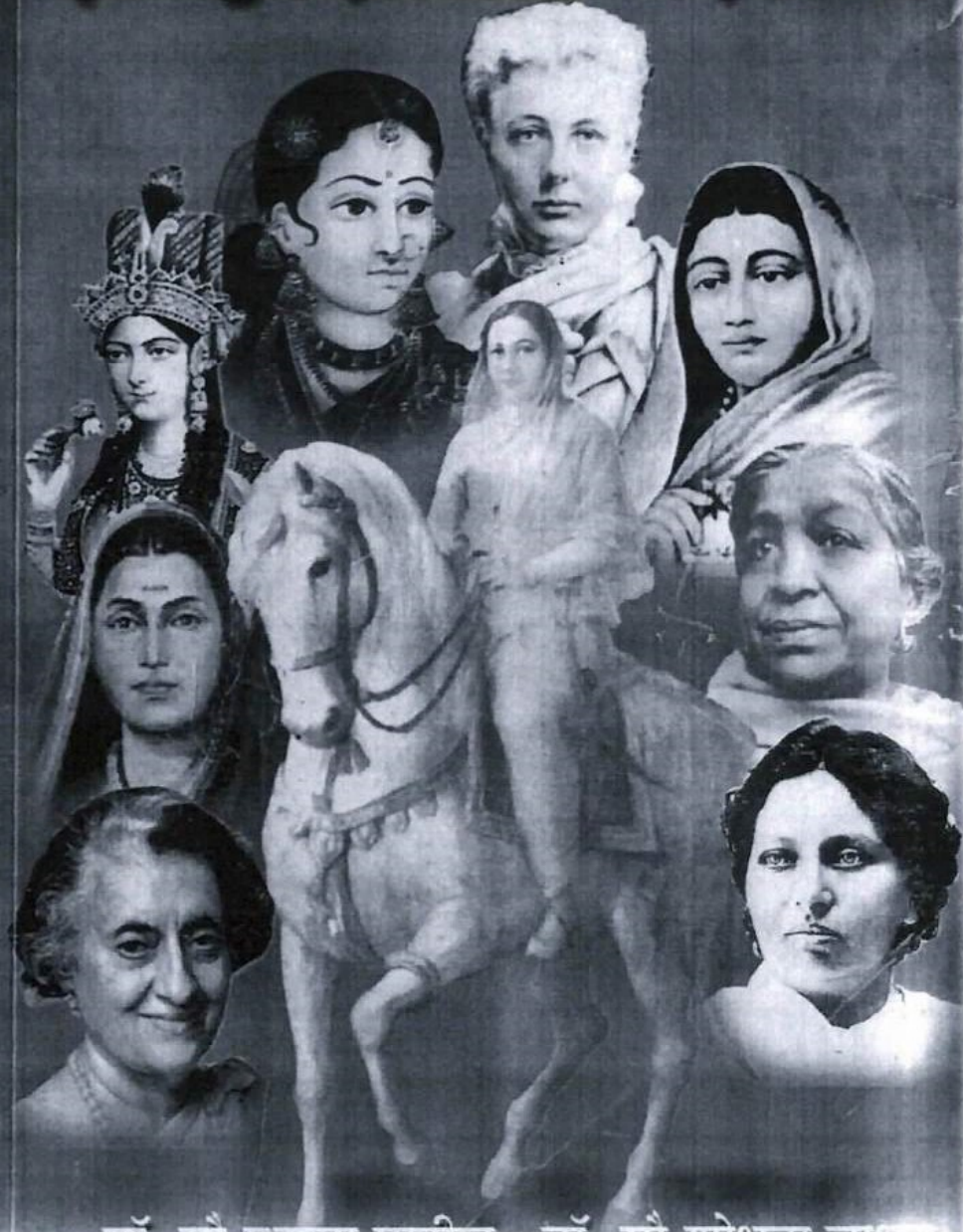
मे. फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
आमची प्रकाशित पुस्तके

वर्ग	पुस्तकाचे नाव	लेखकाचे नाव	किंमत
● नवीन ११ वी	प्राचीन व मध्ययुगीन भारताचा इतिहास	गायकवाड, पाटील भोसले, नाईकनवरे	३४/-
● नवीन १२ वी	आधुनिक भारताचा इतिहास	गायकवाड, पाटील भोसले, नाईकनवरे	
● बी.ए. भाग एक	मराठ्यांच्या सत्तेचा उदय	डॉ. बी. एन. सरदेसाई	९०/-
● बी.ए. भाग एक	मराठी सत्तेचा उदय	प्रा. ए. वाय. कोंडेकर	८५/-
● बी.ए. भाग दोन	महाराष्ट्रातील समाज सुधारणेचा इतिहास	प्रा. भिडे, पाटील, थोरात	६५/-
● बी.ए. भाग दोन	महाराष्ट्रातील समाज सुधारणेचा इतिहास	प्रा. भिडे, पाटील	६२/-
● बी.ए. भाग दोन	आधुनिक युरोपचा इतिहास	प्राचार्य य. ना. कदम डॉ. सौ. लता अकलुजकर	१३५/-
● बी.ए. भाग दोन	आधुनिक भारताचा इतिहास	डॉ. बी. एन. सरदेसाई डॉ. व्ही. एन. नलावडे	१५०/-
● बी.ए. भाग दोन	हिंदुस्थानच्या स्वातंत्र्य चळवळीचा इतिहास	डॉ. जयसिंगराव पवार	१३५/-
● बी.ए. भाग तीन	प्राचीन भारताचा इतिहास	प्राचार्य य. ना. कदम	१२५/-
● बी.ए. भाग तीन	मुघलकालीन भारताचा इतिहास	प्रा. पी. एन. शिंदे प्रा. विश्वनाथ पवार	१४०/-
● बी.ए. भाग तीन	अमेरिकेचा इतिहास	डॉ. विजय नलावडे प्रा. विश्वनाथ पवार	१४०/-
● बी.ए. भाग तीन	चीन व जपानचा इतिहास	डॉ. सौ. प्रीती पाटील डॉ. बी. एन. पाटील प्रा. सौ. अडके,	१२५/-
● बी.ए. भाग तीन	इंग्लंडचा इतिहास	डॉ. बी. एन. सरदेसाई	११५/-
● बी.ए. भाग तीन	इतिहासलेखन परिचय	डॉ. बी. एन. सरदेसाई	११०/-
● बी.ए. भाग तीन	मराठी सत्तेचा विकास आणि न्हास	प्रा. गजानन भिडे डॉ. विजय नलावडे	११५/-
● बी.ए. भाग तीन	मराठी सत्तेचा विस्तार आणि न्हास	प्रा. एन. डी. पाटील, प्रा. अभय पाटील, प्रा. डी. एस. थोरात, प्रा. विश्वनाथ पवार	१३०/-
● एम.ए.	विसाव्या शतकातील जगाचा इतिहास	प्राचार्य य. ना. कदम	२५०/-
● एम.ए.	इतिहास लेखनपद्धती	डॉ. बी. एन. सरदेसाई	१६०/-
● एम.ए.	आधुनिक भारत	प्राचार्य य. ना. कदम	२००/-
● एम.ए.	मराठ्यांचा सामाजिक, आर्थिक व सांस्कृतिक इतिहास	डॉ. बी. एन. सरदेसाई	१६०/-
● एम.ए.	समकालीन आधुनिक जग	प्राचार्य य. ना. कदम	२२०/-
● एम. ए.	आधुनिक महाराष्ट्र	डॉ. बी. एन. सरदेसाई	१३०/-

भारतीय इतिहासातील स्त्रिया

फडके प्रकाशन

भारतीय इतिहासातील स्त्रिया

‘भारतीय इतिहासातील स्त्रिया’ हा ग्रंथ मुख्यतः इतिहासाचे पदवीपूर्व विद्यार्थी व शिक्षक, पदव्युत्तर विद्यार्थी व शिक्षक, केंद्रीय लोकसेवा व राज्यसेवा आयोग, सेट, नेट परीक्षा देणारे विद्यार्थी या सर्वांनाच उपयोगी ठरावा या उद्देशाने लिहिला असला तरी स्त्रीविषयक इतिहासाची आवड असणारे जिज्ञासू वाचकही यातून बरेच काही घेऊ शकतील ही आशा आहे. वैदिक कालखंडापासून जागतिकीकरणाच्या युगातही भारतीय स्त्रीचे जीवन किती चढ-उतारातून गेले आहे याचा हा साक्षेपी आढावा मूळ संदर्भ साधनांचा वापर करून घेतला आहे. संदर्भ साधनांवर आधारित इतिहासच सर्वमान्य असतो याचे हे पुस्तक एक उत्तम उदाहरण आहे हे या ग्रंथामागील संदर्भ साधनांची सूची पाहताच लक्षात येईल.

या पुस्तकाच्या लिखाणासाठी वेगवेगळ्या ग्रंथालयांतील पुस्तकांचा व संदर्भ साधनांचा वापर केला आहे. त्यामध्ये एस. एन. डी. टी. महिला विद्यापीठ, मुंबई; क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले स्त्रीअभ्यास केंद्र, पुणे विद्यापीठ; शिवाजी विद्यापीठ, छ. शिवाजी कॉलेज आणि लालबहादूर शास्त्री कॉलेज, सातारा येथील ग्रंथालयाचा उपयोग केला. पुस्तकाच्या सूचीमध्ये त्यांची सविस्तर नोंद केली आहे.

प्रस्तुत पुस्तकाच्या लेखनाची प्रेरणा प्राचार्य डॉ. य. ना. कदम व प्रा. डॉ. अरुण भोसले यांच्याकडून मिळाली, तसेच लिखाण करताना डॉ. ऊर्मिला अराणके, छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा यांनी प्राचीन स्त्रियांविषयक संस्कृत संदर्भ साधने पुरविली. सौ. ज्योती जगदाळे, माणगाव, श्री. युवराज शिंगटे, सातारा यांचे लेखनकार्यात सहकार्य झाले. डॉ. ए. पी. पाटील, श्री. अनिल जाधव तसेच मेजर अजिंक्य जाधव व डॉ. प्रियेश पाटील या कुटुंबीयांचे प्रोत्साहन व पाठिंबा यामुळे हे लिखाण पूर्णत्वाला गेले. या सर्वांचेच मनःपूर्वक आभार !

सदरचा ग्रंथ छापण्याची जबाबदारी नामवंत फडके प्रकाशनाच्या प्रकाशिका सौ. भाम्यश्री फडके यांनी उत्तमरित्या पार पाडली. त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार. मुखपृष्ठ डिझाईनचे काम श्री. प्रदीप धोडके यांनी उत्तम प्रकारे केले, त्यांचेही आभार.

प्रा. डॉ. सौ. पद्मजा पाटील

एम. ए., बी. एड., एम. फिल, पीएच. डी.
प्रपाठक, इतिहास विभाग
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रा. डॉ. सौ. शोभना जाधव

एम. ए., बी. एड., पीएच. डी.
प्रपाठक, इतिहास विभाग प्रमुख
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा.

अनुक्रमणिका

- ❖ प्रस्तावना.....१
- १. स्त्रीवाद.....८
 - ❖ अभ्यासविषयक संकल्पना ❖ स्त्रीवाद व्याख्या ❖ स्त्रीअभ्यासाचा प्रारंभ व विकास-स्त्रीअभ्यासाची विशेषता-इतिहासाच्या परिप्रेक्ष्यातून स्त्रीअभ्यास-स्त्रीवादी सिद्धांत व व्यवहार- इतिहास विषयातील स्त्रीअभ्यासाची फलश्रुती ❖ स्त्रीवाद : संकल्पना व सिद्धांत
 - ❖ स्त्री-मुक्तिवाद-स्त्रीमुक्ती विचारांचे केंद्रीकरण ❖ स्त्रीवादी सिद्धांताचा आढावा-उदारमतवादी स्त्रीवाद-उदारमतवादी स्त्रीवादावरील टीका- मार्क्सवादी स्त्रीवाद-मार्क्सवादी स्त्रीवादावरील टीका-समाजवादी स्त्रीवाद-समाजवादी सिद्धांताचे दोन दृष्टिकोण-जहाल स्त्रीवाद-तत्त्वे-जहाल स्त्रीवादांनी हाताळलेले विषय-जहाल स्त्रीवादावरील टीका-उत्तर आधुनिकतावादी स्त्रीवाद-उत्तर आधुनिकतावादी स्त्रीलेखन.
- २. साधने.....३७
 - ❖ पुराभिलेखीय साधने-प्राचीन कालखंड-गुप्त व वाकाटकांचा कालखंड-गुप्तोत्तर कालखंड-प्राचीन शिलालेखातील महिला-जैन साहित्यातील स्त्री-संदर्भ व साहित्य साधने-बौद्ध साहित्यातील स्त्री-संदर्भ व साहित्य साधने-मध्ययुगीन कालखंड - मध्ययुगीन स्त्रीविषयक शिलालेख व ताम्रपत्र - सुलतानशाहीतील प्रवासलेखन-मुघलकालीन स्त्री-संदर्भ साधने-विजयनगरकालीन स्त्री-संदर्भ साधने-काव्य-मध्ययुगीन संत स्त्रियांविषयीची संदर्भ साधने-आधुनिक कालखंड-रोजनिशी, आत्मवृत्त, चरित्रे, आठवणी-स्त्रीविषयक संदर्भसूची-वृत्तपत्रे व नियतकालिके ❖ अपुराभिलेखीय साधने-स्वातंत्र्य चळवळीतील गीते-लोकगीते आणि स्त्रीगीते-मुलाखती ❖ छायाचित्रे व चित्रे-जनगणना.
- ३. धर्म व स्त्रिया.....७०
 - ❖ ब्राह्मणी परंपरा : वैदिक धर्म ❖ जैन धर्म व स्त्रिया-भगवान महावीरांकडून स्त्रियांच्या श्रेष्ठत्वात वाढ-स्त्रियांबाबतचा दृष्टिकोण-जैन साध्वी-दीक्षा घेण्याची कारणे-जैन धर्मातील श्राविका अथवा उपासिका ❖ बौद्ध धर्म व स्त्रिया-साधने-बौद्ध उपासिका अगर श्राविका ❖ इस्लाम आणि स्त्रिया-विवाह-बहुपत्नीकत्वाची पद्धत-घटस्फोट(तलाक)-संपत्ती-पडदा पद्धती (बुरखा)-काडी ❖ शीख धर्म व स्त्रियांचे स्थान ❖ ख्रिस्ती धर्म व स्त्रियांचा दर्जा ❖ भक्ती चळवळ-सूफी संत स्त्रिया-संत स्त्रियांची वैशिष्ट्ये.
- ४. १९ व्या शतकातील सामाजिक सुधारणा चळवळीतील स्त्रिया.....१०३
 - ❖ ब्राह्मो समाज-राजा राममोहन रॉय ❖ आर्य समाज ❖ थिऑसाफिकल सोसायटी ❖ सत्यशोधक समाज ❖ अलीगढ चळवळ-सर सत्यद अहमदखान यांचे नेतृत्व.
- ५. स्त्रियांचा रूडिगत आणि वैधानिक दर्जा.....१२८
 - ❖ प्राचीन काळ -विवाह-नियोग पद्धती व पुनर्विवाह-सतीप्रथा-पडदा पद्धती-संपत्ती व वारसा हक्क-स्त्रियांचा सामाजिक-धार्मिक जीवनातील दर्जा ❖ मध्ययुग-सुलतानशाहीचा काळ-मुघलकाळ ❖ मध्ययुगातील हिंदू स्त्रियांचा दर्जा ❖ मराठेशाहीचा काळ ❖ वसाहतकालीन भारतीय स्त्री ❖ स्वातंत्र्योत्तर दर्जा-१९५० ची भारतीय राज्यघटना-

कुटुंबविषयक कायदे-समान नागरी कायदा-आदिवासी स्त्रियांचा दर्जा-मातृवंश परंपरा-मातृस्थानीय निवास पद्धती-पितृस्थानीय निवास पद्धती-विवाहसंबंधी दर्जा-कायदेविषयक दर्जा.

६. स्त्रिया आणि त्यांची कामे.....१८०

❖ कौटुंबिक अथवा घरगुती कामे-शेती ❖ उद्योग-महिला कामगारांचे प्रकार-संघटित क्षेत्रातील महिला : वसाहतकालीन उद्योग ❖ स्वातंत्र्योत्तर काळातील उद्योग-जगण्यासाठी संघर्ष ❖ व्यावसायिक क्षेत्र ❖ वेतन-कुटुंब वेतनाची संकल्पना ❖ मालमत्तेचे हक्क-स्त्रियांचा रोजगार.

७. शिक्षण व स्त्रिया२०४

प्राचीन भारतातील स्त्रीशिक्षण-वैदिक काळ-प्राचीन भारतीय शिक्षण पद्धतीची उद्दिष्टे-स्मृतिकाळातील स्त्रीशिक्षण-महाकाव्याच्या काळातील स्त्रीशिक्षण-जैन व बौद्ध काळातील स्त्रीशिक्षण-मध्ययुगीन कालखंडातील स्त्रीशिक्षण - सुलतानकाळ-मुघलकाळ-मराठा कालखंड ❖ वसाहतकालीन भारतातील स्त्रीशिक्षण - स्त्रियांसाठी वेगळा अभ्यासक्रम व्यावसायिक शिक्षण-वसाहतकालीन स्त्रीशिक्षण-कलकत्ता विद्यापीठ आयोग(सेंडलरआयोग)१९१९ ❖ स्वातंत्र्योत्तर स्त्रीशिक्षण -भारतीय निवडक राज्यांची साक्षरता ❖ प्रत्येकी हजार स्त्रियांत साक्षर स्त्रियांची संख्या.

८. स्त्रियांचा स्वातंत्र्य चळवळीतील व राजकारणातील सहभाग२४६

गांधीजींचा सत्याग्रह-भारतातील गांधीजींच्या नेतृत्वाची सुरुवात-असहकार व सत्याग्रह आंदोलन-सविनय कायदेभंग ❖ क्रांतिकारी चळवळी ❖ शतकरी आणि कामगार चळवळी ❖ पंचायतराज्य व नगरपालिकांमधील स्त्रिया-स्त्रियांचे प्रतिनिधित्व-सकारात्मक परिणाम ❖ संसदेतील व राज्यविधमंडळातील स्त्रिया-संसदेतील स्त्रीसहभाग-लोकसभेतील स्त्रीप्रतिनिधित्व-स्त्रियांना मंत्रिपदे-राज्यविधानमंडळातील स्त्रियांचा सहभाग.स्त्रीवादी चळवळ-१९व्या शतकातील स्त्री चळवळ-२०व्या शतकातील स्त्रीचळवळ-स्वातंत्र्योत्तर काळातील स्त्री चळवळ

९. स्त्रियांच्या संघटना.....२८९

स्त्रियांच्या संघटना-वसाहतकालीन स्त्री संघटना-स्थानिक महिला संघटना-प्रादेशिक महिला संघटना-राष्ट्रीय महिला संघटना-महिलांची भारतीय संघटना-भारतीय स्त्रियांचे राष्ट्रीय मंडळ-इतर राजकीय संघटनांमधील स्त्रियांचा सहभाग ❖ स्वातंत्र्योत्तर संघटना-स्त्री संघटनांचे प्रकार-स्वायत्त महिला संघटना अथवा स्त्री संघटना-भारतातील वेगवेगळ्या ठिकाणी कार्यरत असणाऱ्या महिला संघटना-कामगार स्त्रियांची संघटना-राजकीय पक्षाच्या स्त्री संघटना-स्त्री संघटनांचे कार्य-स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील स्त्री संघटनांच्या यशापयशाचे मुद्दे.

- ❖ शिवाजी विद्यापीठ प्रश्नपत्रिका३२२
- ❖ संदर्भ साधने.....३२९
- ❖ सिलेबस.....३३८

डॉ. सौ. पद्मजा आण्णासाहेब पाटील
एम. ए., बी. एड., एम. फिल, पीएच. डी.

डॉ. सौ. पद्मजा आण्णासाहेब पाटील, माणगाव, ता. हातकणंगले यांनी एम. ए., बी. एड., एम. फिल, पीएच. डी. या पदव्या शिवाजी विद्यापीठातून संपादन केल्या आहेत. १९७४ च्या बी.ए. (इतिहास) विषयात विद्यापीठात त्या सर्वप्रथम आल्या. त्यामुळे त्या डॉ. आण्णासाहेब पवार स्कॉलरशिप व बाबासाहेब घोरपडे पारितोषिकाच्या मानकरी ठरल्या. १९८४ मध्ये त्यांनी 'आण्णासाहेब लठ्ठे यांची कोल्हापुरातील कारकीर्द' या विषयावर एम. फिल व १९८६ मध्ये 'आण्णासाहेब लठ्ठे व त्यांचा काळ' या विषयावरील पीएच. डी. पूर्ण केली. सध्या शिवाजी विद्यापीठाच्या इतिहास विभागात कार्यरत आहेत. त्यांनी अनेक राज्यस्तरीय व राष्ट्रीय परिषदांमध्ये विविध शोधनिबंध सादर केले आहेत. त्यांनी खानदेश इतिहास परिषद, महाराष्ट्र जैन इतिहास परिषदेत, मराठवाडा इतिहास परिषदेत अध्यक्ष व प्रमुख पाहुणे म्हणून स्थान भूषविले आहे. 'गव्हर्नमेंट पॉलिटीज इन १९९० अॅन्ड स्टेट्स ऑफ विमेन इन इंडिया, हा शोधनिबंध 'जर्नल ऑफ थर्ड वर्ल्ड स्टडीज-यू. एस. ए.मध्ये प्रसिद्ध झाला आहे. प्राकृत विद्या, तीर्थंकर, प्रगती आणि जिनविज या नियतकालिकातून जैन धर्म आणि स्त्रीविषयक अनेक वैचारिक लेख प्रसिद्ध झाले आहेत. त्यांनी बाहुबली अनेकांत शोध संस्थान येथील ग्रंथांची संदर्भ सूची तयार केली आहे. 'क्रॉस रोड इन कल्चरल स्टडीज' या टॅपरे (फिनलँड) येथील जागतिक संस्कृतीच्या अभ्यास परिषदेत " जैन धर्मातील अहिंसा तत्त्वाचे भारतीय संस्कृतीला योगदान" हा शोधनिबंध जुलै, १९९६ मध्ये सादर केला. फ्रान्स व रशिया येथे अभ्यासदौरे पूर्ण केले आहेत. सध्या त्या यू. जी. सी. रिसर्च फेलो म्हणून 'Conleing for space, cast hegemony & non Brahmin Movement in South India : A study of sources' या विषयावर मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट करत आहेत. ग्रामीण भागातील स्त्रियांवर त्यांचे विशेष अभ्यासपूर्ण संशोधन असून या विषयावर १०० हून अधिक व्याख्याने दिली आहेत. इंडियन हिस्ट्री काँग्रेस, थर्ड वर्ल्ड स्टडी असोसिएशन, साऊथ इंडियन हिस्ट्री काँग्रेस, इंडियन असो. ऑफ विमेन स्टडीज, महाराष्ट्र स्त्री अभ्यास व्यासपीठ, इ. अनेक राष्ट्रीय स्तरावरील इतिहासविषयक संशोधन संस्थांच्या त्या आजीव सभासद आहेत. महाराष्ट्र जैन इतिहास परिषदेच्या त्या